จากประชาธิปไตยครึ่งใบสู่การเมือง “ ไพร่-อำมาตย์”

: ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโครงสร้างอำนาจในสังคม

รศ.ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทยในช่วงปัจจุบันนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความขัดแย้งส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนของโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจ

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างที่สำคัญได้แก่การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๕๒๐ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ แม้ว่าระบอบการเมืองที่ได้สถาปนาขึ้นมานี้จะมีพลังและสามารถที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงหลังและได้ทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ขึ้น จึงได้นำมาสู่ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมที่มีผลสัมพันธ์อยู่กับกลุ่มคนในสังคมไทยเช่นนี้ จะเอื้อให้แต่ละฝ่ายที่ขัดแย้งกันอยู่นั้นสามารถที่จะเข้าใจอีกฝ่ายหนึ่งได้มากขึ้น และทำให้มีโอกาสในการที่จะสร้างสรรค์การอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสันติในอนาคต

พื้นฐานความขัดแย้ง : ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย

ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองในช่วงปัจจุบันนี้ หากอธิบายปมปัญหาความขัดแย้งโดยพิจารณาคู่ความขัดแย้งระหว่างสองขั้วอำนาจ ย่อมเป็นการลดทอนความซับซ้อนของปัญหา และมักเป็นการอธิบายเพื่อมุ่งบรรลุผลประโยชน์ทางการเมืองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ขณะเดียวกันการลงความเห็นอย่างกว้างๆ ว่าความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างอันอยุติธรรมก็เป็นการลดทอนความแหลมคมของปัญหาความขัดแย้งลงไป โดยที่ไม่มีใครเลยที่ต้องรับผิดชอบกับความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้น ดังนั้น การอธิบายความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันโดยพิจารณาความสลับซับซ้อนของความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ดำเนินมาแต่อดีต พร้อมกับพิจารณาถึงบทบาทของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะช่วยให้เข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังช่วยให้มองเห็นลู่ทางที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิถีอีกด้วย

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของสังคมไทยในวันนี้ ก็คือ การขาดความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างเป็นประวัติศาสตร์ แต่ละฝ่ายล้วนแต่เลือกเอาเฉพาะประเด็นที่จะทำให้ฝ่ายของตน ได้เปรียบและพยายามใช้ประเด็นที่กลุ่มของตนเองเลือกสรรขึ้นมาเป็นสายใยร้อยรัดมวลชนให้เข้าร่วมกันเคลื่อนไหวทางการเมือง แน่นอนว่าประเด็นที่ถูกเลือกสรรมาใช้เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นย่อมมีส่วนสัมพันธ์อยู่กับปัญหาที่สลับซับซ้อนอยู่มากทีเดียวจึงสามารถที่จะ “จุดติด” หรือสามารถระดมผู้คนเข้ามาร่วมได้อย่างมากมาย แต่สิ่งที่น่าเป็นกังวลก็คือ การ “จุดติด” เฉพาะในบางเรื่องบางประเด็นภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่ยุ่งเหยิงกลับจะนำสังคมไทยไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงและแก้ไขได้ยากมากขึ้น

การต่อสู้ทางการเมืองของฝ่ายหนึ่งในปัจจุบัน “พุ่งเป้า” ไปที่สถาบันพระมหากษัตริย์ การเกิดขึ้นของคำว่าปรากฏการณ์ “ตาสว่าง” มีความหมายอย่างชัดเจนว่าคนกลุ่มคนนี้ได้พบกับความจริงอีกชุดหนึ่งที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากชุดความรู้เดิม [1] วารสารของกลุ่มที่

---

[1] ปรากฏการณ์ “ตาสว่าง” ถูกใช้ในเวปบอร์ด “ ฟ้าเดียวกัน ” ก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเป็น “ คนเหมือนกัน” บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดปรากฏการณ์นี้ได้แก่ อาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และกระเพื่อมออกไปอย่างรวดเร็ว โดยกลุ่มผู้ติดตามทางความคิดนี้ได้มีส่วนร่วมในการขยายความคิดนี้ แต่แน่นอนว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ย่อมที่จะต้องอธิบายว่าทำไมคนกลุ่มใหญ่นี้จึงยอมรับเห็นด้วยและซาบซึ้งกับชุดความคิดนี้ได้มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทั้งหมดในการสมาทานความคิดชุดนี้แก่ปัจเจกบุคคล (อาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล) แม้ว่าจะมีบทบาทที่สำคัญในการขยายความคิดก็ตาม เพราะความสอดคล้องต้องกันเช่นนี้เองจึงทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ ซึ่งสามารถมองเห็นนัยยะความคิดเห็นร่วมกันที่กว้างขวางเกินกว่าปัจเจกบุคคลจะสามารถทำได้ ดังที่กลุ่มผู้จัดตั้งเวปบอรด์ก็ได้เลือกชื่อที่มีนัยยะสะท้อนชุดความคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน

สมาทานความคิดชุดนี้ เช่น **Voice of Thaksin** และ **เรดพาวเวอร์** (Red Power)[2] ก็ได้นำเสนอประเด็นต่าง ๆ ภายใต้กรอบคิดเช่นนี้ในบทความจำนวนมาก

ในการต่อสู้ทางความคิดนี้ มีความพยายามของอีกฝ่ายหนึ่งที่จะเน้นระบบความคิดที่ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกป้องทุกสรรพสิ่งรวมทั้งระบอบประชาธิปไตย[3] มากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ และการรณรงค์ให้คงไว้ซึ่งประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๑๑๒

แน่นอนว่า ความขัดแย้งทั้งหลายได้สะท้อนให้เห็นโครงสร้างสังคมไทยที่มีความอยุติธรรมดำรงอยู่ ดังจะเห็นจากผลการศึกษาของคณะกรรมการปฏิรูปชุดที่มีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน ที่ได้ทำให้สังคมมองเห็น "ภาพรวมของปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งเชื่อมโยงกันและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรงในสังคมไทย"[4] ได้ชัดเจนขึ้น เพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้กลับปรากฏว่า "ปัญหาเชิงโครงสร้าง" ถูกแปรเปลี่ยน/ยกระดับให้กลายมาเป็นการต่อสู้ทาง "อุดมการณ์" โดยที่คนบางกลุ่มทำให้เหลือเพียงความเข้าใจในทำนองว่าหากสามารถขจัด "อำนาจนอกระบบ" ออกไปแล้ว ทุกอย่างก็จะดีขึ้นเองโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น การทำความเข้าใจในประเด็นข้อ "ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโครงสร้างอำนาจในสังคม" จึงจะพยายามวิเคราะห์โครงสร้างและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำก่อน จากนั้นจึงจะอธิบายว่าทำไมผู้คนที่ทนอยู่กับความเหลื่อมล้ำมาได้เนิ่นนานจึงได้แปรเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดไปจนกระทั่งไม่สามารถจะทนกับความเหลื่อมล้ำอีกต่อไป โดยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑. *กระบวนการสถาปนาอุดมการณ์ของชาติไทยให้วางอยู่ภายใต้ "พระบารมี" ของพระมหากษัตริย์* ๒. *ความเปลี่ยนแปลงที่สั่นคลอนโครงสร้างอำนาจและอุดมการณ์ในทศวรรษ ๒๕๔๐* และ ๓. *การเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้โครงสร้างของความเหลื่อมล้ำ*

๑. กระบวนการการสถาปนาอุดมการณ์ของชาติไทยให้วางอยู่ภายใต้ "พระบารมี" ของพระมหากษัตริย์

---

[2] ก่อตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๒ และกรกฎาคม ๒๕๕๓ ซึ่งตรงกับเดือนเกิดของทักษิณ ชินวัตร

[3] นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย** ,กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

[4] คณะกรรมการปฏิรูป (คปร) **,แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย : ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้** ,กรุงเทพฯ:สำนักงานปฏิรูป (สปร),๒๕๕๔.หน้า ความนำ

เพื่อจะเข้าใจความขัดแย้งในปัจจุบันอย่างชัดเจนจำเป็นต้องเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ.๒๕๒๓-๒๕๓๑) เพราะเป็นรากฐานของโครงสร้างทางอำนาจที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจและโครงสร้างสังคมไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขการความพยายามที่จะสร้างเสถียรภาพทางการเมืองหลังจากการเคลื่อนไหวของนักศึกษา กรรมกรและชาวนา ในช่วงระหว่างเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ จนถึง ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งส่งผลให้การเมืองไทยไร้เสถียรภาพอย่างมาก

เสถียรภาพทางการเมือง หมายถึงสภาวะที่ “การเมือง” ถูกทำให้เป็นระบบระเบียบ ที่กลุ่มอำนาจในสังคมสามารถหมายรู้ได้ว่ากลุ่มของตนจะดำรงอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ใด และจะได้หรือเสียอะไรในเงื่อนไขใด ระบบการเมืองที่ถูกสร้างให้มีเสถียรภาพจะทำให้กลุ่มอำนาจทุกกลุ่มยอมรับตำแหน่งแห่งที่และผลได้/ผลเสียต่าง ๆ ของตน และที่สำคัญจะทำให้สามารถคาดการณ์และมีปฏิบัติการทางสังคมการเมืองไปในอนาคตได้ยาวไกลพอสมควร

เสถียรภาพทางการเมืองจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการต่อสู้เพื่อดำรงอยู่ของสังคมการเมืองหนึ่งๆ เพราะไม่มีสังคมการเมืองใดจะดำเนินกิจกรรมใดๆ ต่อไปได้หากจะต้องสร้าง “ข้อตกลงทางการเมือง” ทีละเรื่องๆ และแต่ละเรื่องก็มี “ข้อที่ตกลงกันได้” แตกต่างกันไปจนหาหลักการหรือกฎเกณฑ์กลางไม่ได้ ดังนั้นในกระบวนการทางการเมืองทั้งหลายนั้นจึงต้องสร้างเสถียรภาพทางการเมืองขึ้นมาให้ได้ พร้อม ๆ กับการที่ผู้นำทางการเมืองจะต้องพยายามสร้างอำนาจนำเพื่อจะสามารถกำกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ในโครงสร้างอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเมืองไทยประสบกับสภาวะไร้เสถียรภาพมาหลายครั้ง โดยที่การปรับตัวเข้าสู่เสถียรภาพแต่ละครั้งก็ต้องใช้เวลาในการต่อรองต่อสู้กันพอสมควร และหลายครั้งก็เป็นเพียงเสถียรภาพชั่วคราว เพราะไม่สามารถรักษาความ “เสถียร” ได้นานนัก มีบางช่วงเวลาเท่านั้นที่สามารถปรับตัวจนสร้างสภาวะที่มีเสถียรภาพได้ยาวนานพอสมควร

สภาวะไร้เสถียรภาพในสังคมไทยที่รุนแรงครั้งหนึ่ง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เพราะเสถียรภาพการเมืองแบบเดิมที่เป็นระบบอุปถัมภ์ภาคใต้การนำของเครือข่ายจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร ได้พังทลายลงไปอย่างรวดเร็วเพราะสูญเสียหัวขบวนไปอย่างกะทันหัน จึงเกิดสภาวะการแตกกระจายของกลุ่มภายใต้ระบบอุปถัมภ์เดิม ซึ่งทำให้แต่ละกลุ่ม (Faction) ถูกลดอำนาจลงจนตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถจะก้าวขึ้นมาแทนที่ผู้อุปถัมภ์เดิมได้

ในช่วงที่กลุ่มอำนาจทั้งหลายตกอยู่ในสภาวะที่ไม่สามารถมีอำนาจมากพอที่จะนำใครได้นี้ หากกลุ่มใดต้องการที่จะก้าวขึ้นมามีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ก็จำเป็นต้องสร้างการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มของตนกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะในขณะนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายมาเป็น “ร่มโพธิ์-ร่มไทร” ของกลุ่มการเมืองทุกกลุ่ม กล่าวได้ว่า ความจำเป็นทาง

ประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์แสดงบทบาทในการชี้ขาดทางการเมืองโดยเริ่มต้นจากการพระราชทานนายกรัฐมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์

การที่กลุ่มการเมืองใดที่หวังจะขึ้นมามีอำนาจนำเหนือผู้อื่นจำเป็นต้องแสดงตนแอบอิงอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ทางอำนาจขึ้น ด้านหนึ่ง ได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องกลายเป็นสถาบันที่ต้องทำหน้าที่แสวงหาดุลยภาพทางการเมืองเพื่อที่จะทำให้สังคมการเมืองดำเนินต่อไปได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นศูนย์กลางที่ทำให้สังคมมีดุลยภาพในความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป ในอีกด้านหนึ่ง กระบวนการทางการเมืองนี้ได้ทำให้เกิดการประสานกลุ่มการเมืองเข้ากับกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิดมากขึ้น เพราะกลุ่มเศรษฐกิจทุกกลุ่มต่างก็ได้รับผลกระทบจากสภาวะไร้เสถียรภาพในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ มาแล้วอย่างหนักหน่วง ดังนั้น หากกลุ่มอำนาจใดสามารถแสดงตนได้ว่าจะนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยและเสถียรภาพทางการเมืองก็ย่อมจะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจ

ดังจะเห็นว่าในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ มีการรวมกลุ่มของนักธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนเกือบร้อยคนเพื่อที่จะผลักดันและสนับสนุนผู้ที่สามารถขึ้นมารักษาเสถียรภาพทางการเมือง และในท้ายที่สุดกลุ่มนักธุรกิจเกือบร้อยคนกลุ่มนี้ก็กลายมาเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของผู้ที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในการสร้างเสถียรภาพทางการเมือง อันได้แก่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

การสถาปนาอำนาจนำผ่าน “วิกฤติหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙” จึงเป็นการประสานกับของอำนาจหลายฝ่าย ได้แก่ ระบบราชการและกองทัพ โดยการนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ได้แบ่งปันอำนาจบางส่วนให้แก่นักธุรกิจ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการตั้ง “คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน” (กรอ.) ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องแบ่งอำนาจส่วนหนึ่งให้แก่พรรคการเมืองที่อ้างอิงอยู่กับประชาชน ดังจะเห็นได้จาการยอมรับระบบเลือกตั้ง ระบอบของอำนาจที่ต้องประสานกันระหว่างหลายฝ่ายนี้จึงเรียกกันว่า “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ”

ด้วยเหตุที่นายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้วางน้ำหนักการตัดสินใจทางการเมืองบนระบบราชการเดิมค่อนข้างมาก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างระบบราชการกับกลุ่มพรรค/นักการเมืองบ่อยครั้ง โดยเฉพาะกองทัพกับพรรคการเมือง ซึ่งเห็นได้จากการปรับคณะรัฐมนตรีหลายครั้ง และขณะเดียวกันการสร้างฐานอำนาจในระบบราชการโดยเฉพาะทหาร ก็ก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก มากขึ้น จะเห็นได้ว่านายทหารชั้นผู้ใหญ่พยายามสร้างกลุ่มอุปถัมภ์เพื่อเป็นฐานอำนาจ ขณะที่กลุ่มทหารหนุ่มได้เลือกใช้ “รุ่น” เป็นฐานอำนาจแทนการอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของนายทหารชั้นผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว[5]

[5] การใช้ “ รุ่น ” เป็นเครื่องมือในการต่อรองทางการเมืองเกิดขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ แต่อย่างไรก็ตาม การสร้าง “รุ่น” ขึ้นมาต่อรองก็ไม่ได้หมายความจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะภายในรุ่นเองก็มีความแตกต่างและแตกแยกกันมาตั้งแต่ในช่วงของการศึกษาในโรงเรียนทหารแล้ว

การสถาปนาเสถียรภาพทางการเมืองที่ต้องแบ่งสรรอำนาจให้แก่หลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจ พรรคการเมืองที่ผ่านมาจากการเลือกตั้ง ตลอดจนการควบคุมกองทัพไม่ให้เคลื่อนไหวท้าท้ายอำนาจ เป็นเรื่องที่ยากลำบากไม่ใช่น้อย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์จึงได้สร้างและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองด้วยการเชื่อมต่อกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้มีฐานอำนาจที่มั่นคงและมีความชอบธรรมไปพร้อมกัน

การที่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกับสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างอำนาจและความชอบธรรมเช่นนี้จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ต้องส่งเสริมบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเข้มข้นในหลายมิติด้วยกัน

มิติที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็น การปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนา “ชนบท” จนแตกต่างจากเดิมที่ทำการพัฒนาเพื่อหยุดยั้งการเคลื่อนไหวของชาวนาและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาชนบทนี้ส่งผลต่อการปรับตัวของชาวบ้านในชนบทอย่างไพศาลดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า พร้อมกันนั้นการส่งเสริมบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาชนบทก็ทำให้ระบบราชการเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการดำเนินงานตามโครงการในพระราชดำริ การศึกษาเรื่อง **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจ (พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๔๖)** ของชนิดา ชิตบัณฑิต ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

ลักษณะเฉพาะของโครงการพระราชดำริในยุคนี้ ได้แก่ การเกิดขึ้นของ “องค์กรระดับชาติ” เพื่อทำหน้าที่ประสานงานการปฏิบัติโครงการพระราชดำริภายใต้โครงสร้างระบบราชการ หรือที่ปัจจุบันรู้จักกันในนาม “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” (กปร)[6]

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาชนบทได้รับการตอกย้ำผ่านสื่อต่างๆ เพิ่มมากขึ้นตลอดเวลานับตั้งแต่รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นต้นมา ทำให้สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์สูงส่งขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้ทุกฝ่ายในสังคมไทยสำนึกว่าสังคมไทยจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

มิติทางด้านการเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกลุ่มนักธุรกิจ การเสริมสร้างบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาชนบท ทำให้เกิดการเชื่อมต่อและขยายเครือข่ายของกลุ่มธุรกิจการเกษตรกับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่นมากขึ้น และการเชื่อมต่อระหว่าง

สิ่งที่น่าจะศึกษาต่อได้แก่ กลุ่มย่อย (Faction)ในแต่ละรุ่นว่าได้ทำให้เกิดการเชื่อมต่อข้ามรุ่นในรูปแบบใดบ้าง เช่น การสังกัดเหล่า เป็นต้น

[6] ชนิดา ชิตบัณฑิต, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจ (พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๔๖)** , วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๗.หน้า ๒๓๕.

นายกรัฐมนตรี พลเอก เปรม ติณสูลานนท์กับกลุ่มธุรกิจ ก็ได้ทำให้เกิดการเชื่อมต่อผ่านไปยังสถาบันพระมหากษัตริย์จนกลายเป็น **"เครือข่ายของชนชั้นนำ"** ที่เห็นได้ชัด ซึ่งการเชื่อมต่อนี้ทำให้นักธุรกิจถูกรวมเข้ามาอยู่ในระบบเกียรติยศของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์[7] ซึ่งเป็นระบบเกียรติยศที่ดึงดูดนักธุรกิจจำนวนมากเข้ามาอยู่ในโครงสร้างของระบบเกียรติยศนี้

มิติทางการเมืองอีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การขยายอิทธิพลของ "เครือข่ายของชนชั้นนำ" เข้ามากำกับระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังจะพบว่านับจากสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นต้นมา ประธานและกรรมการสภามหาวิทยาลัยต่าง ๆ มักเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะผู้ที่ดำรงตำแหน่งองคมนตรี [8]

ซึ่งส่งผลให้เกิดโครงการและการสร้างถาวรวัตถุเพื่อเฉลิมฉลองสถาบัน

---

[7] " เหตุผลในการประกาศพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ปรากฏว่าได้มีบุคคลซึ่งกระทำความดีความชอบอันเป็นประโยชน์แก่ประเทศ ศาสนา และประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ เท่าที่ปฏิบัติมาแล้ว รัฐบาลได้ตอบสนองคุณงามความดีด้วยการขอพระราชทานเครื่องราชอสริยาภรณ์สองตระกูล คือ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก และเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย แต่เพื่อให้เกิดความาหมาะสมยิ่งขึ้น จึงเห็นสมควรสร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลใหม่โดยเฉพาะ สำหรับพระราชทานเป็นบำเหน็จความดีความชอบแก่บุคคลที่ทำประโยชน์ดังกล่าวเป็นการเฉพาะ " **พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์** **www.thailandlawyercenter.com.** ซึ่งในบัญชีแสดงมูลค่าของทรัพย์สินที่เสนอขอพระราชทานเครื่องราช แสดงไว้

บัญชีแสดงจำนวนมูลค่าของทรัพย์สินที่เสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
(บัญชีที่ 1 ท้ายพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2538)

ลำดับ มูลค่าของทรัพย์สิน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่เสนอขอพระราชทาน

ชั้นที่ 7 100,000 บาท ขึ้นไป	เหรียญเงินดิเรกคุณาภรณ์ (ร. ง. ภ.)
ชั้นที่ 6 200,000 บาท ขึ้นไป	เหรียญทองดิเรกคุณาภรณ์ (ร. ท. ภ.)
ชั้นที่ 5 500,000 บาท ขึ้นไป	เบญจมดิเรกคุณาภรณ์ (บ. ภ.)
ชั้นที่ 4 1,500,000 บาท ขึ้นไป	จตุตถดิเรกคุณาภรณ์ (จ. ภ.)
ชั้นที่ 3 6,000,000 บาท ขึ้นไป	ตติยดิเรกคุณาภรณ์ (ต. ภ.)
ชั้นที่ 2 14,000,000 บาท ขึ้นไป	ทุติยดิเรกคุณาภรณ์ (ท. ภ.)
ชั้นที่ 1 30,000,000 บาท ขึ้นไป	ปฐมดิเรกคุณาภรณ์ (ป. ภ.)

[8] Attachak Sattayanurak, **Changes in the Perception of "Thai Rural Society" and a New Model for Resource Management**. V.R.F Series No 455,. Institute of Developing Economies, Japan External Trade Organization.Japan, Feb 2010.

พระมหากษัตริย์ในวาระต่างๆ เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ รวมทั้งทำให้มหาวิทยาลัยบางแห่งมีบทบาทในโครงการตามพระราชดำริอย่างแข็งขันด้วย

นอกจากนี้ยังมีการสร้างฐานอำนาจในระบบทหาร ได้แก่ การก่อตั้งกองกำลังทหารรักษาพระองค์ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันมีกองทหารรักษาพระองค์กระจายในเหล่าทัพต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น ๕๙ หน่วยงาน ในบางหน่วยงานได้ถูกขนานนามที่แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น **กรมทหารราบที่ 21 รักษาพระองค์ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ร.21 รอ.)** เป็นหน่วยทหารรักษาพระองค์ เหล่าทหารราบ ขึ้นตรงต่อกองพลทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ กองทัพภาคที่ 1 ได้รับพระราชทานสมญานามจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า "ทหารเสือนวมินทราชินี"

การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองนี้ได้ขึ้นสู่จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เมื่อมีการเปลี่ยนภาพประเทศไทยให้เป็นเสมือน "พระราชสมบัติของพระราชวงศ์จักรี"[9] ด้วยการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี ใน พ.ศ.๒๕๒๕

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ในปีพ.ศ. 2525 กรุงรัตนโกสินทร์จะมีอายุได้ 200 ปี นับเป็นมหามงคลสมัยแสดงถึงความมั่นคงของบ้านเมือง ได้ผ่านพ้นภัยพิบัติต่างๆ มาโดยสวัสดี มีความร่มเย็นเป็นสุขด้วยพระบารมีของพระผู้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ และด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้สืบราชสันตติวงศ์ทุกรัชกาลโดยลำดับ รัฐบาลและปวงชนชาวไทยจึงมีความปีติยินดี พร้อมกันแสดงความกตเวทิตาคุณ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ และบรรพชนไทยที่จรรโลงชาติให้มีความรุ่งเรืองสันติสุขสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้[10]

การสร้างกิจกรรมในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีเป็นผลงานของหน่วยราชการทุกหน่วยที่นอกจากจะแสดงความก้าวหน้าของการทำงานของหน่วยงานตนแล้ว ยังเน้นกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็น "พระราชประวัติของพระมหากษัตริย์พระราชวงศ์จักรี"[11] ซึ่งการจัดกิจกรรมเหล่านี้ได้รับความสำเร็จอย่างมาก จะเห็นได้ว่าผลการสำรวจ "ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อันเนื่องมาจากงานสมโภชฯ

---

[9] ต้นกำเนิดความคิดเรื่อง " มรดกของพระราชวงศ์จักรี" ดูได้ใน อรรถจักร สัตยานุรักษ์,**ความเปลี่ยนแปรของสำนึกทางประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย รัชกาลที่ ๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕**,กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๑.

[10] โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน,**พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี**.กรุงเทพฯ:โครงการสาราบุกรมฯ ๒๕๒๕.

[11] กรุงเทพมหานคร , ผู้รวบรวม , **ปฏิทินการจัดกิจกรรมในกรุงเทพมหานครในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี**,กรุงเทพฯ:ห.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย ๒๕๒๔.หน้า ๓๙.

๒๐๐ ปี" ที่จัดทำโดยกระทรวงมหาดไทยเพื่อตีพิมพ์ในรายงานติดตามประเมินผลโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พบว่า "ประชาชนทั่วประเทศมีความรู้สึกที่ดีเพิ่มขึ้นต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ...ความรู้สึกที่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เพิ่มมากที่สุด."[12]

ในช่วงของการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองโดยการแบ่งสรรอำนาจเช่นนี้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นหลายครั้ง สะท้อนว่าเสถียรภาพทางการเมืองบนฐานของการแบ่งสรรอำนาจเช่นนี้มีความเปราะบางอยู่ไม่น้อย สังคมไทยจึงต้องพึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ในการปัดเป่าความขัดแย้งทางการเมืองตลอดมา นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯในฐานะผู้ทรงรักษาเสถียรภาพทางการเมืองท่ามกลางความขัดแย้งภายในกองทัพในช่วงของรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ในหนังสือเรื่อง**พระผู้ทรงปกเกล้าฯประชาธิปไตย: ๖๐ ปี สิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย** ความว่า

ชัยชนะของพลเอกเปรม และการดำรงอยู่ของดุลยภาพทางการเมืองที่ถูกคุกคามโดยคณะปฏิวัติคงจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากการสนับสนุนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้เหตุการณ์ความไม่สงบยุติลงอย่างรวดเร็วโดยปราศจากความรุนแรง[13]

การรักษาเสถียรภาพทางการเมืองได้ทำให้เกิดกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลด้วยการ "แอบอิง" และขอรับพระราชทาน "พระมหากรุณาธิคุณ" จากสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เนือง ๆ ซึ่งแม้ว่าจะทำให้รักษาเสถียรภาพทางการเมืองได้ดีในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ก็เป็นการดึงสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาสัมพันธ์กับการเมืองอย่างเด่นชัดมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านอุดมการณ์ ซึ่งรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูนนท์ได้สร้างความคิด/อุดมการณ์ชุดหนึ่งที่เชิดชูบทบาทของพระมหากษัตริย์ให้สูงเด่นในทุกด้าน จนทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในหมู่คนทุกกลุ่มรวมทั้งประชาชนทั่วไปว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะและอำนาจสูงสุดในการตัดสินข้อพิพาททางการเมือง และโดยหลักการแล้วการตัดสินใจของสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมอยู่เหนือการเมือง เพราะพระมหากษัตริย์ทรงตัดสินพระทัยเพื่อประชาชนทุกหมู่เหล่า

นอกจากการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองด้วยการแบ่งสรรอำนาจระหว่างสามกลุ่ม อันได้แก่ ระบบราชการ นักธุรกิจและระบบราชการโดยเฉพาะทหารแล้ว การสร้าง

---

[12] คณะอนุกรรมการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี,สำนักนโยบายและแผนมหาดไทย กระทรงมหาดไทย.**รายงานติดตามประเมินผลโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.** เอกสารอัดสำเนา หน้า ๒.

[13] นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย** ,หน้า ๑๔๖.

อุดมการณ์ลักษณะที่เน้นบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันที่รักษาเสถียรภาพทางการเมืองดังกล่าวได้ถ่ายทอดสู่ประชาชนและสังคม ซึ่งส่งผลที่สำคัญคือทำให้รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นเสมือนรัฐบาลที่รับใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติ และด้วยกระบวนการสร้างเสถียรภาพและอุดมการณ์ทางการเมืองเช่นนี้เองที่ทำให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สามารถดำรงตำแหน่งได้นานกว่า ๘ ปี และได้รับการยอมรับจากกลุ่มทางการเมืองและกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

การจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันที่ค้ำประกันอำนาจของรัฐบาลในลักษณะดังกล่าวมานี้ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการตอกย้ำมากขึ้นเมื่อความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ซึ่งรัฐประหารยึดอำนาจจากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กับกลุ่มผู้ชุมนุมที่นำโดยพลตรีจำลอง ศรีเมือง มีผู้วิเคราะห์ว่าในการณ์นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

ทรงมีบทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองอีกครั้ง โดยพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พลเอกสุจินดา คราประยูร กับพลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้า...หลังจากนั้น นายกรัฐมนตรีและผู้นำประท้วงก็ได้ปรากฏตัวทางโทรทัศน์ ร่วมกันเรียกร้องให้ทุกฝ่ายดำเนินการตามพระราชกระแส ส่งผลให้การต่อสู้ที่ดำเนินมาหลายวันยุติลงได้อย่างรวดเร็ว[14]

การจัดสรรอำนาจระหว่างระบบราชการ กลุ่มธุรกิจ ได้ทำให้เกิดการ “พึ่งพิง” พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น จนทำให้การรักษาเสถียรภาพลักษณะดังกล่าวกลับผลักภาระทั้งหลายให้สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทรงแบกรับกับปัญหาที่ไม่น่าจะมาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะการสร้างอุดมการณ์เช่นนี้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็น “อำนาจสูงสุด” ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชาติ อันเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ผู้ที่ประสงค์จะแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองจำนวนไม่น้อยสามารถอ้างอิงตนเองในฐานะของผู้มีความใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์ได้

นอกจากนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในการรับรู้ของประชาชนนั้น สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่สูงสุดในการตัดสินข้อพิพาททางการเมือง และที่สำคัญ การตัดสินใจของสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมอยู่เหนือการเมืองทั่วไป เพราะพระมหากษัตริย์ทรงตัดสินพระทัยเพื่อปวงประชาชนทุกหมู่เหล่า การรับรู้ที่ถูก “ฝัง” มาเช่นนี้ก็เป็นเสมือนดาบสองคมที่จะทำให้ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนแปรเปลี่ยนไปได้หากถูกป้อนข้อมูลให้รับรู้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงวางตัวไม่เป็นกลางทางการเมืองหรือไม่อยู่เหนือการเมือง

ขณะเดียวกัน การสร้างสถานะพระมหากษัตริย์ลักษณะดังกล่าวได้ถูกนำไปซ้อนทับกับการสร้างความคิดเรื่อง “ความเป็นไทย” ทำให้ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นส่วนสำคัญของความเป็นไทย ซึ่งมี “ความเป็นไทย” นั้นมีคุณลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ การ

---

[14] นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, หน้า๑๗๑-๑๗๒.

เน้นความไม่เสมอภาคระหว่างคนในสังคม โดยที่ "ความเป็นไทย" ทำให้ความไม่เสมอภาคกลายเป็นความถูกต้องดีงามเพราะผู้ใหญ่จะมีความเมตตากรุณาโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย และผู้น้อยก็ "รู้ที่ต่ำที่สูง" เชื่อฟัง ซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวทีต่อผู้ใหญ่ ทำให้สังคมมีระเบียบ ความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้า[15] ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำจึงไม่บาดเข้าไปสู่อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คน

ภาพพระมหากษัตริย์ที่คนไทยรับรู้จึงเป็นภาพของผู้ที่ดำรงอยู่ในสถานะ "ที่สูง" ที่สุด แต่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่จะโน้มพระองค์ลงไปช่วยเหลือพสกนิกรที่เดือดร้อนทุกข์ยาก ดังที่มีการอ้างถึงพระราชปณิธานที่ว่า *"เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"* และที่สำคัญ ภาพนี้ได้ถูกฝัง (embedded) เข้าไปสู่ระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนผ่านสื่อต่างๆ อย่างเข้มข้นต่อเนื่อง

แม้กระทั่งการปราศัยปลุกเร้าประชาชนของแกนนำ "แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ" (นปช.) ในช่วงที่มีความขัดแย้งสูง ก็ได้แสดงให้เห็นถึงพลังของความคิดชุดนี้ว่าได้ถูกฝังลงในการรับรู้ของผู้คนอย่างกว้างขวาง ดังความว่า

ปัญหาวิกฤตทั้งหมดในประเทศนี้ มันจะได้รับการแก้ไขเหมือนน้ำทิพย์ชะโลมใจ วันนี้ไม่มีใครแก้ได้ เชื่อผมเถอะครับ หมดครับคนเป็นกลางในประเทศนี้ เหลือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวเท่านั้นหมดแล้วครับ ไม่มีใครที่เป็นสิ่งมีชีวิตแล้วบอกว่าเป็นกลาง เพราะฉะนั้นเสียงของคนไทย เสียงของแผ่นดินที่ร่ำไห้นั้น ฟากฟ้าย่อมได้ยินที่ความทุกข์ยากทั้งหมด มีหนทางที่จะดับด้วยน้ำพระทัย ด้วยพระหัตถพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์เท่านั้นที่จะบำบัดทุกข์ สร้างความสุขให้พสกนิกรของพระองค์ท่าน"[16]

กล่าวโดยสรุป การสร้างอุดมการณ์ที่เน้นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด ทรง "ปกครองแผ่นดินโดยธรรม" และ ทรงอำนวยความยุติธรรมแก้พสกนิกรทุกหมู่เหล่า เกิดขึ้นภายใต้บริบท ที่สังคมไทยเกิดปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเนื่องจากการสูญเสียอำนาจของศูนย์กลางระบบราชการเดิมอย่างกะทันหันหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ทำให้เกิดการปรับตัวโดยการเชื่อมประสานกันระหว่างกลุ่มราชการและกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจ โดยกลุ่มราชการที่ต้องการมีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ๆ ก็จำเป็นต้องสร้างความใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และได้ขยายรวมเอากลุ่มทุนเข้ามาอยู่ในระบบเกียรติยศใหม่ที่ได้รับการสร้างขึ้น นับเป็นการส่งเสริมพระราชอำนาจและพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูงเด่นที่สุด สอดคล้องกับความหมายของ "ความเป็นไทย" ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นมาในช่วงก่อนหน้านั้น

---

[15] โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์ **.คึกฤทธิ ประดิษฐกรรมความเป็นไทย,**กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.๒๕๕๐.

[16]" คำปราศรับบางตอน จตุพร พรหมพันธ์ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๒ จังหวังนครสวรรค์" ใน **Voice of TAKSIN , ๑ , ๗(ตุลาคม ๒๕๕๒).** หน้า๑๒

ในด้านของกลุ่มทุนการเงินหรือธนาคารพาณิชย์และกลุ่มทุนอุตสาหกรรม การเกษตรที่เข้มแข็งขึ้นมากตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ ก็ เริ่มต้องการสลัดหลุดออกจากอำนาจของระบบราชการ แต่ก็รู้ดีอยู่ว่ายังไม่สามารถก้าวขึ้นมีอำนาจโดยลำพังได้ จึงได้จัดสรรแบ่งปันอำนาจกันกับกลุ่มราชการต่าง ๆ ทั้งทหารและพลเรือนโดยให้อำนาจทางการเมืองแก่กลุ่มราชการแต่ขณะเดียวกันกลุ่มทุนก็ได้โอกาสในการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะโดยการดำเนินธุรกรรมทางการเงินที่ครอบคลุมไปยังภาคการผลิตอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมทุกๆ ด้าน และโดยการแอบอิงอยู่กับกิจกรรมการกุศลที่ดำเนินการโดยองค์กรในพระบรมราชูปถัมภ์และโครงการในพระราชดำริต่างๆ ดังที่จะเห็นว่าในทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา กลุ่มทุนการเงินได้ขยายตัวออกไปในทุกปริมณฑลอย่างกว้างขวางซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มทุนการเงินอย่างมาก

กลุ่มราชการโดยเฉพาะกลุ่มทหารก็ได้เปลี่ยนอัตลักษณ์ของกองทัพอย่างชัดเจน ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ให้กลายเป็นกองทัพของสถาบันพระมหากษัตริย์หรือ “ทหารเสือนวมินทราชินี” ส่วนข้าราชการก็กลับไปมีฐานะเป็น “ผู้ทำการของพระราชา” อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงความหมายของข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเช่นนี้เอื้อให้ระบบราชการ “เป็นอิสระโดยสัมพัทธ์” จากนักการเมืองที่เป็นรัฐบาล และมีอำนาจต่อรองกับนักการเมืองมากขึ้น เช่น ในการโยกย้ายและการของบประมาณ เป็นต้น

พลเอกเปรม ติณสูลานนนท์ก็มีอำนาจมากขึ้นภายใต้กรอบความคิดดังกล่างนี้ ซึ่งทำให้เกิดเสียงครหาในการโยกย้ายนายทหารประจำปีว่ากลุ่มที่เป็น “ลูกป๋า” จะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งเร็วกว่าคนอื่น [17] การรับรู้ปัญหาว่ามีการเล่นพรรคเล่นพวกเช่นนี้มีอยู่ทั่วไป จนแม้แต่พลเอกสุรยุทธ จุลานนท์ที่ได้ชื่อว่า “ลูกป๋า” คนหนึ่งเคยแสดงความรู้สึกทำนองว่าการเลื่อนตำแหน่งที่เป็นลักษณะของกลุ่มพรรคพวกได้ทำลายระบบขององค์กรไป[18]

ในสภาวะที่อำนาจทางการเมืองถูกแบ่งออกเป็นส่วนของอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยมีอำนาจของระบบราชการควบคุมสูงสุด นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นตัวแทนของอำนาจราชการต้องคอยประสานไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือคอยแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น กรณีพลเอกปราม ติณสูลานนท์ใช้อำนาจแก้ไขปัญหาเทเล็กซ์อัปยศน้ำตาลของพรรคกิจสังคม เป็นต้น ที่สำคัญระบบราชการก็จะคอยเอื้ออำนวยให้แก่กลุ่มทุนอุตสาหกรรมได้โอกาสในการขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง

การอาศัยพลังทางอุดมการณ์ดังกล่าวข้างต้นของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และการขยาย “เครือข่ายของชนชั้นนำ” มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น

---

[17]“ ศึกแดงเดือด ปะทะ ขุนศึกแต๋วแตก :สัมภาษณ์พลโทมะ โพธิ์งาม และพลโททวนทอง อินทรทัต” ใน **Voice of taksin** ,๑, ๑๗ (มีนาคม ๒๕๕๓)หน้า ๓๓-๔๐.

[18] วาสนา นาน่วม. **เส้นทางเหล็ก พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีคนที่๒๔**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน ๒๕๔๙

กับการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนที่ได้สร้างความเข็มแข็งขึ้นมามาก โดยมีการแบ่งสรรอำนาจกับระบบราชการ ซึ่งขยายงานราชการออกไปอีกมากในนามของการรับใช้ "อุดมการณ์" สูงสุด เช่น การสร้างโครงการรับเงินงบประมาณแผ่นดินเพื่อดำเนิน "โครงการพระราชดำริ" เป็นต้น ผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กองทัพซึ่งเป็นฐานอำนาจที่สำคัญของรัฐบาลสามารถรักษาอำนาจต่อรองเอาไว้ได้แม้ว่าจะมีรัฐมนตรีและรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งก็ตาม เพราะกองทัพมี "ความเป็นอิสระโดยสัมพัทธ์" อย่างมากภายใต้พลังของอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ ขณะเดียวกันอำนาจทางการเมืองก็ถูกทำให้แยกออกจากกัน และไม่ได้คานอำนาจซึ่งกันและกันในความหมายของการถ่วงดุลและการตรวจสอบ หากแต่จะแบ่งแยกพื้นที่อำนาจกันอย่างชัดเจน โดยแต่ละฝ่ายจะต้องพยายามไม่ก้าวล่วงพื้นที่ทางอำนาจและผลประโยชน์ของซึ่งกันและกันเพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา ทำให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจทางการเมือง อำนาจทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางวัฒนธรรมชัดเจนขึ้น แม้ว่าจะมีส่วนที่เหลื่อมซ้อนกันอยู่บ้างก็ตาม จะเห็นได้ว่าถึงแม้นักธุรกิจเข้ามามีอำนาจทางการเมืองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่การตัดสินใจที่สำคัญของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มาจากขุนนางข้าราชการ (technocrat) ในองค์กรที่มีฐานะเป็นมันสมองของระบบราชการ และรับใช้นายกรัฐมนตรีที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลโดยตรง ส่วนกลุ่มทุนทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นต่างๆ ยังคงมีบทบาทอยู่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจทางวัฒนธรรมอย่างเต็มเปี่ยม โดยที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ตกอยู่ในมือของนักบริหารมืออาชีพและกลายเป็นองค์กรที่มีบทบาทอยู่ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจในฐานะของกลุ่มทุนกลุ่มหนึ่ง คล้ายคลึงกับกลุ่มทุนใหญ่อื่นๆ ที่อยู่ในเครือข่ายชนชั้นนำ

กล่าวได้ว่า "ระบบประชาธิปไตยครึ่งใบ" ได้รับการสร้างให้มีความมั่นคงอย่างมากในสมัยของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยคนทุกกลุ่มในสังคมไทยรับรู้ร่วมกันว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อำนวยเสถียรภาพและความมั่นคงแก่ชาติไทยเพราะทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ เมื่อเกิดความขัดแย้งหรือวิกฤตการณ์ใด ๆ ขึ้นพระองค์ก็ทรงแก้ไขด้วยพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงจนวิกฤตทุกเรื่องคลี่คลายไปได้ด้วยดี ท่ามกลางการสร้างกรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่เน้นสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของอำนาจเช่นนี้ การเกาะกลุ่มกันเป็นเครือข่ายของชนชั้นสูงระหว่างกลุ่มข้าราชการระดับสูงและกลุ่มทุนใหญ่ทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะกลุ่มทุนธนาคารพาณิชย์ก็แนบแน่นมากขึ้น เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนการเงินจึงได้รับการค้ำประกันโดยรัฐจนสามารถกลายเป็นผู้กุมระบบเศรษฐกิจของไทยได้เป็นส่วนใหญ่

การประสานเชิงแบ่งสรรอำนาจลักษณะนี้จึงเป็นเสมือน "รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของชนชั้นนำ" ที่ชนชั้นนำทั้งสามกลุ่มอำนาจได้ยึดถือกันมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ จนกระทั่งในทศวรรษ ๒๕๔๐ จึงได้ถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรงจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง ดังจะได้วิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

ผลสำคัญอีกประการหนึ่งของเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้การประสานเชิงแบ่งสรรอำนาจดังกล่าวข้างต้นนี้ ก็คือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้ "คนชั้นกลาง" ขยายตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมา จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางกลุ่มที่เติบโตมาพร้อมกับระบบประชาธิปไตยครึ่งใบให้ชัดเจนด้วย

คนชั้นกลางในสังคมไทยเริ่มขยายตัวมากตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ เนื่องจากมีการขยายตัวของการลงทุนของกลุ่มคนจีนที่ตัดสินใจอาศัยอยู่ในเมืองไทยอย่างถาวรเพราะจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ กลุ่มพ่อค้าจีนเหล่านี้ได้ดัดแปลงตนเอง "กลายมาเป็นไทย" ในบางด้าน พร้อมกันนั้นก็ได้เริ่มส่งลูกเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยอย่างจริงจัง[19] นักเรียนที่สามารถเข้าสู่มหาวิทยาลัยในช่วงหลังทศวรรษ ๒๕๐๐ ส่วนใหญ่จึงเป็นลูกหลานคนจีนและลูกหลานข้าราชการที่อยู่ในเขตเมือง งานวิจัยของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ พบว่าสัดส่วนนักศึกษาที่มาจากชนบทหรือคนจนนั้นมีเพียงร้อยละห้าเท่านั้น

ช่วงเวลาที่ลูกหลานคนจีนและลูกหลานข้าราชการ (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของคนชั้นกลางไทยในสมัยหลัง) เข้าสู่มหาวิทยาลัย เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลเผด็จการภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิติขจร พยายามรักษาอำนาจของตนด้วยการประนีประนอมกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมโดยการถวายบทบาทให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น อัตลักษณ์ของนักศึกษาในขณะนั้นเป็นกลุ่มอภิสิทธิ์ชนที่สามารถปิดถนนเพื่อร้องเพลงเชียร์ในงานฟุตบอลประเพณี ขณะเดียวกันก็เป็นอภิสิทธิ์ชนที่ผูกตนเองเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นชัดในช่วงก่อนการเคลื่อนไหวเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ เมื่อปรากฏข่าวลือเรื่องจอมพลประภาส จารุเสถียรไม่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจในบทบาทของ "ถนอม-ประภาส-ณรงค์" มากยิ่งขึ้น ความรู้สึกผูกพันระหว่างนักศึกษากับสถาบันพระมหากษัตริย์แสดงออกชัดเจนในการเคลื่อนขบวนในเหตุการณ์ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่มีการอัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถนำขบวน รวมไปถึงการเคลื่อนขบวนไปพึ่งพระบารมีในช่วงที่วิกฤติ

ลูกหลานคนจีนที่เติบโตในสังคมไทยราวทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมาได้ทำงานในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ บริษัทห้างร้าน หรือขยายบทบาทธุรกิจของครอบครัวตนเอง ในบริบทที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างดีมาโดยตลอด คนกลุ่มนี้จึงสามารถที่จะสร้างฐานะ

---

[19] สรุปความคิดและข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของ ณัฏฐพงษ์ สกุลเลี่ยว ,**ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๒๐,**วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๒.

ทางเศรษฐกิจและสังคมของตนได้อย่างมั่นคง และมีความพอใจในเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้ระบอบ "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" โดยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างสูง เพราะรับรู้และสำนึกว่าเสถียรภาพทางการเมือง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความสงบสุขและความมั่นคงทั้งในเมืองและในชนบทเกิดขึ้นได้เพราะบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ก็เพราะ "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ได้ถูกสร้างให้ยึดโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้นตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยเริ่มจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทในการยุติการนองเลือดในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ พระองค์เสด็จออกเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารตลอดช่วงเวลาของการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่สำคัญเมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้สร้างระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบซึ่งต้องการความชอบธรรมลักษณะใหม่มารองรับ ยิ่งทำให้เกิดการยึดโยงสถาบันพระมหากษัตริย์กับ "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" มากยิ่งขึ้น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และการยุติการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างชนชั้นนำในระบบราชการที่นำโดยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กับ "กลุ่มทหารหนุ่ม" และการยุติความขัดแย้งระหว่าง "กลุ่มนายทหารรุ่นห้า" กับบางส่วนของ "กลุ่มนายทหารรุ่นเจ็ด" ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ยิ่งทำให้หลักการ "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ถูกโยงเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น[20]

อนึ่ง ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ได้เกิดการอธิบายรวบยอด "ประวัติศาสตร์ของคนจีนในประเทศไทย" ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า "คนไทยเชื้อสายจีนได้อพยพหนีความเดือดร้อนมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย จึงสามารถสร้างตัวจนมีฐานะมั่นคงจากเดิมที่มีเพียงสื่อผืนหมอนใบ" การให้ความหมายแก่ประวัติศาสตร์เช่นนี้มีพลังอย่างมากในการผลักดันให้คนชั้นกลางซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีนได้ทุ่มเทเสียสละเพื่อรักษา "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" อันมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นแกนกลาง เพราะหมายถึงการทดแทนบุญคุณที่บรรพบุรุษตลอดจนครอบครัวและลูกหลานของตนได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารจนอยู่เย็นเป็นสุขและการค้ารุ่งเรืองตลอดมา ดังนั้น คำขวัญที่ว่า "ลูกจีนกู้ชาติ" จึงมีความหมายต่อคนชั้นกลางเป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่า "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ในระบบความคิดของคนชั้นกลางไม่จำเป็นต้องเป็น"เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ ยังมีการสร้างความคิดความเชื่อที่ว่านักการเมืองเป็นคนเลวที่เห็นแก่ตัวและเป็นผู้ที่สร้างความปั่นป่วนวุ่นวายทางการเมืองจนกระทบต่อ "เสถียรภาพ-ความมั่นคง"

---

[20] หนังสือของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์น่าจะเป็นการสรปุรวบยอดความคิดที่ถูกสร้างขึ้นเรื่อง " พระมหากษัตริย์กับเสถียนภาพ-ความมั่นคงทางการเมือง" เล่มล่าสุด และพยายามอธิบายอย่างครอบคลุมปรากฏการณ์ต่างๆมากที่สุดด้วยกรอบความคิดดังกล่าวข้างต้น

ยิ่งทำให้ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยที่ผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียวมีไม่มาก ตรงกันข้าม หากนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งสามารถแสดงตนว่ารักษา "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ได้สำเร็จ แม้ว่าจะใช้อำนาจในลักษณะเผด็จการก็จะได้รับการยอมรับ ดังปรากฏว่าการใช้อำนาจรวมทั้งการดำเนินนโยบายบางอย่างของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ไม่เป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ก็เคยได้รับความชื่นชมและชื่นชอบ เช่น นโยบายปราบปรามยาเสพติดแบบ "ฆ่าตัดตอน" ซึ่งคนชั้นกลางเห็นว่าเป็นการกระทำเพื่อรักษา "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ของรัฐและสังคม แต่เมื่อเกิดข่าวลือ/ข่าวปล่อยจากหลายฝ่ายว่าอดีตนายกรัฐมนตรีพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เริ่มล้ำเส้นเข้ามาในพื้นที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่อดีตนายกรัฐมนตรีได้สั่นคลอน "ระบบ" อำนาจเดิม จนทำให้เกิดความไม่พอใจสูงมากขึ้นในกลุ่มชนชั้นนำเดิม และได้เริ่มพูดคุย/แสดงความคิดเห็นในเชิงมองว่าอดีตนายกรัฐมนตรีนั้นเหิมเกริมไม่แยแสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งข่าวลือทำนองนี้ได้แพร่หลายมากในช่วงพ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา เมื่อประกอบกับข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนในสังคมเกี่ยวกับการคอรัปชั่นและการดำเนินนโยบายประชานิยมที่ต้องใช้เงินของแผ่นดินมหาศาล ซึ่งในทัศนะของคนชั้นกลางแล้วทั้งสองกรณีนี้ล้วนแต่กระทบกระเทือนต่อ "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" อย่างรุนแรง ดังนั้น การต่อต้านอดีตนายกรัฐมนตรีจึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

กล่าวได้ว่าจากข่าวลือ-ข่าวปล่อยที่เกิดขึ้น และการปราศรัยที่เป็นเสมือนการยืนยันในข่าวนั้นโดยกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยผ่านรายการโทรทัศน์และการชุมนุมที่นำโดยนายสนธิ ลิ้มทองกุล ตั้งแต่ พ.ศ ๒๕๔๘ ได้ทำให้เกิดการปะทุขึ้นของความกังวลในเรื่อง "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" หลังจากนั้นการสถาปนาตนเองเป็น "ลูกจีนรักชาติ-ลูกจีนกู้ชาติ" ก็ก่อกำเนิดและมีพลังแรงกล้าขึ้นมาทันที แม้ว่าในความเป็นจริงปัญหาในเรื่อง "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ยังมีสาเหตุมาจาก "ความไม่แน่นอน" ที่เกิดจากปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายหลายประการ เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทย ฯลฯ แต่คนชั้นกลางกลับมองว่าสังคมไทยต้องสูญเสีย "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ก็เพราะอดีตนายกรัฐมนตรี และยังรู้สึกด้วยว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาได้เพราะอดีตนายกรัฐมนตรีไม่มีความจงรักภักดีจึงไม่เชื่อฟังพระองค์ "เสถียรภาพ-ความมั่นคงภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์" ของสังคมการเมืองไทยจะกลับคืนมาก็ต่อเมื่อทำการรัฐประหารเพื่อขจัดอดีตนายกรัฐมนตรีออกไป ดังนั้น เมื่อเกิดการรัฐประหารใน พ.ศ.๒๕๔๙ กระแสต้อนรับการรัฐประหารจึงเกิดขึ้นอย่างหนาแน่นในเขตกรุงเทพฯ และภายหลังการรัฐประหาร เมื่ออดีตนายกรัฐมนตรียังไม่ยอมยุติ

การต่อสู้ การเคลื่อนไหวของคนชั้นกลางเพื่อนำ "เสถียรภาพ-ความมั่นคงภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์" จึงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน[21]

ความเปลี่ยนแปลงที่สั่นคลอนโครงสร้างอำนาจและอุดมการณ์ในทศวรรษ ๒๕๔๐

แม้ว่าชนชั้นนำทั้งสามกลุ่มจะสามารถประสานและสถาปนาโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ลงตัวมาได้ระยะเวลาหนึ่ง แต่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดหลังวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้ส่งผลกระทบกระเทือนโครงสร้างอำนาจเดิมอย่างลึกซึ้ง พร้อมกันนั้นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังพ.ศ.๒๕๔๐ ยังทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ขึ้นมาในสังคมที่อยู่นอกโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมการเมืองลักษณะเดิม โดยคนกลุ่มใหม่นี้เริ่มมีปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับความเหลื่อมล้ำที่เดิมเคยดำรงอยู่กับชีวิตของพวกเขามาเนิ่นนาน

ก่อนที่โครงสร้างอำนาจที่ได้รับการสถาปนาในทศวรรษ ๒๕๒๐ จะถูกสั่นคลอนในทศวรรษ ๒๕๔๐ ก็เคยมีปัญหามาแล้วจากความขัดแย้งในกองทัพ แต่ก็สามารถปัดเป่าไปได้ด้วยพระบารมีของพระมหากษัตริย์ ดังเช่น ความพยายามก่อการรัฐประหารของนายทหาร จปร.รุ่น ๗ และการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ซึ่งยิ่งเพิ่มพลังอำนาจให้แก่โครงสร้างการประสานเชิงแบ่งสรรอำนาจระหว่างสามฝ่ายให้เข้มแข็งมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญสองประการ ได้แก่ การพังทลายของระบบเศรษฐกิจแบบเดิมที่ทุนการเงินเพียงกลุ่มเดียวครองอำนาจ และการเข้ามามีบทบาทของทุนการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร (non-bank) ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางอำนาจอย่างรุนแรง

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองที่สำคัญยิ่ง ได้แก่ วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งได้ทำให้การรวมกลุ่มหรือการเชื่อมกันระหว่างระบบราชการกับกลุ่มนักธุรกิจนั้นสั่นคลอนอย่างหนัก กล่าวคือ กลุ่มทุนที่ควบคุมเศรษฐกิจไทยได้แก่ทุนการเงินนั้นต้องพังทลายลง[22] พร้อม ๆ กับความเสื่อมศรัทธาในระบบราชการของ

---

[21] กรณีล่าสุด ได้แก่ การที่คนชั้นกลางต่อต้านข้อเสนอของกลุ่มอาจารย์ " นิติราษฎร" ซึ่งหากอ่านและคิดกันให้ดีแล้วจะเห็นว่าข้อเสนอนี้ต้องการรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ปลอดจากการถูกดึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง โดย "นิติราษฎร์" เห็นว่าการถูกดึงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองไม่ว่าลักษณะใดก็ตาม ย่อมจะมีคนที่เสียประโยชน์และไม่พอใจ อันจะทำให้เกิดความระคายเคืองต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกัน "นิติราษฎร์" ก็ต้องการป้องกันการฟ้องร้องเพื่อกลั่นแกล้งกันด้วย

ข้อเสนอของ "นิติราษฎร์" ถูกโจมตีอย่างรุนแรงจากคนชั้นกลาง เพราะเห็นว่าหากเป็นไปตามข้อเสนอของ "นิติราษฎร์" ก็จะทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์หลุดออกจากสถานะสูงสุดในโครงสร้างอำนาจจนไม่อาจรักษา "เสถียรภาพ-ความมั่นคง" ของสังคมการเมืองไทยได้อีก บ้านเมืองก็ตกอยู่ในความวุ่นวายปั่นป่วนอย่างไม่สิ้นสุด

[22] โปรดดูบทที่ ของอาจารย์พอพันธ์

คนหลายกลุ่มในสังคม การพังทลายของกลุ่มทุนการเงินได้เปิดโอกาสให้แก่กลุ่มทุนอื่นๆ ได้เพิ่มบทบาทของตนเองมากขึ้นด้วย จนกระทั่งกลุ่มทุนกลุ่มใหม่บางกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วสามารถใช้เงื่อนไขที่สังคมเสื่อมศรัทธาต่อระบบราชการก้าวขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองโดยไม่ยอมอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบราชการอีกต่อไป อีกทั้งยังทำให้กองทัพตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้นำพรรคการเมืองด้วย

หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.๒๕๔๐ พรรคการเมืองที่ขึ้นมาเป็นรัฐบาลด้วยเสียงข้างมากได้กลายเป็นอำนาจใหม่ที่แทรกตัวขึ้นมาอย่างโดดเด่น ทำให้กลุ่มอำนาจด้านการเงินการธนาคารเดิมไม่ยอมรับ จะเห็นได้ว่าเมื่อรัฐบาลไทยรักไทยแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่มธนาคารพาณิชย์ในการผลักดันนโยบายประชานิยม บรรดาธนาคารพาณิชย์ไม่ยินยอมที่จะทำตาม ทำให้อดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร คับข้องใจไม่น้อยและได้หันมาใช้ธนาคารของรัฐเป็นพลังหลักในการผลักดันนโยบายประชานิยมแทน[23]

ในจังหวะที่มีการพังทลายทางเศรษฐกิจ ได้เปิดโอกาสให้แก่ธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร (None-Bank) ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยกลุ่มธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารนี้ได้ขยายธุรกรรมออกไปสู่ประชาชนจำนวนมากกว่าที่ธนาคารพาณิชย์เดิมเคยทำมา เพราะกลุ่มทุนการเงินนี้มุ่งจับลูกค้าประชาชนคนธรรมดาที่มีรายได้ไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจบัตรเครดิต การขยายตัวนี้มีผลประโยชน์ตอบแทนอย่างสูงจึงทำให้กลุ่มทุนที่ใกล้ชิดกับอดีตนายกรัฐมนตรีเข้ามาร่วมในธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารด้วย ได้แก่ บริษัทแคบปิตอลโอเค

แม้ว่าการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารนี้จะมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างจากธนาคารพาณิชย์เดิม แต่จำนวนประชาชนที่ต้องการสินเชื่อจากธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารนี้มีจำนวนมากกว่ามาก จึงส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจของกลุ่มธนาคารพาณิชย์อยู่ไม่น้อย จนทำให้ในระยะหลังนี้กลุ่มธนาคารพาณิชย์เองก็ต้องปรับเปลี่ยนตัวเองมาสู่ลูกค้ากลุ่มนี้เช่นกัน

กลุ่มธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารได้เจาะกลุ่มลูกค้ากลุ่มใหม่ที่มีจำนวนมาก ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นกลุ่มที่เข้าไม่ถึงแหล่งทุนการเงิน การขยายตัวของบัตรเครดิตของธุรกิจการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากจำนวนบัตรเครดิตประมาณหนึ่งล้านใบใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เพิ่มขึ้นถึงสิบกว่าล้านใบในต้นทศวรรษ ๒๕๕๐ ความเปลี่ยนแปลงในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ของประชาชนกลุ่มที่เรียกกันว่า “ชนชั้นกลางระดับล่าง” ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเงินนี้จึงไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มทุนธนาคารพาณิชย์เดิมที่เคยมีอิทธิพลอย่างสูงในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ แต่ยัง

---

[23] อุกฤษฏ์ ปัทมานนท์ และรัตพงษ์ สอนสุภาพ . “ ถามังกรหมดเขี้ยวเล็บ : ธนาคารพาณิชย์ไทยหลังวิกฤติเศรษฐกิจ” ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บก.) . **การต่อสู้ของทุนไทย๒ :การเมือง วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด**. สำนักพิมพ์มติชน: กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙. หน้า ๑๙๗-๒๐๒.

ส่งผลกระทบต่อระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนจำนวนมากที่เดิมไม่เคยเข้าถึงแหล่งทุนการเงินได้สะดวกเท่านี้มาก่อน ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ในด้านของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นั้น ชัยชนะจากการเลือกตั้งทำให้อ้างได้ว่ามีความชอบธรรมอย่างเต็มที่ และได้ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้ตนมีอำนาจสูงสุดโดยไม่ต้องการประสานกับกลุ่มอำนาจเดิม เช่น การทำให้ระบบราชการสูญเสียความมั่นคงแบบเดิมด้วยการโยกย้ายข้าราชการตามอำนาจของนายกรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเป็นราชการพลเรือนหรือราชการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโยกย้ายนายทหารระดับสูง ซึ่งทำให้กระทบต่อ "ระบบ" ของการโยกย้ายที่ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐[24] กล่าวคือ การโยกย้ายแบบเดิมจะต้องได้รับความเห็นชอบจากบุคคลที่กองทัพยอมรับและศรัทธาแม้ว่าไม่ได้อยู่ในตำแหน่งอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม นั่นคือพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

การที่รัฐบาลของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้ดำเนินงานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากขนบที่ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ ก่อให้เกิดความระส่ำระสายของดุลทางอำนาจเดิมที่เคยกำกับระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย และก่อให้เกิดความอึดอัดมากขึ้นในกลุ่มชนชั้นนำเดิม เพราะ "ขนบของการสร้างดุลอำนาจ" ในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบนั้นไม่สามารถที่จะดำเนินการอะไรได้อีกต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นกลุ่มทุนใหม่ที่เพิ่งเติบโตขึ้นมานั้น ไม่ยอมปฏิบัติตาม "รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมของชนชั้นสูง" และได้กระทำการอัน " สั่นคลอน" โครงสร้างทางอำนาจที่ได้รับสถาปนาขึ้นมาในทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเริ่มเกิดความขัดแย้งขึ้น พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร จึงเน้นการดำเนินนโยบายประชานิยมเพื่อให้ชนชั้นกลางระดับล่างพึงพอใจมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่ามีการกล่าวถึงนโยบายต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ "ประชาชน" ถี่มากขึ้น มีการลงทะเบียนคนจนเพื่อใช้ประโยชน์ในการหาเสียงสำหรับการเลือกตั้งสมัยที่สองโดยมิได้วางแผนดำเนินการใด ๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนจนที่ลงทะเบียน มีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการจัดการกับปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฯลฯ การทำตัวให้ประชาชนส่วนใหญ่พอใจโดยอาศัยทีมที่ปรึกษาที่มีความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลที่เกิดแก่ชนชั้นกลางระดับล่างและปัญหาที่ชนชั้นกลางระดับล่างต้องเผชิญ และสามารถสร้างความนิยมโดยการทำตัวเป็นผู้นำแบบไทย รวมทั้งการอุปถัมภ์ประชาชนด้วยความ "เอื้ออาทร"[25]

---

[24] ผู้เขียนถอดความระหว่างบรรทัดจากการเล่าถึงความรู้สึกของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ จากการถูกโยกย้าย ใน วาสนา นาน่วม, **เส้นทางเหล็กพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๒๔.** (พิมพ์ครั้งที่ ๖) ,กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

[25] ดูการสรุปรวบยอดการกระทำของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมไทยซึ่งทำให้ได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างสูง ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ .**วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

การปรับเปลี่ยนฐานอำนาจจากระบบราชการมาสู่ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ส่งผลในทางที่สั่นคลอน "ระบบ" ของอำนาจในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบเป็นอย่างมาก พร้อมกันนั้นการสร้างความชอบธรรมในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นประชาชนมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดความอึดอัดคับข้องใจในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมทั้งหลายที่เคยประสานกันเพื่อถือครองอำนาจร่วมกันตลอดเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา

นอกจากนั้นแล้ว การสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนขึ้นใหม่ในบางส่วน ก็มีผลกระทบอย่างมาก แต่เดิมนั้นรัฐ "สังเคราะห์" หรือเป็นผู้ "ให้" แก่ราษฎรเป็นหลัก ในยุคของ รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร แม้ว่าการ "ให้" ในรูปโครงการ "เอื้ออาทร" ต่าง ๆ จะยังคงมีอยู่ แต่ก็เริ่มมีการสร้างนโยบายที่รัฐให้บริการแก่ประชาชนในฐานะที่เป็น "พลเมือง" โดยพลเมืองมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้ในสิ่งเหล่านั้น เช่น นโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค เป็นต้น ประชาชนในฐานะพลเมืองจึงได้รับบริการต่าง ๆ อย่างมีศักดิ์ศรีมากขึ้น จะเห็นได้ว่า การพึ่งพาโครงการ พอ.สว. ลดลง เมื่อรัฐบาลทักษิณได้ประกาศใช้นโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค[26]

เมื่ออำนาจการตัดสินใจทางการเมืองทั้งหมดไปรวมศูนย์อยู่ที่นายกรัฐมนตรี ได้ส่งผลกระทบรุนแรงต่อระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางรุ่นที่เติบโตมาพร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยที่การเมืองมีเสถียรภาพอย่างมากในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ และชนชั้นกลางได้ประโยชน์โดยตรงจากเสถียรภาพทางการเมืองและจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งชนชั้นกลางได้ส่วนแบ่งจากรายได้ประชาชาติค่อนข้างมาก ในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ คนกลุ่มนี้จึงกลายมาเป็นฐานพลังที่สำคัญในการต่อสู้เพื่อรักษาระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ โดยฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ เพื่อโค่นล้มรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มนักธุรกิจระดับกลางหรือชนชั้นกลางในกรุงเทพฯจะปะทุขึ้นในส่วนที่เกี่ยวพันกับการรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเสถียรภาพหรือความมั่นคง หากแต่ความไม่พอใจได้เริ่มขึ้นจากการที่รัฐบาลต้องการเก็บภาษีให้ได้มากขึ้นและได้เร่งรัดออกนโยบายให้กรมสรรพากรเก็บภาษีให้ได้ตามเป้าที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งนักธุรกิจระดับกลางจำเป็นที่จะต้องจ่ายเพิ่มเพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าหน้าที่ตรวจเอกสารบัญชีฉบับจริง [27] ดังนั้นนักธุรกิจกลุ่มขนาดกลางจึงมักจะกล่าวโทษทำนองว่ารัฐบาลขูดรีดพวกเขาเพื่อเอาไปจ่ายแจกให้แก่คนจนที่ไม่ยอมทำมาหากิน

---

[26] จากการสัมภาษณ์บุคลากรทางการแพทย์ที่มีบทบาทในโครงการ พอสว. จำนวนหนึ่ง พบว่าบุคลากรทางการแพทย์เหล่านี้จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองได้ทำ และรู้สึกว่าเป็นการเสียสละที่สำคัญยิ่ง รวมทั้งมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูง

[27] เจ้าของกิจการระดับกลางและบนในเขตจังหวัดเชียงใหม่ล้วนแล้วแต่มีบัญชีรายรับรายจ่าย ๒ บัญชี ดังนั้นการจ่ายเงินตามคำของเจ้าหน้าที่สรรพากรจังหวัดเป็นเงินเพิ่มยอดคงที่จึงเป็นเรื่องที่ต้องยอมรับกัน

ขณะเดียวกัน การขยายบทบาทของรัฐบาลทางด้านบริการได้กระทบกระเทือนกับกลุ่มชนชั้นนำที่ทำงานพัฒนาชนบทด้วยแนวคิด "วัฒนธรรมชุมชน" เพราะการเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านภายใต้การนำของนักพัฒนาเอกชนมักไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แม้แต่บุคคลที่ทำงานด้านมวลชนของรัฐบาลซึ่งคุ้นเคยกับนักพัฒนาเอกชนมาก่อนก็ไม่ใส่ใจนักพัฒนาเอกชน และยังประณามกลุ่มนักพัฒนาเอกชนว่าเป็น "นายหน้าค้าความจน" อีกด้วย

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั้นมีความซับซ้อนมากทีเดียว ที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ได้แก่ **หนึ่ง** เป็นความขัดแย้งทั้งระหว่างกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจเดิม โดยเฉพาะกลุ่มการเงิน กับกลุ่มทุนกลุ่มใหม่ที่ได้รับอำนาจความชอบธรรมจากการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นความขัดแย้งในเรื่องแนวทางการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันและการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่สอดคล้องกันหรือขาดการกระจายผลประโยชน์ที่ทุกฝ่ายพอใจ **สอง** เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากนายกรัฐมนตรีได้ขยายอำนาจและบทบาทในการควบคุมระบบราชการโดยเฉพาะทหาร ซึ่งทำให้กลุ่มนายทหารระดับสูงไม่พอใจ **สาม** เป็นความขัดแย้งระหว่างนักธุรกิจระดับกลางที่มีจำนวนมากในกรุงเทพฯ กับรัฐบาลเนื่องจากนโยบายการเก็บภาษีเพิ่ม **สี่** เป็นความขัดแย้งระหว่างแนวทางการพัฒนาชนบทของรัฐบาลกับแนวทางการพัฒนาที่เน้น "วัฒนธรรมชุมชน"

กลุ่มทางสังคมที่หลากหลายที่ขัดแย้งกับนายกรัฐมนตรี ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ ชนชั้นนำในกองทัพ กลุ่มนักธุรกิจระดับกลาง กลุ่มทางสังคมของชนชั้นกลางโดยเฉพาะกลุ่มนักพัฒนาเอกชน ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มที่เติบโตและมีบทบาทในช่วงเวลาของการสร้าง "เสถียรภาพ-ความมั่นคงทางการเมืองภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์" ระหว่างทศวรรษ ๒๕๒๐-๒๕๔๐ ทั้งสิ้น ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงเลือกต่อสู้กับรัฐบาลด้วยวิธีการดึงเอาแกนหลักของ "ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ" อันได้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวพันด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การหยิบยกเรื่องการก้าวล่วงหรือทำเทียมพระมหากษัตริย์ขึ้นมาเป็นเหตุผลเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล เป็นต้น

ความขัดแย้งทางการเมืองที่ได้ดึงเอาชนชั้นกลางเดิมส่วนใหญ่มาเป็น "ศัตรู" กับรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นี้ น่าจะทำให้สามารถเอาชนะรัฐบาลได้ไม่ยาก หากไม่มีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชนบทที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในชนบทอย่างกว้างขวาง จนทำให้มีประชาชนในชนบทจำนวนมากหันมาสนับสนุน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จนเกิดความขัดแย้งซ้อนทับเพิ่มขึ้นมาอีก ความขัดแย้งที่ซ้อนเข้ามาอีกมิติหนึ่งนี้เกิดขึ้นจากการที่คนในพื้นที่ "ชนบท" ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นและได้เปลี่ยนตนเองให้กลายมาเป็นผู้สนับสนุนรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และพรรคการเมืองหรือรัฐบาลที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หนุนหลัง จนทำให้เกิดการปะทะกับอย่างรุนแรงกับกองทัพในช่วง พ.ศ. ๒๕๕๒ และ๒๕๕๓

ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของคนใน "พื้นที่ชนบท" เพื่อที่จะเข้าใจความขัดแย้งในระดับมวลชน ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป แต่ที่ต้องวิเคราะห์ไว้ ณ ที่นี้ก่อนก็คือ ความขัดแย้งที่มีมวลชนเข้าร่วมจำนวนมหาศาลนี้เป็นผลมาจากการที่กลุ่มชนชั้นนำทั้งหลายขาดความ เข้าใจหรือมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงในชนบท

แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาชนชั้นนำจะสามารถประนีประนอมกับคนหลายกลุ่มโดยสร้างระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบที่ใช้อุดมการณ์ "พระมหากษัตริย์ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม" เป็นความชอบธรรมหลัก แต่ภาพ "ชนบท" ที่ฝังแน่นอยู่ในการรับรู้และจินตนาการของชนชั้นนำกลับไม่เคยเปลี่ยนแปลง นั่นคือภาพชนบทที่ผู้คนล้วนแล้วแต่ทำการเกษตรและเป็น "สังคมชาวนา" ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเสมือนญาติพี่น้อง มีจิตใจที่งดงามและที่สำคัญก็คือมีความสงบเสงี่ยมเจียมตัว ยอมรับความสัมพันธ์ในเชิง "ผู้ใหญ่-ผู้น้อย" ยอมรับการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแนวดิ่ง และยอมรับอำนาจของผู้ปกครองโดยไม่มีปากมีเสียง ภาพจินตนาการนี้ถูกสร้างขึ้นมาในทศวรรษ ๒๔๙๐ ถูกซ้อนด้วยภาพชนบทที่ล้าหลังที่ต้องการการพัฒนาแต่ก็ยังต้องรักษาความ "ดีงาม" ของความสัมพันธ์ทางสังคมเอาไว้ในช่วงต้นของการพัฒนา

แต่เมื่อมีการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเขตชนบทระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๒ ได้ทำให้รัฐไทยเปลี่ยนแปลงการมองชนบทเสียใหม่ โดยเน้นการพัฒนาที่เข้มข้นมากขึ้น พร้อมกับพยายามรณรงค์ให้รักษา "ความเป็นชนบท" เอาไว้ให้ได้ และได้เริ่มสร้างภาพจินตนาการที่นำเอา "ความเป็นชนบท" เข้ามาเชื่อมต่อกับ "ความเป็นไทย" เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าความเป็นไทยแท้ๆ นั้นยังมีอยู่ในชนบท และไม่มีทางที่คอมมิวนิสต์จะสามารถยึดครองพื้นที่ที่อุดมสมบูรณไปด้วยความเป็นไทยได้

นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เราจึงได้เห็นกระแสของการรณรงค์ "ความเป็นไทยในความเป็นชนบท" โดยปรากฏเห็นอย่างชัดเจนจากการเกิดขึ้นของกลุ่มคำที่แสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของชนบท เช่น คำว่า " ปราชญ์ท้องถิ่น" "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ฯลฯ[28]

พร้อมกับการเกิดการสร้าง "ความเป็นไทยในความเป็นชนบท" ก็ได้เกิดการสร้างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ของชนบทหรืออดีตของสังคมชาวนาไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การเน้นว่า **ชนบทมีอดีตที่งดงาม แต่ต่อมาถูกทุนนิยมและอิทธิพลตะวันตกเข้ามาทำลาย และในวันนี้ เรา - คนไทยต้องช่วยกันรณรงค์รักษาความเป็นไทยในชนบทไว้ให้ได้**

การสร้างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชนบทเช่นนี้ ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและกลายเป็นกระแสหลักไปในช่วงเวลาสองทศวรรษ จนกล่าวได้ว่ากระแส "วันคืนอันแสน

[28] ดูความเปลี่ยนแปลงในระบบความคิดนี้ได้ใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, **นิเวศประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้** , กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๘.

งดงามในอดีต” (The good old times) ได้ครอบครองพื้นที่การศึกษาประวัติศาสตร์ชนบทไปจนหมดสิ้น

การสร้างภาพจินตนาการประวัติศาสตร์ชนบทเช่นนี้เป็น “การเมืองของรัฐไทย” ที่จะผนวกเอาชาวนาเข้ามาสู่วงอำนาจรัฐ เพื่อที่จะป้องกันประวัติศาสตร์ของกลุ่มนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เน้นความขัดแย้งทางชนชั้นและความยากแค้นสุดทนทานจากการถูกกดขี่ขูดรีดในระบบศักดินาและนายทุน

ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา ภาพจินตนาการประวัติศาสตร์ชนบทได้เปลี่ยนหรือหลุดจากการเป็นกรอบการรับรู้และอธิบายชนบทโดยนักวิชาการ มาสู่การเป็น “โครงการทางการเมือง” (Political project) ที่ชนชั้นนำต้องการให้ชนบทเป็นดังเช่นที่วาดหวังไว้ตลอดไป ปัญญาชนของชนชั้นนำผลักดันให้หลายฝ่ายร่วมในการยกย่องและเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนให้แข็งแกร่ง จนอาจเรียกว่าเป็น “การเมืองเรื่องประวัติศาสตร์ชนบท” ซึ่งส่งผลกระทบทั้งในด้านที่ทำให้ชาวชนบทจำนวนไม่น้อยรู้สึกภาคภูมิใจมากขึ้นในการที่พลังของสังคมท้องถิ่นของตนได้รับการยอมรับให้กลายมาเป็นเสาหลักหนึ่งของการดำรงอยู่ของรัฐไทย แต่ขณะเดียวกัน การรับรู้ภาพชนบทเช่นนี้ก็กลายเป็นปราการขัดขวางความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางที่เกิดขึ้นในชนบทตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา

การที่แนวคิดเกี่ยวกับชนบทกลายเป็น “โครงการทางการเมือง” ทำให้เกิดการขยายตัวของการสร้างจินตนาการชนบทที่แสนงดงามแทรกซึมไปในทุกส่วนของสื่อ โดยเฉพาะในส่วนที่สำคัญมาก ได้แก่ การขยายตัวเข้าไปสู่การนำเสนอสารคดี “ความงดงามชนบท” รวมทั้งการผลิตความรู้ประวัติศาสตร์ชนบทที่เน้น “ความเป็นไทยในชนบท” ในสื่อต่าง ๆ ซึ่งได้กล่อมเกลาให้ชนชั้นกลางที่มีโอกาส “เสพ” สื่อต่างๆ รู้สึกซาบซึ้งกับภาพจิตนาการชนบทที่ยังคงความสวยงามตามธรรมชาติ ที่สำคัญ เมื่อภาพจิตนาการชนบทที่แสนงามผนวกรวมเข้ากับความเป็นไทยแท้ๆ ยิ่งทำให้ชนชั้นกลาง อิ่มเอิบใจหากได้สัมผัส “ไทย-ชนบท” ในบางครั้งบางเวลา ดังจะเห็นได้จากกระแสการไปเที่ยวเมืองปาย เมืองเชียงคาน หรือการยืนถ่ายรูปกับแผ่นสังกะสีเป็นสนิมที่หน้า “เพลินวาน” ที่หัวหิน ฯลฯ[29]

การยึดติดกับภาพชนบทแบบเดิมโดยไม่รับรู้ประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของชนบท ได้ปิดกั้นการมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนที่เกิดแก่ชีวิตคนในชนบท และทำให้อธิบายการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวชนบทว่าเกิดขึ้นเพราะถูกหลอกหรือถูกซื้อเท่านั้น[30]

---

[29] นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวเอาไว้ว่า “ การใช้ประวัติศาสตร์วิธีที่ง่ายที่สุดได้แก่ การสร้างการโหยหาอดีตที่แสนงาม (nostalgia) แต่ต้องตระหนักไว้ด้วยว่าเป็นวิธีที่ส่งผลเสียและอันตรายที่สุดเช่นเดียวกัน”

[30] กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว การรับรู้ประวัติศาสตร์ไม่ใช่แค่การรับรู้ “ อดีต” เท่านั้น หากแต่เป็นการเข้าใจ “ ปัจจุบัน” เพื่อที่จะมองหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในอนาคต ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของ “ปัจจุบัน” เสียมากกว่าเป็นเรื่องของ “ อดีต”

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในชนบท ได้แก่ การขยายตัวของการผลิตนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการผลิตชาวบ้านเข้าไปสร้างสรรค์ขึ้นมา ส่วนใหญ่แล้วเป็นการผลิตภาคไม่เป็นทางการ (Informal sector)[31] ซึ่งในช่วงหลังนี้พบว่าแรงงานนอกระบบเป็นสัดส่วนต่อกำลังแรงงานของประเทศสูงมาก คือ ประมาณร้อยละ ๖๒ ของกำลังแรงงานทั้งหมด และมีความสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจไทย การศึกษาของกุศล สุนทรธาดา. พบว่า " แรงงานนอกระบบมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศไม่ต่ำกว่าปีละ ๒ ล้านล้านบาท หรือประมาณร้อยละ ๔๓ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ การศึกษาแรงงานนอกระบบของ กุศล สุนทรธาดายังพบว่าแรงงานนอกระบบนั้น

กระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ของประเทศไทย กรุงเทพมหานคร มีแรงงานนอกระบบน้อยที่สุด คือ ประมาณ ๒.๘ ล้านคน (ร้อยละ ๓๐ ของแรงงานทั้งหมด) แสดงว่ากรุงเทพมหานครมีแรงงานที่อยู่ในระบบเป็นส่วนใหญ่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแรงงานนอกระบบมากที่สุด ถึง ร้อยละ ๘๐ รองลงมา คือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง (ร้อยละ ๗๓, ๕๗ และ ๔๗ ตามลำดับ) แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ประกอบอาชีพส่วนตัวที่ไม่มีลูกจ้าง หรือถ้ามี ก็ไม่ได้รับการคุ้มครองจากการประกันสังคม รองลงมาคือ ผู้ประกอบอาชีพอิสระ รับงานไปทำที่บ้าน ตามลำดับ ซึ่งทำงานอยู่ในภาคขายปลีก-ขายส่ง ร้านอาหาร-ภัตตาคาร และการขนส่ง แรงงานนอกระบบเป็นแรงงานชายสูงกว่าแรงงานหญิงเล็กน้อย[32]

การเข้าสู่ภาคการผลิตไม่เป็นทางการของชาวบ้านขยายตัวมากขึ้นตามวันเวลา เพราะเป็นการผลิตที่ "คนตัวเล็กตัวน้อย" ก็สามารถเข้ามาสร้างสรรค์ได้ จึงทำให้เป็นเสมือนโอกาสของชาวบ้านที่จะหาเงินสดได้ง่ายมากขึ้นกว่าเดิม แทนที่จะต้องทนรอการขายผลผลิตการเกษตรซึ่งเป็นรายได้ต่อปี

ที่น่าสนใจสำหรับการขยายตัวของภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการนั้น นอกจากสาเหตุเกิดการสร้างสรรค์ของชาวบ้านเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานในขณะที่รัฐเองไม่ได้

อย่างเช่นที่เข้าใจกันมา แต่เนื่องจากโครงสร้างอำนาจของสังคมไทยกำหนดให้ประวัติศาสตร์เป็นเพียงเรื่องราวของ "อดีต" จึงทำให้สังคมไทยขาดศักยภาพในการจัดการกับปัจจุบันไปอย่างน่าเสียดาย

[31] ดูตัวอย่างการศึกษาการผลิตภาคไม่เป็นทางการนี้ได้จาก Hernando De Soto **The Other Path*: The Invisible* Revolution in the Third World .NewYork:** Harper&raw, 1989. น่าประหลาดใจที่สังคมวิชาการไทยศึกษาเรื่องการผลิตไม่เป็นทางการนี้น้อยมาก เท่าที่พบเห็น ได้แก่งานศึกษาในโครงการของอาจารย์ณรงค์ เพรชประเสริฐ ,และ นฤมล นิราทร **หาบเร่แผงลอยอาหาร : ความสำเร็จและตัวบ่งชี้** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (สหวิทยาการ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘. การศึกษที่ผู้เขียนเห็นว่ามีคุณภาพดีและครอบคลุมได้แก่ กุศล สุนทีธาดา *ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบ ในกทม.*". ใน <u>ประชากรและสังคม ๒๕๕๐</u> วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพึ่ง. บรรณาธิการ(นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, ๒๕๕๐).

[32] ได้แก่ กุศล สุนทีธาดา *ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบ ในกทม.*". ใน <u>ประชากรและสังคม ๒๕๕๐</u> วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพึ่ง. บรรณาธิการ(นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, ๒๕๕๐).

สนใจที่จะตอบสนองแล้ว เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่ภาวะเศรษฐกิจล่มสลายใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งได้ทำให้คนในชุมชนที่ทำงานอยู่ในเมืองกลับมาทำงานในชุมชน และได้สร้างสรรค์งานการผลิตไม่เป็นทางการขึ้นมา

ภาวะเศรษฐกิจล่มสลายในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นั้นนักวิชาการมักจะลงความเห็นว่าทำให้สังคมเศรษฐกิจไทยตกต่ำ [33] แต่ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า วิกฤติการณ์นี้กลับเป็นโอกาสให้แก่ชาวชนบทเพราะเมื่อกลุ่มทุนธนาคารพาณิชย์ของไทยประสบปัญหา ก็เป็นการเปิดช่องให้แก่บริษัทการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร (Non-Bank) ได้ขยายสินเชื่อให้แก่ผู้กู้รายย่อย โดยเฉพาะกลุ่มที่ใช้บัตรเครดิต ซึ่งได้ทำให้คนจำนวนไม่น้อยสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายขึ้น กลุ่มคนที่ตกงานกลับมาสร้างงานที่ชุมชนของตนรวมทั้งคนในชนบทเองที่กำลังทำงานนอกระบบอยู่แล้วก็ได้ใช้โอกาสการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่ไม่ใช่ธนาคารนี้ในการทำมาหากิน

การผันตนเองเข้ามาสู่การผลิตภาคไม่เป็นทางการที่เรียกร้องให้ต้องทำงานตลอดเวลา ได้ทำให้ความรู้สึกผูกพันกับชุมชนแบบเดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรมลดลง ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ถูกลดทอนให้เหลือเพียง “ความสนุกสนาน” เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต[34]

ด้วยเหตุที่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบนและตอนล่างได้ให้เกิดการขยายตัวของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ คนกลุ่มใหม่นี้เริ่มเกาะกลุ่มแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันมากขึ้น ถี่ขึ้น และได้กลายมาเป็นกลุ่มทางการเมืองที่สำคัญขึ้นมา เพราะจำเป็นต้องสร้างอำนาจต่อรองทางการเมืองเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐเป็นผู้กระจายมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองยังมีผลกระทบต่อการจัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างมาก จะพบว่าการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นปกครองตนเองมากขึ้น อันได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต) นั้น มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจของกลุ่มคน ดังจะพบว่ากลุ่มคนที่ขึ้นมามีอำนาจใน อบต. ส่วนใหญ่จะต้องประกอบธุรกิจที่สัมพันธ์อยู่กับการรับเหมาก่อสร้างซึ่งจะต้องใช้แรงงานของคนงาน และกลุ่มคนเหล่านี้ก็จะสามารถสร้างระบบอุปถัมภ์แบบใหม่กับคนในชุมชนผ่านการจ้างงาน ซึ่งส่งผลต่อการได้รับคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น

---

[33] หนังสือที่บรรยายเรื่องนี้ไว้ครบถ้วนมากเล่มหนึ่งได้แก่ วอลเดน เบลโล,โศกนาฏกรรมสยาม:การพัฒนาและการล่มสลายของสังคมไทยสมัยใหม่ . แปลจาก Walden Bello, **A Siamese Tragedy : Development &Disintegration in Modern Thailand** โดย สุรนุช ธงศิลา. กรุงเทพฯ:มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๔๓.

[34] ลาวัณย์ ถาพันธ์. **การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีที่นำไปสู่การท่องเที่ยว.**

ลักษณะสำคัญของระบบอุปถัมภ์แบบใหม่แม้ว่าจะยังคงเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เข้าถึงทรัพยากรได้มากกับผู้ที่เข้าถึงทรัพยากรได้น้อยกว่า แต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่เป็นเฉพาะเรื่อง และไม่รอบด้าน ไม่ยาวนาน และระบบอุปถัมภ์แบบใหม่ในชนบทนี้มีผลต่อการเมืองระดับจังหวัดและระดับชาติด้วย เพราะผู้รับเหมาก่อสร้างที่เป็นผู้อุปถัมภ์ใหม่ในชุมชนสามารถสวมบทบาทหัวคะแนนที่ระดมคนออกมาสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งระดับจังหวัดและระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้แต่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในท้องถนนผู้อุปถัมภ์ใหม่ในชุมชนก็สามารถระดมคนออกมาเคลื่อนไหวได้เป็นจำนวนมากเช่นกัน[35]

ความเปลี่ยนแปลงของการทำมาหากินของชาวบ้านในชนบทนี้เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญมาก จนการศึกษาทางมานุษยวิทยาในระยะหลังได้หันมาเน้นศึกษาถึงการขยายตัวของแรงงานรับจ้างในรูปแบบต่างๆ เช่น การศึกษาของวัฒนา สุกัณศิล และกิ่งแก้ว ทิศดึง เรื่อง **"บ้านเชตวัน : จากบ้านป่าตึงแร้งส่ายกลานเป็นบ้านคนงานในนิคมฯ"** การศึกษาของ สว่าง มีแสง เรื่อง **การกลายเป็นแรงงานรับจ้างในหัตถอุตสาหกรรมในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท**[36] เป็นต้น

การศึกษาระยะหลังที่น่าสนใจและชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของคนงานในชนบทที่ชีวิตการทำงานของเขาเปลี่ยนแปลงจากการทำการเกษตรมาสู่การเป็นคนงาน เช่น การศึกษาของสืบสกุล กิจนุกร เรื่อง**การต่อรองความหมายของงานในอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร: กรณีศึกษาคนงานผลิตอาหารแช่แข็งจังหวัดเชียงใหม่**[37] ซึ่งสืบสกุลได้สรุปไว้ตอนหนึ่งว่า

มีการก่อตัวของ "ความเป็นคนงาน" ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ใหม่ของแรงงานรับจ้างในชนบทขึ้นมาอย่างชัดเจน โดยดูได้จากการที่ชาวบ้านหลายกลุ่มออกไปทำงาน ในโรงงานมากขึ้น โดยเฉพาะ "กลุ่มคนงานที่ไร้ทางเลือก" ที่เป็นคนงานไร้ฝีมือ แต่มีความกระตือรือร้นเข้าไปทำงานเป็นคนงานประจำ พวกเขาแสดงตัวว่าเป็นคนงาน โดยการสร้างความหมายของงาน

---

[35] โปรดดู รัตติกาล หินแก้ว **ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (พ.ศ.๒๕๓๓-ปัจจุบัน)** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑. แต่เป็นที่น่าเสียดายที่โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือไม่ได้ตั้งคำถามในเรื่องการเมืองท้องถิ่นไว้ตั้งแต่ต้น จึงทำให้มองไม่เห็นของพลวัตรทางประวัติศาสตร์ด้านการเมือง.

[36] วัฒนา สุกัณศิล และกิ่งแก้ว ทิศดึง, "บ้านเชตวัน : จากบ้านป่าตึงแร้งส่ายกลานเป็นบ้านคนงานในนิคมฯ" สว่าง มีแสง, " การกลายเป็นแรงงานรับจ้างในหัตถอุตสาหกรรมในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท" ใน จามะรี เชียงทอง วัฒนา สุกัณศิล จิรวัฒน์ รักชาติ สว่าง มีแสง ปรีญาวัลย์ ใจปินตา.**ชนบทไทย : เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน**, เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,๒๕๕๔.

[37] สืบสกุล กิจนุกร ,**การต่อรองความหมายของงานในอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร:กรณีศึกษาคนงานผลิตอาหารแช่แข็งจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๔.

ทั้งด้านการผลิตและการบริโภคความหมาย งานในโรงงานถึงแม้จะเป็นงานหนักและให้ค่าจ้างต่ำ แต่สำหรับคนงานแล้ว เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตสมัยใหม่ แทนที่งานในภาคเกษตร ซึ่งเป็นการผลิตสมัยเก่า อีกทั้งคนงานยังมีโอกาสส่งลูกเรียนหนังสือ มีสวัสดิการจากรัฐรองรับ พวกเขาจึงยินดีทำงานอย่างต่อเนื่องและยาวนาน งานในความเห็นของคนงานจึงมิใช่ค่าจ้าง ซึ่งเป็นผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น หากแต่เป็นการคิดถึงคุณภาพชีวิตที่เกิดจากการงานและ "ความเป็นคนงาน"[38]

เอกสารการติดตามและประเมินผลการพัฒนาประเทศของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการประชุมประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๖[39] ได้สรุปความที่น่าสนใจไว้หลายประเด็น

ประเด็นแรกที่น่าสนใจ ได้แก่ "ชีวิตการทำงาน:การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อความอยู่ดีมีสุข" เอกสารฉบับสรุปไว้ว่า การว่างงานลดลงอย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับในช่วงวิกฤติ (๒๕๔๐) โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งน่าจะมีผลจากการที่รัฐบาลดำเนินมาตราการต่างๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในระดับฐานราก เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การพักชำระหนี้ให้เกษตรกรรายย่อย และการสนับสนุนผู้ประกอบการ SMEs" และขณะเดียวกันก็ระบุไว้อีกว่า "ภาคการผลิตนอกสาขาเกษตรรองรับผู้มีงานทำมากขึ้นกว่าร้อยละ ๘๐ ....พบว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีผู้อยู่ในกำลังแรงงานรวม ๓๔.๒๕ เป็นผู้มีงานทำร้อยละ ๓๓ ล้านคน เพิ่มจากปี ๒๕๔๔ ร้อยละ ๒.๕ ประกอบด้วยผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรมประมาณ ๑๓.๗๔ ล้านคน และนอกภาคเกษตรกรรม ๑๙.๒๖ ล้านคน ผู้มีงานทำที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่อยู่ในสาขานอกภาคเกษตรกรรมประมาณ ๖.๗ แสนคน

ประเด็นที่สอง ได้แก่การขยายความคุ้มครองแรงงานในระบบให้เข้าถึงสวัสดิการเพิ่มมากขึ้นกว่า ๑ ล้านคน แรงงานที่ประกันตนในระบบประกันสังคมมีจำนวนถึง ๖.๙ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งหมายความถึงการแสวงหา "หลังพิง" ให้แก่ตนเองของคนงานมากขึ้น

ประเด็นที่สาม รายได้และการกระจายรายได้ การศึกษานี้พบว่า "คนยากจนลดลงกว่า ๒ล้านคน...ระดับรายได้ที่แท้จริงและมาตรฐานชีวิตของคนไทยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยมีอัตราการเพิ่มของรายได้สูงกว่าผู้มีรายได้สูง..."[40]

---

[38] สืบสกุล กิจนุกร ,**การต่อรองความหมายของงานในอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร:กรณีศึกษาคนงานผลิตอาหารแช่แข็งจังหวัดเชียงใหม่.** บทคัดย่อ

[39] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเศราษฐกิจและสังคม, กรุงเทพฯ:กองทุนสวัสดิการ นักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พิมพ์ครั้งที่ ๒), ๒๕๔๗.หน้า ๕๐-๕๘.

[40] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเศราษฐกิจและสังคม, อ้างแล้ว หน้า ๕๕,๕๖.

ประเด็นที่สี่ ทางด้านสุขภาพอนามัย : สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การศึกษาพบว่า " คนไทยร้อยละ ๙๕ มีหลักประกันสุขภาพ โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส" [41] ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกันอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของการขยายตัวของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ

การศึกษาของ กุศล สุนทรธาดา.ในเรื่อง"*ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบ ในกทม.*". ได้ชี้ให้เห็นถึงสัดส่วนของแรงงานในระบบและนอกระบบไว้อย่างชัดเจน[42]

แผนภูมิ 1 ร้อยละของแรงงานในและนอกระบบ จำแนกตาม ภาค 2548และ2549

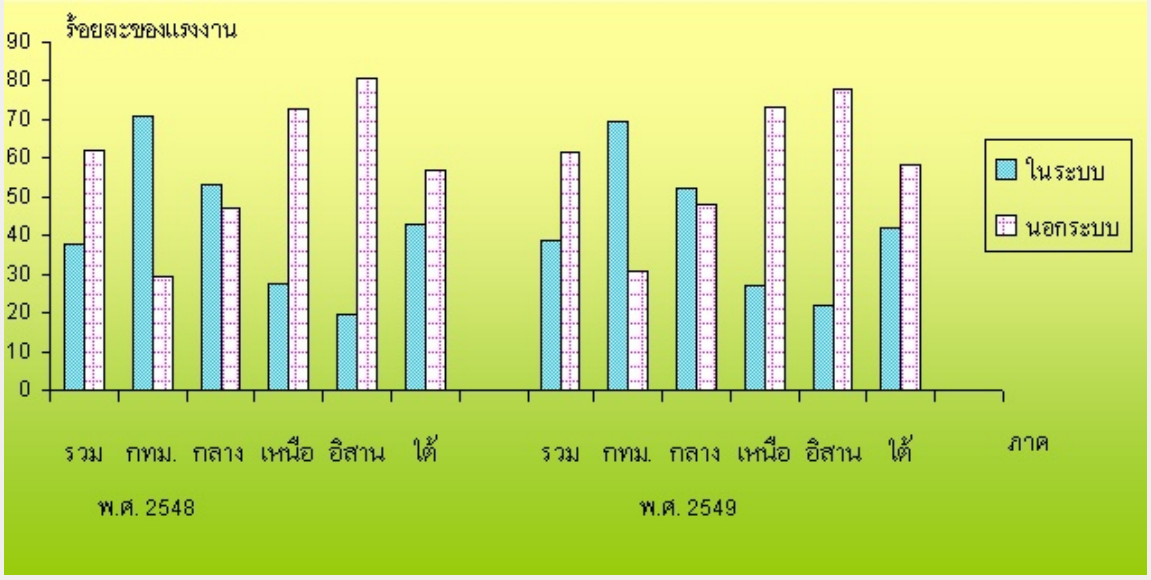

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2548, 2549)

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในชนบทอย่างไพศาลและลึกซึ้ง ยุทธวิธีที่ชาวบ้านในชนบทใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในช่วงแรก ได้แก่ การสร้างความหลากหลายในการเพาะปลูก แต่ต่อมาชาวบ้านในชนบทภาคเหนือได้พบว่าหนทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการเลื่อนสถานะภาพของตนขึ้นอยู่กับการทำงานนอกภาคเกษตร การขยายตัวของการทำงานนอกภาคการเกษตรจึงเพิ่มมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงชนบทที่เกิดขึ้นกลับไม่เป็นที่รับรู้ในกลุ่มชนชั้นนำและชนชั้นกลางรุนเก่าที่เติมโตมากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกๆ คนกลุ่มนี้ยังคงมองชนบทด้วยสายตาแบบเดิมที่เห็นว่าชาวชนบทเป็นผู้ที่ไร้การศึกษาแต่วัฒนธรรมงดงาม ซึ่งความไม่เข้าใจความ

[41] เรื่องเดียวกัน,หน้า ๕๙

[42] กุศล สุนทรธาดา."*ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบ ในกทม.*". ใน <u>ประชากรและสังคม 2550</u>. วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพึ่ง. บรรณาธิการ(นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2550).

เปลี่ยนแปลงนี้ได้ถูกทำให้ "ฝัง" ในการรับรู้ชนบทอย่างลึกซึ้งตลอดเวลาที่ผ่านมา[43] ซึ่งทำให้ชนชั้นนำไทยไม่สามารถที่จะปรับตัวทางการเมืองรับกับความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้โครงสร้างของความเหลื่อมล้ำ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง ๕-๖ ปีนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ลึกลงไปสู่สิ่งที่อาจจะเรียกได้ว่าระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คน หากเปรียบเทียบข้อเรียกร้องของขบวนการภาคประชาชนในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ กับข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในปัจจุบัน ก็จะพบว่าแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

ข้อเรียกร้องของขบวนการภาคประชาชนในทศวรรษ ๒๕๓๐ จะเป็นประเด็นของการเรียกร้องสิทธิของ "ชาวบ้าน" ในการดูแลและจัดการทรัพยากรที่พวกเขาได้ร่วมกันใช้มานมนาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ดิน น้ำ ป่า หรือสิทธิชุมชน ส่วนข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองปัจจุบันเน้นอยู่ที่ สิทธิที่เสมอภาคกันของพลเมืองแห่งรัฐ การกล่าวถึง "ไพร่-อำมาตย์" หรือการประณามสภาวะ "สองมาตรฐาน" ล้วนแล้วแต่แสดงออกถึงความต้องการความเท่าเทียมกันในฐานะพลเมือง

ประเด็นที่ต้องอธิบายได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และเกิดขึ้นในเงื่อนไขอะไร ทำไมประชาชนจำนวนมากที่ครั้งหนึ่งก็เคยอยู่กับ "สองมาตรฐาน" นี้มานานและไม่เคยมีปัญหาอะไร เหตุใดจึงเปลี่ยนการรับรู้และให้ความหมายแก่สิ่งที่ตนเองเคยอยู่ร่วมอย่างปรกติสุขไปอย่างสิ้นเชิง จนกล่าวได้ว่า "สองมาตรฐาน" ที่เคยอยู่ในสังคมไทยมานานมากกลับกลายเป็นเครื่องกีดขวางสิทธิของพลเมืองไปแล้ว

ขณะเดียวกัน แม้ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ ที่มีการแยกขั้วแบ่งสีกันอย่างชัดเจน แต่ก็จะพบว่ากลุ่มแกนนำจำนวนมากเคยร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ มาแล้ว โดยกลุ่มที่เคยเคลื่อนไหวนี้ได้แยกกระจายออกเป็นสองกลุ่ม การต่อสู้ทางวัฒนธรรม เช่น บทเพลงที่ขับร้องกันในการเคลื่อนไหวก็เป็นบทเพลงลักษณะเดียวกัน (เพลงที่จัดอยู่ภายใต้ชื่อเพลงเพื่อชีวิต) นักวิชาการ และนักพัฒนาเอกชนที่เดิมเคยร่วมกันต่อต้านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐก็แยกออกเป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจน

แม้จะเห็นได้ชัดว่ามีความแตกต่างของเป้าหมายทางการเมืองของคนสองกลุ่มอย่างมากจนสามารถแยกออกเป็นสองกลุ่มความคิดได้อย่างชัดเจน แต่กระบวนการการเรียนรู้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมีความต่อเนื่องกัน เช่น การเรียนรู้ในการใช้ถนนเป็นพื้นที่ในการต่อรอง/ต่อสู้กับรัฐ การจัดองค์กร การจัดเวที ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความเปลี่ยนแปลง

---

43 สายชล สัตยานุรักษ์, **"ความเป็นไทย"ในชีวิตและงานของพระยาอนุมานราชธน**, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,ม.ป.ท. (เอกสารอัดสำเนา)

ของความคิดทางการเมืองของคนในสังคมที่ดำเนินมาตั้งแต่ทศวรรษ๒๕๓๐ ดังนั้น หากจะเข้าใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองในทศวรรษ ๒๕๔๐ ก็จำเป็นที่จะต้องเข้าใจบทเรียนที่ตกทอดมาก่อนหน้านี้

เพื่อที่จะทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงต่างๆว่ าส่งผลกระทบต่อระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนอย่างไร จึงจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองประเด็น ได้แก่ *การเคลื่อนไหวภายใต้มโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" และ การแปรเปลี่ยนสำนึกทางสังคมและการเมืองของพลเมือง: การขยายตัวและของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ*

การเคลื่อนไหวภายใต้มโนทัศน์"วัฒนธรรมชุมชน"

กลางทศวรรษ ๒๕๒๐ ขบวนนักศึกษาที่สืบทอดอุดมการณ์ " ซ้าย" ได้ปรับบทบาทตนเองจากความคาดหวังว่าที่จะเป็นนักปฏิวัติสังคมมาสู่การเป็น "นักพัฒนา" แทน และได้ออกเดินทางทำงานพัฒนาในรูปแบบการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องปัจจัยการผลิต เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารควาย จนในต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นช่วงเวลาสำคัญของการเกิดขึ้นของแนวความคิดที่เน้นวัฒนธรรมของชาวบ้าน และได้ก่อเกิดนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เคลื่อนไหวภายใต้มโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" ทั่วประเทศ [44] ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านภายใต้มโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" นี้ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมหลายด้านที่ได้ตกทอดมาถึงกลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองระยะหลัง

ประการแรก การต่อรอง/การคัดค้านรัฐเป็นเรื่องที่ชาวบ้านธรรมดาสามัญสามารถกระทำได้ การศึกษาของประภาส ปิ่นตกแต่ง ได้พบว่าการเรียนรู้ของชาวบ้านในการต่อสู้หรือต่อรองกับรัฐนั้นได้เปลี่ยนชาวบ้านที่เกรงกลัวเจ้าหน้าที่ราชการมาสู่ความเท่าเทียมกันในการต่อรอง [45] การเดินขบวน การปักหลักหน้าสถานที่ราชการสำคัญๆ เพื่อเสนอและยืนยันข้อเรียกร้องของชาวบ้านกลายเป็นเรื่องที่รับรู้กันในสังคมและในหมู่ชาวบ้านโดยทั่วไป

การต่อรอง/การคัดค้านรัฐที่แม้ว่าจะประสบผลสำเร็จบ้างไม่ประสบผลสำเร็จบ้าง แต่ก็เป็นการเรียกร้องในนามของ "พลเมือง" ที่ทำให้คนในแต่ละชุมชนที่ไม่เคยเข้าร่วมเรียกร้องประเด็นใดๆ เลยก็สามารถที่จะมองเห็นว่าชาวบ้านธรรมดาก็มีสิทธิและอำนาจระดับหนึ่งในการจัดความสัมพันธ์กับรัฐในรูปแบบที่ไม่ใช่เพียงแค่ผู้รอรับความเมตตาจากรัฐเท่านั้น

---

[44] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. "ภาพรวมงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ " ใน ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (บก), **บันทึกลับ : กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ** ,เชียงใหม่: มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. ๒๕๔๓.

[45] ประภาส ปิ่นตกแต่ง.**การเมืองบนท้องถนน ๙๙ วันสมัชชาคนจน,** กรุงเทพฯ:โครงการหนังสือเล่ม อันดับที่ ๑๔ มหาวิทยาลัยเกริก ๒๕๔๑.

การขยายตัวของการเคลื่อนไหวของชาวบ้านได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในจินตนาการทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ การเกิดขึ้นของความคิดเรื่อง "การเมืองภาคประชาชน" ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับการเมืองอย่างสำคัญ เพราะ "การเมืองภาคประชาชน" เป็นจินตนาการใหม่ทางการเมืองที่เปิดพื้นที่ให้แก่การเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบต่างๆ ที่กว้างขวางมากกว่าเดิม ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างจินตนาการที่ไร้ขอบเขตจนทำให้การเคลื่อนไหวทุกรูปแบบและทุกลักษณะสามารถที่เชื่อมโยงเข้ากับการเกิดพื้นที่ใหม่นี้

แม้ว่ารัฐและกลไกอำนาจรัฐจะไม่พึงพอใจต่อการเคลื่อนไหวภายใต้จินตนาการ "การเมืองภาคประชาชน" และตอบโต้ด้วยการใช้วาทกรรม "มือที่สาม" โดยอ้างว่าการเคลื่อนไหวของประชาขนในเรื่องต่างๆ นั้นล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นเพราะมี "มือที่สาม" ยุยงหรือชักจูง แต่การตอบโต้ด้วย วาทกรรม "มือที่สาม" ก็ไม่สามารถที่ลดทอนความหมายของ "การเมืองภาคประชาชน" ให้อ่อนพลังลงไปได้[46]

กล่าวได้ว่าการเกิดจินตนาการ "การเมืองภาคประชาชน" ได้ประกอบสร้างฐานความรู้สึกนึกคิดของการเป็น "พลเมืองผู้กระตือรือร้น" (Active citizenship) ซึ่งถือได้ว่าเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการเคลื่อนไหวของการพัฒนาภายใต้กรอบคิด "วัฒนธรรมชุมชน"

ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของกลุ่ม "วัฒนธรรมชุมชน" ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการอธิบายสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ก่อนหน้าที่จะเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ การอธิบายสังคมและวัฒนธรรมไทยจะเน้นกันที่ความรู้และภูมิปัญญาของชนชั้นสูง แต่ภายหลังจากทศวรรษ ๒๕๓๐ ได้ทำให้วัฒนธรรมชาวบ้านเข้ามามีส่วนอยู่ในวัฒนธรรมไทยมากขึ้น จนเกิดการสร้างแบบแผนการอธิบายบทบาทของชุมชนชาวบ้านด้วยชุดคำอธิบายเรื่อง "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ปราชญ์ชาวบ้าน" "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ฯลฯ [47]

การเคลื่อนไหวของกลุ่ม "วัฒนธรรมชุมชน" มีความสอดคล้องและเชื่อมต่อได้กับความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นนำในสังคมไทยทางด้านการรับรู้และให้ความหมายแก่ "สังคมชาวนา-สังคมชนบท" ว่าเป็นสังคมที่งดงามและดีงาม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มชนชั้นนำทางปัญญาและกลไกระบบราชการกับกลุ่มนักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เคลื่อนไหวภายใต้กรอบคิด "วัฒนธรรมชุมชน"

กลไกอำนาจรัฐและกลุ่มปัญญาชนของชนชั้นนำได้ฉวยใช้เงื่อนไขที่นักพัฒนาเอกชนเริ่มไม่สามารถหาแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศ โดยได้สร้างกองทุนหลายรูปแบบที่เกื้อหนุนการทำกิจกรรมของกลุ่มนักพัฒนาเอกชน เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม

---

[46] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์."มือที่สาม" ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย . กรุงเทพฯ:โครงการจัดพิมพ์คบไฟ,๒๕๔๙

[47] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **นิเวศประวัติศาสตร์ : พรมแดนความรู้**, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๕.หน้า ๖๕-๑๒๗.

สุขภาพ (สสส.) (พ.ศ.๒๕๔๔) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.ปรับโครงสร้างเป็น พอช. เมื่อ ๒๕๔๓) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายชุมชนและสังคม และฝ่ายวิจัยท้องถิ่น เป็นต้น

กระบวนการเชื่อมต่อระหว่างปัญญาชนของชนชั้นนำกับกลุ่มนักพัฒนาเอกชนชนบทนี้ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ การทำให้ความคิดเรื่อง "วัฒนธรรมชุมชน-ประวัติศาสตร์ชุมชน" เปลี่ยนจากกรอบทางวิชาการที่จะสร้างการรับรู้และอธิบายชนบทมาสู่การเป็น "โครงการทางการเมือง" ของชนชั้นนำ ที่ต้องการจะสร้างสังคมชนบทให้เป็นไปอย่างที่ต้องการ (ดังได้กล่าวมาแล้ว) ซึ่ง "โครงการทางการเมือง" นี้ส่งผลกระทบที่สำคัญ ๓ ด้านด้วยกัน

ด้านแรก เป็นการวางขอบเขตจำกัดการเคลื่อนไหวของชาวบ้านไม่ให้ก้าวข้ามไปสู่ "การเมือง" โดยตรง ซึ่งทำให้ขบวนการของชาวบ้านที่เคลื่อนไหวมานานนับสิบปีนั้นไม่สามารถใช้ขบวนการเดิมนี้ต่อยอดไปต่อรองทางการเมืองได้ หากกลุ่มชาวบ้านใดเริ่มขยับไปสนใจการเมือง ก็มักจะถูกปฏิเสธจากกลุ่มทุนของรัฐและปัญญาชนของชนชั้นนำ

ด้านที่สอง ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวทางความรู้ได้ทำให้โครงการต่าง ๆ ของปัญญาชนของชนชั้นนำถูกดึงเข้าไปผนวกกับนโยบายของรัฐมากขึ้น ทำให้เกิดการแบ่งสรรงบประมาณของรัฐจำนวนไม่น้อยมาใช้ในพื้นที่ของชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มที่สามารถแสดงตนได้เด่นชัดว่าดำเนินชีวิตตาม "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" ซึ่งทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้เรียนรู้ว่าการรวมกลุ่มสร้างกิจกรรมทางสังคมก็จะเป็นที่มาของทรัพยากรจากรัฐ

ด้านที่สาม ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวภายใต้มโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" และการวางจุดเน้นอยู่ที่การเป็นโครงการทางการเมืองได้ทำให้กรอบความคิดวัฒนธรรมชุมชนนั้นกลายเป็นกรอบการคิดและการทำงานที่แข็งตัวจนไม่สามารถพัฒนาให้มีพลังทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น[48]

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านภายใต้มโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" มีความหมายทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ การเปิดพื้นที่ความคิดให้แก่ชาวบ้านโดยทั่วไป ทำให้รับรู้ว่า หากต้องการที่จะได้รับการแบ่งสรรทรัพยากรจากรัฐก็จำเป็นที่จะต้องสร้างกลุ่มขึ้นมา

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในมโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" เป็นการเคลื่อนไหวในช่วงที่ชาวบ้านกำลังต่อสู้อยู่กับการแย่งชิงและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรจากรัฐและทุน ชาวบ้านจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชนที่มีเครือข่ายร่วมกับนักวิชาการและสื่อในการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจทุนและรัฐ ซึ่งเมื่อสามารถต่อสู้หรือต่อรองจนทำให้

---

[48] "กอดศพตายซาก : ชะตากรรมเอ็น จี โอ หลังวิกฤติการเมือง (๑๗ กันยายน๒๐๐๘) www.localtalk2004.com/V2005/detail.php?file=1&code. และ "เสวนาโต๊ะกลม: ทบทวนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย" (พร้อมบทวิจารณ์)(๑๘ กันยายน ๒๐๑๐) www.prachatai.com/journal/2010/09/31134

ทุนและรัฐไม่กล้าเข้ามายึดหรือเปลี่ยนการใช้ทรัพยากรแล้ว ชาวบ้านเองก็จะไม่ขอความช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชนและเครือข่ายอีกต่อไป[49]

ในบางกรณี ชาวบ้านใช้นักพัฒนาเอกชนและเครือข่าย "วัฒนธรรมชุมชน" เป็นฐานอำนาจในการเคลื่อนไหว เช่น กรณีการบุกยึดที่ดินของเอกชนในเขตเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นการยึดที่ดินสาธารณะคืนจากกลุ่มนายทุนที่ได้โฉนดมาโดยมิชอบ เพื่อนำมาใช้ในการปลูกพืชเงินสดหรือเพื่อขาย แต่ก็ใช้กิจกรรมในกรอบคิด "วัฒนธรรมชุมชน" โดยการแบ่งสรรที่ดินจำนวนหนึ่งเป็น " สมบัติร่วมของชุมชน" ที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน[50]

การเคลื่อนไหวภายใต้กรอบมโนทัศน์ "วัฒนธรรมชุมชน" มีความสำคัญในแง่ที่ว่าได้เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ต่อมา รวมทั้งประสบการณ์ของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนสายนี้จำนวนหนึ่งที่ได้สั่งสมไว้ในการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้าน ก็ได้นำมาสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงต่อมา ซึ่งนักพัฒนาเอกชนที่ดึงเอาประสบการณ์ของตนมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองช่วงหลังนั้นมีทั้งกลุ่มที่เข้าไปเป็นแกนนำของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และกลุ่มที่เคลื่อนไหวกับแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ (นปช)

อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยกรอบความคิดเรื่อง "วัฒนธรรมชุมชน" ถูกปัญญาชนของชนชั้นนำผนวกให้กลายเป็น "โครงการทางการเมือง" และต่อมาได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับ "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" จึงทำให้เกิดปัญหาอย่างน้อย ๒ ด้านด้วยกัน

ด้านแรก กรอบการอธิบายและผลักดันให้ผู้คนกลับไปสู่ "วัฒนธรรมชุมชน" และต่อมาให้เชื่อมต่อกับ "เศรษฐกิจพอเพียง" [51] ไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทที่คนจำนวนมากกำลังมุ่งสู่การเปลี่ยนชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการปลูกพืชเพื่อขายและการทำงานนอกภาคเกษตร การหวนกลับไประลึกถึง "ความงดงาม" ของชนบทจึงไม่สอดคล้องกับความยากแค้นรอบด้านที่คนในชนบทเผชิญและปรารถนาที่จะหลุดพ้นให้ได้ จึงพบว่าหลังปี พ.ศ. ๒๕๔๐ การเคลื่อนไหวของนักพัฒนาชนบทที่พยายามผลักดันในกลุ่มเครือข่ายของตนปฏิบัติตามแนว "วัฒนธรรมชุมชน" ก็หมดบทบาทลงไปเรื่อยๆ

---

[49] วิเชิด ทวีกุล, **พลวัตการเมืองภาคประชาชน : กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พ.ศ. ๒๖๓๐-๒๕๔๗.** เชียงใหม่ : โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่.มูลนิธิชุมชนไท. ๒๕๔๘.

[50] ทรงศักดิ์ ปัญญา. การยึดที่ดินเอกชนโดยชาวบ้านในเขตจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๓ .วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๕๑.

[51] " เศรษฐกิจพอเพียง" มีความหมายกว้างขวางมาก แต่กลุ่มที่นำมาเคลื่อนไหวเชื่อมกับ " วัฒนธรรมชุมชน" จะเน้นการปฏิเสธการผลิตเพื่อขายตามระบบทุนนิยม และกลับไปเน้นกระบวนการผลิตแบบพึ่งพิงตนเองให้มากที่สุด

ด้านที่สอง การผลักดัน แนวคิด "วัฒนธรรมชุมชน" ให้เป็น "โครงการทางการเมือง" ที่เชื่อมต่อกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติ เพราะคนในชนบทไม่ยอมรับ เนื่องจากคนในชนบทกำลังต้องการเลื่อนฐานะด้วยการเปลี่ยนอาชีพ เมื่อมีการขยายตัวของรัฐในยุค พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่เปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชนบทด้วยนโยบายประชานิยม จึงทำให้คนในชนบทพึงพอใจนโยบายของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มากกว่า และประทับใจในผลงานของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อย่างมาก ในขณะที่รู้สึกว่า "โครงการทางการเมืองในแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" ต้องการให้ชาวบ้านพอใจในความยากจนที่เป็นอยู่เพื่อที่ชนชั้นนำจะมีโอกาสอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบตลอดไป

อาจกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองในปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างชาวชนบทที่ต้องการเลื่อนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม กับชนชั้นนำที่ต้องการให้ชาวชนบทดำรงอยู่ในวิถีแห่งความ "พอเพียง" ซึ่งเป็นความต้องการที่สวนทางกันอย่างเห็นได้ชัด

การแปรเปลี่ยนสำนึกทางสังคมและการเมืองของพลเมือง:การขยายตัวและของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ

ความเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา ได้ดึงเอาคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบธุรกิจหรือเศรษฐกิจเพื่อขายจนเกือบหมดสิ้น ดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่าสังคมชาวนาที่ทำการผลิตและมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ "ชาวนา" ไม่เหลืออยู่แล้วในสังคมไทย

การดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์ ได้ส่งผลอย่างน้อย ๕ ด้านด้วยกัน

ด้านแรก ***ความสำนึกในศักยภาพหรือทักษะเฉพาะด้านของตนเองในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ*** คนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ ต้องมี "ทักษะ" ส่วนตัวบางอย่างเพื่อที่จะสามารถผลิตหรือขายสินค้า เช่น การก่อสร้าง การจัดการไร่นาแบบใหม่ การประเมินความเสี่ยงทางธุรกิจ ฯลฯ การที่จะต้องสร้างทักษะหรือความสามารถเฉพาะตัวเช่นนี้ ได้ทำให้เกิดความสำนึกในศักยภาพของปัจเจกบุคคลสูงมากกว่าการทำงานรวมหมู่ปลูกข้าวเพื่อยังชีพแบบเดิม ไม่ว่าทักษะส่วนตัวนี้จะอยู่ในระดับธุรกิจระดับไหน ใหญ่ กลาง เล็ก ก็ล้วนแล้วแต่เป็นพลังของสำนึกในศักยภาพของบุคคลอย่างเต็มเปี่ยม

การวิจัย "โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิต พื้นที่ภาคเหนือ" โดยทันตแพทย์หญิง ดร. ศศิธร ไชยประสิทธิ์ ซึ่งเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองโดยมองผ่านประวัติชีวิตและการทำงานของผู้นำในชุมชน พบว่าผู้นำในชุมชนในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ มีคุณลักษณะที่ต้องมีทักษะเฉพาะด้านสูง และใช้ทักษะนั้นในการสร้างเครือข่ายโดยจัดตั้งคนในชุมชนเดียวกันเป็นแรงงานที่จะร่วมฝึกทักษะต่างๆ คำบอกเล่าของพี่อาทิตย์ในรายงานผลการวิจัยฉบับนี้มีความว่า

"ตอนแรกเป็นช่างก่อสร้าง...หัวหน้าใหญ่ที่คุมงานตรงนั้น...บอกว่าคนแบบนี้เอาไปใช้แรงงานได้อย่างไร ต้องเป็นคนคุมงาน เป็นคนใช้สมอง...เถ้าแก่บอกว่า...อั่วไม่ให้ลื้อทำงานแล้ว เราก็ตกใจถามว่าเกิดอะไรขึ้นหรือครับ เขาก็บอกว่า...เราเป็นคนฝีมือดี ถามว่ามีลูกน้องไหม ก็บอกว่ามีที่เชียงใหม่ เถ้าแก่บอกให้หาลูกน้องมาเลย กลับมาจะให้เป็นหัวหน้าช่าง... เรามีความใฝ่ฝันที่จะพัฒนาตัวเองอยู่แล้ว กลับมาหาลูกน้องได้ ๙ คน ก็บอกทุกๆ คนให้ตั้งใจทำงานเพราะที่กรุงเทพฯ เขาดูถูกเรา เราต้องไม่ยอมแพ้...บอกกับทุกคนว่า ต้องทำงานให้เห็นฝีมือก่อน ค่าแรงไม่ต้องเรียกร้อง มีฝีมือเขาก็จะให้..."[52]

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้เกิดความต้องการความรู้ความชำนาญที่แตกต่างไปจากเดิม ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อสีแดงกล่าวเปรียบเทียบการรับรู้ที่แตกต่างกันในสองช่วงเวลาได้แก่ ช่วงหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ กับสถานการณ์ปัจจุบัน ความว่า

"สมัยตอนนั้น สังคมบ้านนอกอย่างเรา มันไกล ไกลปืนเที่ยง ก็ไปทำไร่ทำนา เราไม่รู้อะไรไม่สนใจการเมือง ไม่รู้เรื่อง การเมืองจะไปอย่างใด เขาปฏิวัติกันเพราะอะไร ก็ไม่ค่อยรู้ เพราะว่าสื่อทีวีก็ไม่มี มีแต่วิทยุอย่างเดียว ไม่ได้สนใจ...เรายังบ่นนักศึกษาเลย ยังไม่ชอบนักศึกษาเลย ก็คือทางรัฐบาลก็ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เราก็เกลียดคอมมิวนิสต์ เราไม่รู้เรื่อง... สมัยก่อนเราคิดว่าเรื่องการใช้จ่ายในครัวเรือนมันก็ไม่ได้เดือดร้อน นักเรียนไปเรียนจบปอสี่ ใครอยากฉลาดหน่อยก็ไปเข้าวัดเสีย ไม่เข้าวัดก็ไปทำนา มันไม่สนใจเรื่องการเมือง ขอว่าวันนี้มีข้าวกิน มีอาหารกินเท่านั้นพอละ แต่สมัยก่อนกับสมัยนี้มันต่างกันเยอะ สมัยก่อนเราขี่ล้อ เดี๋ยวนี้ล้อไม่มี ต้องขี่รถ"[53]

ด้านที่สอง *การจินตนาการเชื่อมต่อระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเองเข้ากับส่วนรวมหรือสังคมมากขึ้น* การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ ได้ทำให้พวกเขามองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและชีวิตของตนเองกับคนอื่นๆ ในสังคมมากขึ้น เช่น คนทำงานอาชีพต่างๆ ในชุมชนแออัดได้พบว่าใน ๒๔ ชั่วโมงของแต่ละวันนั้น พวกเขาทั้งหลายต่างหากที่ได้ทำงานหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในเมือง แท็กซี่ย่อมตระหนักดีว่าหากปราศจากพวกเขาแล้วการเดินทางในกรุงเทพฯ ก็จะมีปัญหาทันที สายใยแห่งจินตนาการเชื่อมต่อ

---

[52] ศศิธร ไชยประสิทธิ์ .**โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิตพื้นที่ภาคเหนือ** เอกสารงานวิจัยสนับสนุนโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินทร (องค์กรมหาชน) กันยายน ๒๕๕๔ (เอกสารชุดนี้ยังไม่ได้เผยแพร่ และไม่อนุญาตให้อ้างอิง แต่เนื่องจากผู้เขียนใช้เฉพาะการอ้าง " คำกล่าว" ของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยไม่ได้อ้างอิงกับสิ่งที่ศศิธรคิดและเขียนไว้ ขออภัย ณ.ที่นี้ด้วย),หน้า ๖๙.

[53] สืบสกุล กิจนุกร, "ประชาธิปไตยชายแดน": ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของ "คนเสื้อแดง" ในอำเภอฝาง แม่อาย และ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่" ,บทความภาคภาษาไทยเสนอในงานประชุม The 11th International Conference on Thai Studies 26 – 28 July 2011, งานประชุมเปิดตัวโครงการให้ทุนการศึกษาวิจัยและกรอบการศึกษาวิจัยแก่นักศึกษา ท้องถิ่นศึกษา กับการศึกษา การเมืองและประชาธิปไตยในท้องถิ่น: ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และมานุษยวิทยา, วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔. หน้า ๙ ,เชิงอรรถที่ ๑๒.

ตนเองกับสังคมเช่นนี้ ย่อมทำให้พวกเขาสำนึกได้อย่างแจ่มชัดถึงความเท่าเทียมกันในฐานะพลเมืองที่ทำงานในระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย ดังคำกล่าวของผู้นำชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ความว่า

"ชุมชนเมืองนั้นต้องหล่อเลี้ยงคนเมืองตลอด ๒๔ ชั่วโมง คนจนเมืองจะสับเปลี่ยนกันไปทำงาน ในช่วงค่ำ ก็จะเป็นกลุ่มชาติพันธ์ มูเซอ อาข่า ลีซอ
ที่ทำมาหากินที่ไนท์พลาซ่า ตกกลางคืนมากลุ่มหนึ่งก็จะไปชำแหละเนื้อหมู และกลุ่มนี้ไปต่อที่ตลาด พอใกล้รุ่ง ก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่ไปรับจ้างเข็นรถใส่ของ ใส่ผัก ตามตลาด
บางคนก็ไปทำงานทำความสะอาดถนนของเทศบาล สายหน่อยอีกกลุ่มไปรับของมาขาย..เขาเรียกว่ารถแป๊บๆ (ตามเสียงแตรเรียกลูกค้า) เอากับข้าวถุงมาขาย ซื้อมาถุงละ ๔ บาทมาขาย ๕ บาท ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งก็จะออกไปใช้แรงงานไปอยู่ตามร้านค้า ร้านอาหาร สถานบันเทิง"[54]

ผู้นำชาวบ้านที่เคยเป็นแกนนำของกลุ่มชาวบ้านต่อสู้กับรัฐร่วมกับนักพัฒนาเอกชนในประเด็นสวนส้มขนาดใหญ่ทำลายสิ่งแวดล้อม ได้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ไว้ว่า

"ชาวบ้านบางส่วนเขาก็เคยมีประสบการณ์ปะทะกับอำนาจรัฐ ยิ่งชายแดนเนอะ จะมีปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความเหลื่อมล้ำสูงใช่ไหม โดนเอารัดเอาเปรียบจากพวกนายทุนท้องถิ่นบ้าง เรื่องที่ดิน ที่น้ำ ***การต่อสู้นี้มันมีมานานแล้ว แต่ว่าสมัยก่อนมันเป็นส่วนๆ ไม่ได้มารวมกันขนาดนี้"***[55]

ผู้นำชุมชนแออัดได้อธิบายว่าทำไมเธอจึงมีใจให้แก่การต่อสู้ของกลุ่มคนเสื้อแดง ด้วยการมองเห็นการเชื่อมโยงกิจกรรมของตนกับการเมือง ดังนี้

"ทุกวันนี้เข้าโรงเรียน ก็ต้องค่าบำรุงค่าถนน ค่าห้องสมุด จริงไหม แต่ก็ยังดีที่แค่หลักพัน....ถ้าสมมุติเป็นไปได้ เราก็อยากไปต่อสู้ ...ถามว่าสู้เพื่อใคร เราก็คิดว่าเราทำเพื่อลูกเพื่อเต้า เพื่อความสบายของเด็กในอนาคต เราอยากให้สังคมยุติธรรม วันข้างหน้าลูกเราเรียนหนังสือเก่งแต่ไม่มีเงินหละจะทำอย่างไร เพราะมันต้องใช้เงิน ลูกเราก็ไม่ได้เรียน แต่ถ้ามีความยุติธรรมก็สอบเข้าได้เอง ไม่มีสองสามมาตรฐาน ไม่มีการยัดเงิน ไม่มีการเรียกร้อง เราก็สบาย เราไม่ใช่คนรวยนี่ แต่คนรวยทำอย่างไรก็ได้ ถ้าทักษิณอยู่ ป้าคิดว่าจะไม่มีเรื่องแบบนี้ เพราะว่าอย่างไร...ก็เพราะว่าเขายังให้ทุนเลย คนทุกข์คนยาก ทุกวันนี้ เขายังพูดเลยว่าลูก

---

[54] ศศิธร ไชยประสิทธิ์ ,**โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิต พื้นที่ภาคเหนือ**, หน้า ๑๓.

[55] สิบสกุล กิจนุกร, **ประชาธิปไตยชายแดน": ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของ "คนเสื้อแดง" ในอำเภอฝาง แม่อาย และ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่"**, หน้า ๑๔ และได้อ้างว่า ครูวินัย (ผู้นำชาวบ้านเสื้อแดงที่เคยเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) บอกว่าตัวเองแตกต่างจากอดีตสหายที่เป็นนักวิชาการชั้นนำของไทยว่า "เสกสรรค์ ธีรยุทธพวกนี้เงียบ เขาเรียกตกขบวน ตกขบวนแล้วไม่เชื่อมั่นประชาชน ทั้งที่ว่าไปศึกษากันมาเนี่ยก็อ้างประชาชน" (เชิงอรรถที่ ๑๙)

ใครยากจน แต่เรียนเก่ง ต้องเอาคนเรียนเก่ง ชอบเรียนนะ ให้ติดต่อที่มูลนิธิไทยคม เขาจะช่วย แต่ไม่รู้นะ ป้าไม่เคยไปติดต่อ เราก็ดิ้นรนของเราไปเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งใคร"[56]

ด้านที่สาม *การแบกรับความเสี่ยงของการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยตนเอง*

การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ต้องแบกรับความเสี่ยงตามลำพัง ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงในการประกอบการหรือความเสี่ยงในการดำรงชีวิต เช่น เรื่องสุขภาพ ดังนั้นคนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยรับภาระความเสี่ยงนี้ในฐานะพลเมืองที่เท่าเทียมกัน เพื่อที่พวกเขาจะได้ดำรงชีวิตดำเนินธุรกิจต่างๆ ได้อย่างสบายใจมากขึ้น เดิมนั้น พวกเขาต้องแบกรับความเสี่ยงทุกด้านด้วยตนเองในขณะที่ข้าราชการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องนี้สูงมาก ชาวบ้านในฐานะที่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของจักรกลทางเศรษฐกิจแบบใหม่จึงเรียกร้องรัฐให้เข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้มากขึ้น

การที่ต้องแบกรับความเสี่ยงด้วยตนเองเช่นนี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้คนจำนวนมากก้าวเข้ามาสู่การเคลื่อนไหวทางการเมือง แม้แต่ผู้นำของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดง ก็ได้กล่าวไว้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนเริ่มจากการมองว่าการรัฐประหารนั้นส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของเชียงใหม่ จึงสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ประกอบการและคนทำงานในภาคการท่องเที่ยวจำนวนมาก ดังคำให้สัมภาษณ์ของนายเพชรวรรต วัฒนพงศ์ศิริกุล ซึ่งเป็นเจ้าของโรงแรมขนาดกลาง ความว่า

"ตอนนั้นนายกฯ ทักษิณถูกปฏิวัติปี ๔๙ พอ ๕๐ เราก็เริ่มรณรงค์ให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่ปลอดจากกฎอัยการศึก ซึ่ง ตอนนั้นมีกฎอัยการศึก ทำให้การท่องเที่ยวเสีย ตอนนั้นเรายังไม่รู้เลย เราไม่ได้สนใจ แต่การเมืองเราสนใจไหม เราสนใจ เพียงแต่เราบอกว่ารัฐบาลไหนมาก็ได้ แต่ต้องปลดล็อกกฎอัยการศึก เพราะว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยว ปรากฏว่าก็ถูกจับไป ถูกจับไปติดคุกทหารที่ค่ายกาวิละ ในที่สุดเขาก็ปล่อยตัวมา ก็ตั้งแต่นั้นมาก็เริ่มเห็นความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี ๕๐ นะครับ"[57]

กลุ่มแม่ค้าในตลาดฝางซึ่งต่อมาเป็นฐานการเคลื่อนไหวที่สำคัญของกลุ่มคนเสื้อแดงก็ได้แสดงความคิดเห็นว่าในช่วงแรกนั้น เธอต้องการเพียงเห็นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยหยุดเคลื่อนไหว เพราะเศรษฐกิจการค้าขายไม่ดี โดยกล่าวว่า

---

[56] ศศิธร ไชยประสิทธ,**โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิตพื้นที่ภาคเหนือ**, หน้า ๕๗-๕๘.

[57] สัมภาษณ์ เพชรวรรต วัฒนพงศ์ศิริกุล๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๔ อ้างอิงจาก ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี **การกลายเป็นแดง: จิตสำนึก ตัวตน ความทรงจำ และพัฒนาการของขบวนการเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่**บทความนำเสนอใน the 11th International Conference on Thai Studies ระหว่างวันที่ 26-28 กรกฎาคม 2554 ณ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพฯ จัดโดยสถาบันภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

"ตอนนั้นก็คิดว่าทักษิณก็อาจจะไม่ดี ตอนที่ปฏิวัติเราก็ยังไม่รู้ เพราะตอนนั้นยังไม่รู้ว่าปฏิวัติแล้วก็ประชาธิปไตยเนี่ย ยังแยกแยะไม่ออกว่าคืออะไร นี่คือส่วนตัวป้านะ คนอื่นเขาก็อาจจะรู้นะ ป้าก็ว่า เออ ก็ดีเหมือนกันที่ปฏิวัติ ตอนนั้นก็พูดงี้ ยังมีโทรมาบ้านเลยนะ โทรมาถามว่าดีหรือเปล่า เราก็บอกว่า เออดี ตอนที่ดีนี่เพราะอะไร พันธมิตรมันจะได้หยุด เราเบื่อพันธมิตรตอนนั้นน่ะ แค่นี้แหละ ความคิดที่ว่าดีนะ พันธมิตรจะได้หยุด ดีเหมือนกัน"[58]

นอกจากการที่ต้องแบกรับความเสี่ยงตามลำพังที่มีผลทำให้ต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อรักษานโยบายที่ช่วยแบ่งเบาภาระความเสี่ยงแล้ว ยังพบว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของการทำประกันชีวิตหรือการประกันสุขภาพราคาถูกเริ่มขยายตัวมากขึ้นในทศวรรษหลังนี้

ด้านที่สี่ *การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายที่มีลักษณะความสัมพันธ์ที่เสมอภาคมากขึ้น*

การทำงานในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ได้ทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายอีกลักษณะหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เชิงเสมอภาคและร่วมมือกัน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองท้องถิ่นที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปมีบทบาทในหน่วยการปกครองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายที่มีลักษณะความสัมพันธ์เสมอภาคนี้ได้ทำให้ชาวบ้านมองย้อนกลับไปในอดีตที่พวกเขาเคยมีชีวิตอยู่ภายใต้องค์กรที่ไม่เสมอภาคและมีลำดับชั้นที่ชัดเจน และพบว่าชีวิตของพวกเขาดีขึ้นเมื่ออยู่ในองค์กรลักษณะใหม่

การจัดตั้งองค์กรหรือเครือข่ายที่มีความเสมอภาคมากขึ้นของชาวบ้านในปัจจุบันมี ๒ รูปแบบ ได้แก่ *การสร้างเครือข่ายในระบบการผลิตที่ไม่เป็นทางการ* และ *การสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการ*

การสร้างเครือข่ายในระบบการผลิตไม่เป็นทางการ เป็นผลจากการที่จะต้องมีข้อมูลในการทำมาหากินจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมเศรษฐกิจที่แนบแน่นกันมากขึ้นระหว่างคนที่ประกอบอาชีพเดียวกันหรือประกอบอาชีพเกี่ยวเนื่องกัน เช่น การเกิดและขยายตัวของ "ตลาดนัด"[59] ที่เป็นจุดร่วมกันของการค้าขายแบบไม่เป็นทางการได้กลายเป็นฐานความสัมพันธ์ที่ทำให้คนที่ค้าขายในตลาดนัดมีพื้นที่ขายสินค้าได้เดือนละสามสิบวัน แม่ค้าใน "ตลาดนัด" คนหนึ่งกล่าวว่า

---

[58] สืบสกุล กิจนุกร.**ประชาธิปไตยชายแดน": ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของ "คนเสื้อแดง" ในอำเภอฝาง แม่อาย และ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่"**,หน้า ๙.

[59] กนกพร กระบวนศรี,ตลาดนัดหมุนวียนชนบทในภาคเหนือ : กรณีศึกษาในเขตเชียงใหม่-ลำพูน ,วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิจ สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๓๑. แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เป็นการศึกษาในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ ซึ่งต่อมา " ตลาดนัด" ได้ขยายตัวอย่างมาก จนผู้ค้าสามารถที่จะค้าขายได้ทั้งสามสิบวัน ซึ่งยังไม่มีการศึกษาในเรื่องนี้อย่างมีคุณภาพทางวิชาการ

"เราได้ค้าตลอดเดือนก็เพราะเราถามกัน ชวนกันไปตามที่ว่างต่างๆ ที่คิดว่าจะมีคนซื้อมาก บางที อบต.เองก็จัดพื้นที่ให้ บางทีก็หากันเอง ก็ช่วยๆกันไป คนทำมาหากินเหมือนกัน เรารู้เรื่องโน้นเรื่องนี้ก็มาจากพวกเดียวกันนี้แหละ"[60]

ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่ดำเนินมาในกลุ่มคนที่ทำมาหากินในภาคการผลิตไม่เป็นทางการสามารถนำไปสู่การสร้างกิจกรรมทางการเมืองรวมหมู่ได้ เช่น "กลุ่มสันกำแพงรักประชาธิปไตย" ที่เกิดจากกลุ่มแม่ค้าในตลาดสันกำแพงสามารถดึงผู้ประกอบธุรกิจที่คุ้นเคยกันบางคนเข้าร่วมสร้างกลุ่มและกิจกรรมขึ้นในอำเภอสันกำแพง หรือ "กลุ่มแดงดอยสะเก็ด" ที่ประธานเป็นพ่อค้าในตลาดดอยสะเก็ด แต่เครือข่ายของกลุ่มประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลาย เช่น ครู นักธุรกิจท้องถิ่น ตำรวจ ทหาร ข้าราชการในอำเภอ เกษตรกร แรงงานรับจ้าง พ่อค้า-แม่ค้า ตลอดจนแม่บ้าน

ปิ่นแก้ว เหลืออร่ามศรี ได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางการเมืองไว้ว่า

"องค์ประกอบของชาวเสื้อแดงส่วนใหญ่ ที่รวมตัวกันและจัดตั้งกลุ่มและชมรมในระดับอำเภอนั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นชนชั้นกลางในระดับท้องถิ่น ที่มิได้มีพื้นฐานอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่มีอาชีพอันหลากหลาย อาทิ ครู แม่ค้า นักธุรกิจ หรือกระทั่งคหบดีท้องถิ่น กลุ่มท้องถิ่นเหล่านี้ ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์ทางการเมืองมาก่อน แต่ฝึกฝนด้วยตนเองในการทำงานจัดตั้งมวลชน"[61]

การสร้างเครือข่ายที่เป็นทางการ มีทั้งในระดับของการปกครองท้องถิ่นและระดับของการสร้างกลุ่มลักษณะใหม่ในชุมชม ซึ่งในความเป็นจริงนั้นเครือข่ายที่เป็นทางการนี้ซ้อนทับกับเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ อยู่ไม่น้อย เครือข่ายที่เป็นทางการในระดับการปกครองท้องถิ่นจะเห็นเด่นชัดจากความเปลี่ยนแปลงในการปกครองท้องถิ่น โดยนโยบายการกระจายอำนาจให้แก่องค์การบริหารตำบล ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของผู้ที่เข้ามาทำงานการเมืองการปกครองในท้องถิ่น

การศึกษาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล ป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (พ.ศ.๒๕๓๘- ปัจจุบัน) ของ รัตติกาล หินแก้ว พบว่าความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่นในตำบลป่าสักที่เป็นกรณีศึกษานั้น สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมชาวบ้าน อันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่นในตำบลป่าสัก เป็นเรื่องของการเปลี่ยนกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของหมู่บ้านและตำบล การเมืองท้องถิ่นจึงไม่ได้มีความหมายเพียงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความพยายามในการเข้ามาจัดการทรัพยากรกลางโดยคน

---

[60] สัมภาษณ์ แม่ค้าขายผลไม้ ตลาดนัดวัดตองกาย วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๕.

[61] ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี,**การกลายเป็นแดง: จิตสำนึก ตัวตน ความทรงจำ และพัฒนาการของขบวนการเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่**,หน้า ๗,

หลากหลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นที่มีฐานอำนาจมาจากการเป็นกลุ่มทุนท้องถิ่นทั้งรายใหญ่และรายย่อย อาทิ ผู้รับเหมาก่อสร้างและเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กต่าง ๆ และกลุ่มชาวบ้านที่มีฐานทางเศรษฐกิจมาจากการเป็นแรงงานรับจ้างและการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มต่างก็พยายามที่จะเข้ามามีส่วนในพื้นที่การต่อรอง เพื่อช่วงชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรกลางด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป

ความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่ตำบลป่าสักที่กล่าวถึงนี้ เกิดขึ้นบนเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ อันเป็นช่วงที่มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน ทำให้มีการแตกตัวทางชนชั้นที่กลุ่มชาวบ้านมีฐานะต่างกันเป็น ๓ กลุ่ม โดยกลุ่มผู้รับเหมารายใหญ่และเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กได้อาศัยการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์บนรากฐานของระบบเครือญาติ ทำให้ได้รับเลือกตั้งเป็นนายก อบต. สมาชิกสภา อบต. และได้กลายเป็นกลุ่ม “ผู้นำใหม่” ที่มีอำนาจมากที่สุดในการจัดการทรัพยากรในระดับตำบลและหมู่บ้าน และมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรกลางมากขึ้น และชาวบ้านก็เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุครัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ดำเนินนโยบายประชานิยมอันทำให้เกิดกลุ่มจัดตั้งใหม่ ๆ ในหมู่บ้านหลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่ กลุ่มกองทุนเงินล้าน และกลุ่มกองทุน S.M.L. ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานของทุกกลุ่ม และมีกรรมการที่เลือกตั้งโดยชาวบ้าน แม้ว่ามติของที่ประชุมจะต้องผ่านการตรวจสอบจากกรรมการโดยตำแหน่งที่มาจากสมาชิกสภา อบต. แต่ชาวบ้านก็ได้ใช้ “การประชาคม” เป็นกลไกในการต่อรองกับ อบต. มากขึ้น แม้ว่าอำนาจส่วนใหญ่จะยังคงตกอยู่ในมือของนายก อบต. ก็ตาม โดยใช้วิธีการจัดตั้งกลุ่มนอกสภา อบต. เพื่อทำการต่อรองกันก่อนที่จะนำนโยบายหรือโครงการเข้าสู่ที่ประชุม สภา อบต. อย่างเป็นทางการ

นอกจากนั้นแล้ว การขยายตัวของรัฐในการสร้างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนหมู่บ้านก็ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการรวมกลุ่มที่หลากหลาย ประธานชุมชนแออัดในเชียงใหม่กล่าวว่า *“ช่วงหลังนี้ แย่งกันเป็น (ประธานชุมชน) เลย เพราะว่าเงินเข้ามาเยอะ มีงบประมาณให้เยอะ...”* ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความต้องการที่จะสร้างเครือข่ายนั้นมีสูงมากขึ้น ประกอบกับเกณฑ์การวัดว่าหมู่บ้านใดมีการพัฒนาที่ดีขึ้นที่กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยกำหนดนั้น ใช้เกณฑ์การเป็นสมาชิกกลุ่มมาเป็นในส่วนหนึ่งในการประเมินด้วย

การสร้างเครือข่ายที่สำคัญ ได้แก่ **“เครือข่ายกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน”** (อสม) ซึ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๔) โดยมุ่งสนับสนุนให้มีการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ และส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักในความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาสาธารณสุขภายในชุมชนเอง ความเปลี่ยนแปลงในการเข้ารวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๐ โดยอัตราการเข้าทำงานอาสาสมัครนั้นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงห้าปีหลัง กล่าวคือ ในช่วงแรก (พ.ศ.๒๕๔๐-

๒๕๔๔) อัตราการเพิ่มอยู่ที่ร้อยละ ๒๐.๓๑ แต่ช่วงห้าปีหลัง (พ.ศ.๒๕๔๕ เป็นร้อยละ ๓๖.๙๗[62]

ฐานข้อมูลทะเบียนประวัติ อสม. ของกองทุนสนับสนุนสุขภาพภาคประชาชน ณ วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๔๙ จำนวน อสม.ทั้งหมด ๗๙๑,๓๘๓ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน ๙๘๗,๐๑๙ คน ซึ่งหมายความว่านับจากพ.ศ. ๒๕๔๙ ถึง พ.ศ.๒๕๕๒ จำนวน อสม. เพิ่มขึ้นถึงเกือบสองแสนคน[63] ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ สัดส่วนของ อสม. ที่เข้าใหม่นั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้หญิง โดยมีการจำแนกคุณลักษณะทั่วไปในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ดังนี้ ชาย ๗๘,๕๐๙ คน (๒๖.๘๓%), หญิง ๒๑๒,๘๙๐ คน (๗๒.๗๖%) และไม่ระบุเพศ ๑,๑๙๙ คน (๐.๔๑%) สัดส่วนอสม.ใหม่เป็นหญิงภาคกลาง ๗๔.๙%, ตะวันออกเฉียงเหนือ ๗๑.๗% และ เหนือ ๗๑.๐% ตามลำดับ และทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย ๔๐.๖๑ ปี แม้ว่าในเอกสารฉบับนี้จะอธิบายการขยายตัวของอาสาสมัครไว้ว่า

ส่วนใหญ่เข้ามาในช่วงปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดสรรงบประมาณแนวใหม่ โดยกระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินการจัดสรรงบประมาณและส่งตรงไปที่หมู่บ้าน เฉลี่ยหมู่บ้านละ ๗,๕๐๐ บาท (ปัจจุบันโอนไปที่งบประมาณของอบต. หมู่บ้านละ ๑๐,๐๐๐บาท)[64]

จะเห็นได้ว่าเอกสารนี้แสดงเพียงแค่ว่าการขยายตัวของอาสาสมัครเกิดขึ้นเพราะได้รับค่าตอบแทน แต่ในการลงพื้นที่พูดคุยกับอาสาสมัครจำนวนหนึ่งพบว่าค่าตอบแทนนั้นน้อยเกินกว่าที่จะจูงใจคนให้มาทำงาน สิ่งที่เป็นแรงจูงใจมากกว่า ได้แก่ การมีเครือข่ายที่จะช่วยเหลือกันในเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการรักษาพยาบาลที่เป็นเรื่องจำเป็นมากขึ้นในช่วงหลัง รวมทั้งการทำงานเป็นเครือข่ายอาสาสมัครก็ยังเป็นการเปิดช่องทางสำหรับการทำงานด้านอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับกลไกอำนาจรัฐด้วย

---

[62] การสำรวจแแนวโน้มลักษณะทางประชากร ของ อสม. ในอนาต พบว่าคนที่เข้าร่วมงานกระจายกันตามช่วงห้าปี ดังนี้

- 1 - 5 ปี จำนวน 292,598 คน (36.97 %)
- 6 -10 ปี จำนวน 160,706 คน (20.31 %)
- 11–15 ปี จำนวน 134,743 คน (17.03 %)
- 16–20 ปี จำนวน 44,594 คน (5.63 %)
- มากกว่า 20 ปีขึ้นไป 40,321 คน (5.10 %)
- ไม่ระบุข้อมูล จำนวน 118,421 คน (14.96 %)

www.thaiphc.net/journal/evaluate/charter1.doc

[63] รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.)เชิงรุก ปี 2552 ครั้งที่ 2 / 31 สิงหาคม 2552 http://bie.moph.go.th/osm/

[64] การสำรวจแแนวโน้มลักษณะทางประชากร ของ อสม. ในอนาคต หน้า ๑๐ -๑๑ www.thaiphc.net/journal/evaluate/charter1.doc

ด้านที่ห้า ***ความสามารถในการสร้างความเท่าเทียมกันในการบริโภค*** การขยายตัวของ อุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้สินค้าต่างๆ มีราคาถูกลงอย่างมาก ประกอบกับการทำงานในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่เอื้ออำนวยให้ทุกๆ คนในสังคมสามารถครอบครองสินค้าต่างๆ ได้อย่างเท่าเทียมกัน พลังของการบริโภคที่เท่าเทียมกันนี้ได้ทำให้ความรู้สึก ที่ยอมรับความแตกต่างทางสถานภาพหรือการแบ่งชั้นทางสังคมลดลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาของสืบสกุล กิจนุกร กล่าวถึงการสัมภาษณ์ชาวบ้านในประเด็นนี้ว่า สิ่งที่ชาวบ้านมองเห็นว่าช่วยทำให้พวกเขาเหมือนกับคนในเมืองก็คือลีลาชีวิต (life styles) อาทิ "การคมนาคมก็เหมือนกันนะสิ เพราะว่าเราก็ไปมาสะดวก ทุกคนมีโทรศัพท์ ทุกสิ่งทุกอย่างกะมีแบบในเมืองเหมือนกัน โทรศัพท์มี ใช้อินเตอร์เน็ตได้ มีของทะเลเหมือนกันค่ะ..."[65]

การสำรวจของผู้เขียนในหมู่บ้านสมณะ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าทุกครัวเรือนมีรูปแบบการบริโภคสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าคล้ายคลึงกับคนในเขตเมือง ยกเว้นเครื่องปรับอากาศเท่านั้นที่ยังมีไม่มากนัก อำนาจการบริโภคที่ไม่แตกต่างกันเช่นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของชาร์ล คายส์ (Charles Keyes) ที่นำเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชาวบ้านหนองตื่น จังหวัดมหาสารคามว่า ชาวบ้านมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจเฉพาะในเมืองเท่านั้น หากแต่ก้าวข้ามไปทำงานในระดับโลก การตัดผ่านเส้นแบ่งชนบท เมือง กับโลกเช่นนี้ ทำให้พวกเขามิได้เป็นชาวบ้านที่ยังคงทำนาตามความเข้าใจของคนในเมือง หากแต่เป็น "คนมีความรู้เกี่ยวกับโลก" (Cosmopolitans) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนมุมมองของชาวบ้านที่มีต่อชีวิต โลก และการเมืองได้เป็นอย่างดี

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้ง ๕ ด้านที่กล่าวมานี้ ได้ส่งผลให้คนจำนวนมากในสังคมไทยที่ครั้งหนึ่งเคยยินยอม ยอมรับ และสยบยอมกับความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่สามารถที่จะยอมรับและอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศหรือเกิดขึ้นเพียงเพราะถูกใครคนใดคนหนึ่งชักจูง การที่ความคิดและความรู้สึกต่อบางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปก็เพราะการดำรงอยู่ในเงื่อนไขทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างมาก จนทำให้รู้สึกถึงความหมายใหม่ของตัวตนในตำแหน่งแห่งที่ใหม่ในเงื่อนไขของสังคมแบบใหม่ และความหมายใหม่ของตัวตนนี้เองได้ทำให้เกิดการตีความและให้ความหมายแก่สรรพสิ่งรอบตัวแบบใหม่ให้สอดคล้องกันไปกับวิถีชีวิตและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป

---

[65] สืบสกุล กิจนุกร,**ประชาธิปไตยชายแดน": ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของ "คนเสื้อแดง" ในอำเภอฝาง แม่อาย และ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่"**, หน้า ๔.

จะเห็นได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงสำคัญทั้งห้าประการที่กล่าวข้างต้น ได้ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความสำนึกว่าตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลมีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของชาติบนฐานความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ขณะเดียวกันก็ต้องการการปกป้องของรัฐจากความเสี่ยงต่างๆ อย่างเท่าเทียมกับคนอื่นๆ ในสังคม ความสำนึกเช่นนี้ได้ประกอบกันทำให้เกิดความหวังที่จะสร้างชีวิตของตนให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นด้วยศักยภาพของตนและเครือข่ายที่ตนมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันก็มี "หลังพิง" ที่ช่วยลดความเสี่ยงด้วยการบริการและการควบคุมกลไกทางสังคมจากภาครัฐ

ความสำนึกต่อตัวตนเองและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อเกิดขึ้นในช่วงปัจจุบันเช่นนี้ได้กลายเป็นฐานของการคิดและรู้สึกแบบใหม่ที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ ทำให้คนจำนวนมากในสังคมไทยได้เริ่มทบทวนและอธิบายระบบความสัมพันธ์แบบเดิมที่ตนคุ้นเคยและอยู่ร่วมมาเนิ่นนานด้วย " สายตา" ใหม่ ความไม่เท่าเทียมในเรื่องต่างๆ ที่ตนเองเคยได้รับจากการบริการของ แต่เดิม จะเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ด้วยคำอธิบายที่ว่า "เพราะเรามันจน" หรือ "เพราะเรามันเป็นชาวบ้าน" ซึ่งคำอธิบายเช่นนี้มาจากมรดกทางความคิดหลายประการ เช่น ความคิดเรื่องบุญ-กรรมตามทัศนะของศาสนาพุทธ, การดำรงอยู่ในระบบอุปถัมภ์มาเนิ่นนานจนยอมรับความไม่เท่าเทียมกันว่าเป็นเรื่องปรกติธรรมดาหรือเป็นธรรมชาติของสังคมไทย, การอยู่ในระบบความคิดที่อธิบายรัฐด้วยทฤษฎีองคาพยพ (ที่ชาวบ้านธรรมดาแม้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐหรือชาติ แต่ก็เป็นส่วนที่ไม่สำคัญแต่อย่างใด เช่น เป็นขนหรือผม) ตลอดจนการมี" โลก" หรือ "พื้นที่" ของชาวบ้านเองที่แยกออกจาก "พื้นที่" ของรัฐเป็นส่วนใหญ่ นานๆ ครั้งเท่านั้นที่ชาวบ้านจะเผชิญหน้ากับรัฐ แต่เมื่อคนจำนวนมากในชนบทหรือชาวบ้านทั่วไปเริ่มเกิดความสำนึกแบบใหม่ ก็เริ่มหลุดพ้นออกจากกรอบการอธิบายความไม่เท่าเทียมแบบเดิม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เริ่มต้นในราวทศวรรษ ๒๕๓๐ ที่เด่นมากที่สุดได้แก่ การแสดงออกในเพลง "คนจนมีสิทธิไหมครับ" ซึ่งได้รับความนิยมอย่างล้นหลามจนศิลปินดนตรีหลายประเภทนำไปขับร้องใหม่

เพลง "คนจนมีสิทธิไหมครับ" แสดงให้เห็นว่า การอธิบายโอกาสของคนจนที่มีน้อยนั้นไม่ใช่เพราะไม่มีความสามารถ หากแต่ระบบอุปถัมภ์ทำให้ไม่มีโอกาสเลื่อนฐานะ ที่สำคัญเพลงนี้ได้สะท้อนให้เห็นการเชื่อมต่อระหว่าง "คนจน" กับสำนึกเรื่อง "สิทธิ" อย่างแจ่มชัด

ความสำนึกแบบใหม่ที่ก่อกำเนิดขึ้นมานี้มีพลังแรงกล้ามากขึ้นในเวลาต่อมา และได้เปลี่ยนความหมายของ "คนจน" ว่าเหตุที่ "จน" ก็เพราะระบบสังคมที่ทำให้คนจนไม่ได้รับสิทธิต่างๆ อย่างที่ควรจะได้ หากคนจนได้รับสิทธิเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ก็ย่อมที่จะ " ลืมตาอ้าปาก" ได้ตามสมควร

หากแบ่งคนในสังคมไทยออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ **กลุ่มแรก** คือคนชั้นกลางรุ่นเก่าที่ได้รับผลพวงจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในทศวรรษ ๒๕๑๐ มาก่อน ส่วน**กลุ่มที่สอง** คือคนในชนบทที่ถือได้ว่าเป็นคนชั้นกลางกลุ่มใหม่ ซึ่งเป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกันกับคนชั้นกลางกลุ่มแรก (อายุ ๔๐ ปีขึ้นไป) คนชั้นกลางกลุ่มใหม่นี้ ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ มี

ฐานะเป็นเพียงแรงงานระดับล่างที่เข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯหรือเมืองใหญ่ๆ ในช่วงที่ว่างจากการเพาะปลูก [66] ต่อมาพวกเขาได้พบว่าช่องทางในการเลื่อนฐานะนั้นอยู่ที่การออกไปทำงานนอกภาคเกษตร ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา การอพยพเพื่อทำงานนอกภาคเกษตรจึงเข้มข้นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำงานขายแรงงานต่างประเทศหรือในประเทศ จนกระทั่งในสองทศวรรษหลัง (ทศวรรษ ๒๕๓๐-๒๕๔๐) งานนอกภาคเกษตรเป็นหนทางเดียวในการเลื่อนชนชั้นหรือการเปลี่ยนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มที่สองนี้

การทำงานนอกภาคเกษตรของคนชั้นกลางกลุ่มใหม่นี้เป็นงานที่ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น และงานที่พวกเขาทำก็มักมีความเสี่ยงในแง่ที่อาจผิดกฎหมายหรืออาจถูกเจ้าหน้าที่รัฐดำเนินการตามกฎหมาย เช่น การทำการค้าตามถนนหรือทางเดินเท้า การขนส่งอย่างไม่เป็นทางการ (รถตู้ รถจักรยานยนต์รับจ้าง) ร้านค้าย่อย (ร้านเสริมสวยเล็กๆ ในหมู่บ้านที่ไม่ได้จดทะเบียนการค้าและไม่เคยเสียภาษี ฯลฯ)

ความจำเป็นที่ต้องเข้าไปเกี่ยวพันกับรัฐมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้พวกเขาพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะใช้กฎหมายหรือการวินิจฉัยกฎหมายอย่างลูบหน้าปะจมูก เอกสารการวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชนและแนวทางการใช้กฎหมายเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหา” ของอาจารย์ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ แห่งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่าชาวบ้านจำนวนมากมีความเห็นว่าการวินิจฉัยกฎหมายของเจ้าหน้าที่นั้นมีความไม่ถูกต้องอยู่มากมาย และเป็นไปอย่างเข้าข้างคนบางกลุ่ม[67]

การดำเนินชีวิตนอกภาคเกษตรกรรมของคนชั้นกลางกลุ่มใหม่นี้มีความ “เสี่ยง” หลายประการด้วยกัน นอกจากเรื่องเจ้าหน้าที่และกฎหมายของรัฐแล้ว ความไม่มั่นคงและแน่นอนในการค้าขายรายย่อยก็เป็นปัจจัย “เสี่ยง” อีกด้านหนึ่ง เพราะพวกเขาไม่สามารถที่จะคาดการณ์ได้ว่าการค้าในวันรุ่งขึ้นจะดีหรือเลวอย่างไร และหากขาดทุนด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะไปหาเงินทุนสำหรับวันต่อไปอย่างไร

การเข้าไปสัมพันธ์กับรัฐถี่ขึ้นและเข้มข้นมากขึ้น และการดำรงอยู่ในสภาวะ “ความเสี่ยงสูง” เช่นนี้ก่อให้เกิด “ความตึงเครียด” ทางสังคมมากขึ้น ลัทธิพิธีจำนวนมากได้ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อผ่อนคลายความ “ตึงเครียด” ทางสังคมนี้ เช่น ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร. ๕ ลัทธิพีธีจตุคามรามเทพ ลัทธิพิธีแก้กรรม ฯลฯ เพราะพวกเขาไม่สามารถจะต่อรองและจัดการกับ

---

[66] โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. **ชนบทไทย: ความก้าวหน้าและล้าหลัง**,กรุงเทพฯ:เอกสารวิชาการสมาคสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.๒๕๒๖. หน้า ๔-๘.

[67] ทศพล ทรรศนกุลพันธ์, สภาพปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชนและแนวทางการใช้กฎหมายเบื้องต้นในการแก้ปัญหา รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ปัญหาต่างๆ ที่มีต้นตอมาจากรัฐได้ เช่น กฎหมายเทศกิจ กฎหมายการจราจร กฎหมายภาษีรายได้ หรือ ปัญหาที่มาจากความเสี่ยงของการดำเนินธุรกิจรายย่อย ฯลฯ

ในทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมา การขยายตัวของรัฐทางด้านการบริการ ได้ทำให้คนกลุ่มนี้รู้สึกว่าตนเองมี "หลังพิง" ที่จะต่อสู้/ต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกับ "ความเสี่ยง" ที่ต้องเผชิญทุกเมื่อเชื่อวันได้ เช่น การจัดการในเรื่องคิวรถจักรยานยนต์รับจ้างในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทำให้คนขับรถจักรยานยนต์รับจ้างลดต้นทุนที่จะต้องจ่ายรายเดือนและรายวันลงไปทันที นโยบายการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนและการเปิดธนาคารออมสินให้แก่สินเชื่อประชาชนเป็นการเอื้อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้สะดวกและผ่อนคลายความเสี่ยงของผู้ทำการค้ารายย่อย รวมทั้งการได้ "หลังพิง" ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือการรักษาพยาบาลจากนโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ที่ทำให้พวกเขามีโอกาสได้เข้ารับการรักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้นและลดปัญหาหนี้สินที่เกิดจากการเจ็บป่วยได้มาก

ทางเลือกของคนชั้นกลางกลุ่มใหม่ ไม่ใช่การแบมือขอจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นความต้องการที่จะให้รัฐบาลสร้าง "หลังพิง" ที่ถาวรมั่นคงที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการสร้างสรรค์ชีวิตให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ทางเลือกที่สำคัญของคนชั้นกลางใหม่กลุ่มนี้ ได้แก่ ความต้องการได้รับการบริการจากรัฐอย่างเสมอภาค เพราะเมื่อก่อนนั้นการบริการของรัฐจะให้อภิสิทธิ์แก่ผู้ที่มีรายได้สูงและข้าราชการ แต่หลังจากคนชั้นกลางกลุ่มใหม่ได้สร้างเนื้อสร้างตัวได้ระดับหนึ่งแล้ว ก็เริ่มตระหนักว่าพวกเราได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อรัฐและสังคม จึงควรได้รับการบริการที่ดีขึ้นกว่าเดิม ทางเลือกของคนชั้นกลางกลุ่มใหม่นี้จึงไม่ใช่การเปลี่ยนสังคมในลักษณะพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน เพราะพวกเขาเองก็ตระหนักดีว่าชีวิตที่ดีกว่าเดิมจะเกิดขึ้นได้ไม่ใช่ด้วยระบอบ "สังคมนิยม" หรือ "สังคมเพ้อฝัน" ใดๆ เพียงแต่พวกเขากำลังต้องการความเท่าเทียมจากบริการของรัฐเท่านั้นเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ได้แก่ บทบาทของผู้หญิง เพราะความเปลี่ยนแปลงใน "ชนบท" ตั้งแต่กลาง พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ส่งผลให้ผู้หญิงในชนบทจำนวนมากขยับตัวเองออกมาทำงานนอกภาคการเกษตรอย่างถาวรมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างหรือการทำงานค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งทำให้รายได้ของผู้หญิงจำนวนมากกลายเป็นรายได้หลักของแต่ละครัวเรือน ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้ทำให้บทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง จากเดิมที่วัฒนธรรมไทยได้กำหนดให้ผู้หญิงดูแลชีวิตประจำวันของครอบครัว ขณะที่ผู้ชายเป็นผู้ออกไปหา "เกียรติยศ" นอกบ้าน มาสู่การรับผิดชอบชีวิตทางเศรษฐกิจที่กว้างขวางกว่าการทำอาหารและการดูแลครอบครัวแบบเดิม การรับผิดชอบชีวิตทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรมทำให้ผู้หญิงเริ่มมองเห็นว่าโอกาสในการเลื่อนชนชั้นหรือการขยับฐานะให้ดีมากขึ้นนั้นสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับบทบาทของรัฐหรือการเมือง เพราะในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๔๐ การขยายบทบาทของรัฐในการปล่อยเงินลงสู่พื้นที่ชนบทได้ทำให้การค้าขาย (ทุกรูปแบบ) ของผู้หญิงชนบทได้รับผลสำเร็จอย่างล้นหลาม

อนึ่ง ได้กล่าวแล้วว่าความเปลี่ยนแปลงหลังวิกฤตการณ์ พ.ศ.๒๕๔๐ ซึ่งได้เปลี่ยนความหมายของบัตรเครดิตที่เดิมเคยผูกไว้กับผู้ชายชนชั้นกลางมาสู่การเป็นบัตรของผู้หญิง ความหมายของการครอบครองบัตรเครดิตจึงมีทั้งความหมายทางเศรษฐกิจโดยตรง ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนง่ายขึ้น ยังมีความหมายทางสังคมวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งอีกด้วยไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มอำนาจทางวัฒนธรรมของผู้หญิงและผู้หญิงธรรมดาสามัญชน

ดังนั้น บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงจึงเปลี่ยนแปลงมาสู่การเป็นผู้หญิงที่มีความสำคัญต่อการทำให้ครอบครัวมีฐานะและสถานภาพสูงขึ้น อันหมายรวม "เกียรติยศ" ด้วย ไม่ใช่ผู้หญิงที่มีหน้าที่ดูแลชีวิตประจำวันแบบเดิมอีกต่อไปแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้เองจึงเป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงใน "ชนบท" กลายเป็นผู้ที่กระตือรือร้นทางการเมืองอย่างที่สุด เพราะผู้หญิงเหล่านี้ตระหนักดีว่าชีวิตของตนเอง ครอบครัว และชุมชน จะก้าวหน้าและมั่นคงขึ้นได้ก็ต้องเข้าไปมีส่วนในการจัดสรรผลประโยชน์ของรัฐ

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของผู้คน และส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวข้างต้น ยังทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของความคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” และ “ความอยุติธรรม” อีกด้วย

ความเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องความหมายของ "ความยุติธรรม/ความอยุติธรรม" ที่เกิดขึ้นในช่วงสองทศวรรษหลังนี้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลให้ความขัดแย้งในสังคมไทยทวีขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้เกิดความหลากหลายของกลุ่มคนมากขึ้น รวมทั้งการแตกตัวทางชนชั้นก็ทวีความสลับซับซ้อนมากขึ้นตามไปด้วย คนแต่ละกลุ่มแต่ละชนชั้นต่างก็ตีความหรือให้ความหมายแก่ "ความยุติธรรม-อยุติธรรม" แตกต่างกันออกไป และคนแต่ละกลุ่มก็ได้สร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมืองเพื่อบรรลุถึงความยุติธรรมตามทัศนะของตนในวิถีทางที่แตกต่างกันไปด้วย

คำว่ายุติธรรมในความเข้าใจโดยทั่วไป มีความหมายตรงไปตรงมาว่า "ยุติด้วยธรรมะ" แต่ปมปัญหาอยู่ที่ว่า คำว่า "ธรรมะ" นั้น มีความหมายแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมนั้นๆ ในอดีตสังคมไทยเน้น “ความยุติธรรมที่ไม่เสมอภาค”[68] ความสืบเนื่องของชนชั้นนำไทย ได้ทำให้ความหมายของความยุติธรรมแบบเดิมตกทอดสืบต่อมาด้วย คำว่า "ยุติธรรม" แต่เดิมนั้นมาจากการอำนวยของรัฐ รัฐจะตรากฎหมายและตัดสินคดีความโดยอ้างความสอดคล้องกับธรรมะเสมอ ดังนั้น "ยุติด้วยธรรมะ" จึงเป็นการยุติด้วยอำนาจรัฐเท่านั้น และการยุติด้วยอำนาจรัฐก็จะสัมพันธ์อยู่กับชนชั้นในสังคมด้วย เช่น ถ้าทำความผิดชนิดเดียวกันแต่มีศักดินาต่างกันก็จะได้รับโทษแตกต่างกัน ชนชั้นนำจึงมักจะได้รับความยุติธรรมในแบบที่ตนได้ประโยชน์ รวมทั้งสามารถใช้เงินเพื่อไถ่โทษบางประการด้วย

---

[68] สายชล สัตยานุรักษ์, **สองร้อยปีวัฒนธรรมไทยและความยุติธรรม** http://61.47.2.69/~midnight/midarticle/newpage27.html

การที่สังคมไทยยังคงใช้คำว่า "ความยุติธรรม" ที่ฝังไว้ด้วยความหมายของความไม่เท่าเทียมกันจึงทำให้การพิทักษ์ความยุติธรรมนั้นมีความลักลั่นตลอดมา การที่กล่าวกันว่ามีการปฏิบัติแบบ “สองมาตรฐาน” แท้ที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่ “ถูกต้อง” หรือ “ยุติธรรม” หากมองจากหลักการของ "ความยุติธรรม" ในความหมายเดิมที่ตกทอดมาจากอดีต อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มใหม่ในสังคมซึ่งการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากย่อมไม่สามารถยอมรับความยุติธรรมในความหมายเดิม และเริ่มคิดว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมที่เท่าเทียมกับคนอื่นๆ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งหลายในสังคมไทย ชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทยในช่วงสิบปีที่ผ่านมานี้ขยายออกอย่างไพศาล ทุกคนต้องเผชิญหน้ากับกลไกอำนาจรัฐทุกวันและทุกเวลา ทำให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันจากกลไกอำนาจรัฐและกลไกทางสังคมถี่มากขึ้น เพราะการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นเสมอในพื้นที่อำนาจรัฐ เช่น การจับคนทำผิดกฎจราจร การรักษาพยาบาล โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ก็จะถูกแบ่งเกรดและลูกหลานคนรวยก็มักจะได้เรียนในโรงเรียนที่ดีกว่าลูกหลานคนจน ฯลฯ ความรู้สึกถึง “ความอยุติธรรมในชีวิตประจำวัน” จึงได้กลายเป็นพื้นฐานทางอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ดังนั้น เมื่อมีการสร้างความคิดนามธรรมของแกนนำกลุ่มคนเสื้อสีแดงเรื่อง “สองมาตรฐาน” และเรื่อง “ไพร่กับอำมาตย์” ชนชั้นกลางกลุ่มใหม่จึงยอมรับอย่างรวดเร็ว และได้กลายมาเป็นชนวนความขัดแย้งและความรุนแรงที่ปะทุขึ้นในเดือนเมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๔

ความรู้สึกถึงความอยุติธรรมในชีวิตประจำวันปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อต้องเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐ รายงานผลการวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชนและแนวทางการใช้หลักกฎหมายเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหา” โดย อาจารย์ทศพล ทรรศนกุลพันธ์[69] พบว่าปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันที่มีความถี่สูงสุดสามอันดับแรก ได้แก่ นิติกรรมสัญญา ความผิดต่อทรัพย์/ฉ้อโกง และคดีการจราจรทางบก และส่วนใหญ่แล้วเป็นปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะคดีการจราจรทางบก

การเปรียบเทียบในเรื่องการรักษาพยาบาลก็เป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับชาวบ้านอย่างยิ่ง ดังคำกล่าวของคนในชุมชนแออัด จังหวัดเชียงใหม่ ความว่า

เมื่อก่อนมีความแตกต่างกันระหว่างสวัสดิการข้าราชการกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ข้าราชการมีสิทธิพิเศษ แต่ชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา ไปรักษา ซึ่งเงินก็ไม่มีอยู่แล้ว แต่ก็ต้องไปเสียค่ารักษาพยาบาล พอท่านทักษิณออกนโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรคออกมา ชาวบ้าน

---

[69] ทศพล ทรรศนกุลพันธ์,**สภาพปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชนและแนวทางการใช้หลักกฎหมายเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหา,** รายงานวิจัยสนับสนุนโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.๒๕๕๔.

เหล่านี้ก็สามารถรักษาชีวิตไว้ได้ด้วยเงินเพียง ๓๐ บาท ท่านช่วยเหลือประชาชนภาคพื้นๆ ให้มีสิทธิในการรักษาที่เท่าเทียมกัน ชาวบ้านไม่มีจะกินอยู่แล้วสามารถรักษาโรคร้ายแรงที่ต้องใช้เงินเป็นหมื่นเป็นแสนในการรักษาได้เพียงเงิน ๓๐ บาท คนอย่างพวกเราก็เลยสำนึกบุญคุณของท่าน อย่างโรคมะเร็งที่ต้องใช้เคมีบำบัด ราคาเข็มละเท่าไหร่ละ แต่ชาวบ้านก็สามารถรักษาได้ด้วยเงิน ๓๐ บาท[70]

อีกเรื่องหนึ่งที่สัมพันธ์กับชาวบ้านมาก คือความอยุติธรรมในระบบการศึกษา ผู้นำชาวบ้านในชุมชนแออัดได้กล่าวว่า

"ทุกวันนี้เข้าโรงเรียน ก็ต้องบำรุงค่าถนน ค่าห้องสมุด จริงไหม แต่ก็ยังดีที่แค่พันกว่า ...เรามันคนรากหญ้า เรามันไม่มีปัญญาไปทำอย่างนั้น ถ้าสมมุติว่าลูกเราจะเข้าโรงเรียน เราบอกว่าเราไม่มีเงินที่จะไปบำรุง ก็คงจะเข้าโรงเรียนไม่ได้ หากเกิดสอบเข้ามหาวิทยาลัย ลูกอีกคนซุกเงิน ลูกเราก็คงไม่ได้แต่ลูกคนมีเงินไปเข้าไปเรียน ทำไมไม่ใช้ความรู้ความสามารถสู้กัน ไม่ได้ก็คือไม่ได้ อาจารย์ต้องซื่อสัตย์ หากลูกเราเรียนดีจะเข้าทำงานก็ต้องเอาเงินซุกอีก ไม่งั้นก็เข้าไม่ได้ เพราะไม่ได้ใช้ความสามารถตัดสิน...ที่เราพูดคือเราจะเสียผลประโยชน์"[71]

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจไทยในลักษณะที่จำนวนคนในภาคการผลิตไม่เป็นทางการมีมากกว่าคนที่อยู่ในภาคการเกษตร ทำให้ชาวบ้านที่เคยเคลื่อนไหวภายใต้แนวคิด "วัฒนธรรมชุมชน" ร่วมกับนักพัฒนาเอกชนมองเห็นว่า กรอบการทำงานแบบเดิมนั้นไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาในชีวิตจริงของชาวบ้านในบริบทที่เปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก ผู้นำชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า

"ผมเคยทำงานกับเอ็นจีโอ ผมเองก็เป็นเสมือนเอ็นจีโอชาวบ้าน ผมมองว่าการทำงานแบบเอ็นจีโอคือการทำงานแบบแยกประเด็น ทำแต่เรื่องของตัวเอง ไม่พูดถึงปัญหาเชิงโครงสร้าง ทำหน้าที่บริหารโครงการเป็นหลัก ไม่ได้คิดถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เอ็นจีโอถือว่าเป็นองค์กรที่ล้าหลัง สโลแกนยังคงเป็นคำตอบอยู่ที่หมู่บ้านเหมือนเดิม ยังคงนอนอยู่บ้านทั้งที่ชาวบ้านไปนอนท้องถนน ไม่อยากไปพูดถึงเลย ทำตัวเหมือน ส.ส. นั่นแหละถ้าต้องการอะไรถึงลงไปหาชาวบ้าน"[72]

ขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนปัญหาของความรู้สึกถึงความอยุติธรรม ทั้งปัญหาที่เขาประสบเองและปัญหาที่เขามองเห็น ดังนี้

---

[70] "บทสัมภาษณ์ คนเสื้อแดงชุมชนเมืองเชียงใหม่ : ประชาธิปไตยในทัศนะชาวบ้าน" , **ประชาไท**, พฤหัส, ๒๐๑๐-๓-๑๘ , ๑๑:๓๑

[71] ศศิธร ไชยประสิทธ,**โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิตพื้นที่ภาคเหนือ,** หน้า ๕๗.

[72] **สัมภาษณ์พิเศษ เลื่อน ศรีสุโพธิ์ : คนเสื้อแดงอีสานกับความปรองดองแห่งชาติ** 11 มิถุนายน, 2010 - 01:19 http://thaienews.blogspot.com/2010/06/blog-post_692.html

"ที่ผ่านมาผมไปเรียกร้องปัญหาที่ดินที่ทางปลายเหตุปัญหา ก็เลยแก้ไขไม่ได้ ผมต่อสู้เรื่องที่ดินมานานแต่ไม่เคยรู้อะไร มาถึงบางอ้อว่าคนบางคนมีที่ดินมาก และมีที่ดินหลวง ที่ดินว่างเปล่าที่เขาใช้ประโยชน์กันเยอะมาก...

...ปัญหาที่ดินของผมเลยไม่ได้รับการแก้ไข ความไม่เท่าเทียมในสังคมมีเยอะมาก ถ้าพูดกันถึงนโยบายก็คือว่าพี่น้องที่ร่วมต่อสู้กับนปช.เป็นที่น้องที่ได้รับนโยบายที่ไม่เท่าเทียมอย่างทั่วถึง เช่น อาสาสมัครของราชการ อสม.ได้ค่าตอบแทน แต่ อพปร.ก็เป็นอาสาสมัครเหมือนกันแต่ไม่ได้ค่าตอบแทน ฯลฯ แรงงานอกระบบ แรงงานภาคเกษตร ที่ทำการผลิตป้อนให้ระบบอุตสาหกรรมไม่เคยได้รับการเหลียวแล ไม่มีสวัสดิการ ไม่มีการประกันรายได้ ไม่มีเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย ความจริงเป็นทุกรัฐบาล แต่รัฐบาลนี้ไม่สนใจเหลียวแลเลย"[73]

ดังนั้น สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจจึงไม่ใช่เรื่องของความอยุติธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาให้เข้าใจถึงปฏิบัติการของคนในสังคมกับความอยุติธรรมที่ผ่านมา และความเปลี่ยนแปลงหมายของความรู้สึกเรื่อง "ความยุติธรรม" และ "ความอยุติธรรม"

กล่าวได้ว่า ชนชั้นกลางในสังคมไทยเป็นกลุ่มคนที่มีความ "เมตตากรุณา" ฝังอยู่ แต่ความ "เมตตากรุณา" เป็นความรู้สึกที่มีเงื่อนไขกำกับอยู่ด้วย นั่นคือ เป็นความ "เมตตากรุณา" ต่อผู้ที่อยู่เบื้องล่างและต้องเป็นผู้ที่ไม่เผยตนขึ้นมาเท่าเทียมเป็นอันขาด หากเผยอขึ้นมาเท่าเทียม ก็ไม่สามารถแสดงความเมตตาได้ ปฏิบัติการต่อความอยุติธรรมที่ผ่านมาของสังคมไทย จึงเป็นการแสดงความ "เมตตากรุณา" ต่อผู้ที่ต้องยอมสยบอยู่ภายใต้ความอยุติธรรมนั้น และเมื่อได้รับ "ความเมตตากรุณา" ไปแล้ว ก็ต้องสำนึกในบุญคุณให้มากและต้องตอบแทนบุญคุณด้วย

ระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของสังคมไทยเช่นนี้ จึงไม่ได้นำมาซึ่งการแก้ปัญหา "ความอยุติธรรม" ที่แท้จริงแต่ประการใด จนดูเหมือนว่าเราจงใจปล่อยให้ความอยุติธรรมดำรงอยู่ต่อไป เพื่อที่เราจะได้เป็นคนที่มีความ "เมตตากรุณา" และได้มีโอกาสทำความความดีช่วยเหลือคนยากจนเพื่อขึ้นสวรรค์

ในด้านของคนที่ได้รับความ "เมตตากรุณา" หรือคนที่อยู่ภายใต้ความอยุติธรรมนั้นในอดีตก็สามารถยอมรับได้โดยเห็นเป็นเรื่องปรกติธรรมดา เพราะชีวิตของพวกเขาถูกอธิบายด้วยความไม่เท่าเทียมกันของกรรมเก่า ประกอบกับพวกเขาไม่เคยถูกทำให้คิดและรู้สึกว่ามีโอกาสจะลืมตาอ้าปากได้ การรอรับความ "เมตตากรุณา" จึงเป็นเรื่องปกติของชีวิต แต่ในปัจจุบันสังคมไทยไม่เหมือนเดิมอีกแล้ว เพราะ**ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้คนจำนวนไม่น้อยในสังคมได้พบว่าตนเองสามารถที่จะเลื่อนฐานะของตนเองด้วยความสามารถและความขยันขันแข็ง พวกเขาได้พาตนเองออกจากจุดอับทางเศรษฐกิจภาคการเกษตรแล้วก้าวเข้าสู่ภาคการผลิตสมัยใหม่มากขึ้น และพบว่าตน**

[73] เรื่องเดียวกัน

ประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพึงพอใจ อย่างไรก็ตาม ในขณะที่พวกเขากำลังสร้าง "ความหวัง" ในการเลื่อนฐานะ ก็กลับพบว่าโอกาสของพวกเขาที่จะบรรลุความสำเร็จสูงขึ้นไปอีกนั้นมีไม่มากนักเพราะมีเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมกีดขวางอยู่ ดังนั้น ความอยุติธรรมจึงกลายมาเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความอึดอัดคับข้องใจมากขึ้นเป็นลำดับ

ในเรื่อง “ความเมตตากรุณา” ก็กลายเป็นปัญหาเช่นกัน เพราะในขณะที่คนกลุ่มใหม่กำลังพัฒนาความสำนึกในศักยภาพของคนที่เท่าเทียมกันขึ้นมา คนกลุ่มนี้จึงเริ่มมองว่าการรับความ "เมตตากรุณา" แบบเดิมเป็นเรื่องการทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ พวกเขาจึงไม่ต้องการความ "เมตตากรุณา" แบบเดิม หากแต่ต้องการความเท่าเทียมกันในโอกาสมากกว่า

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนไม่ว่าที่ไหนในโลก ย่อมจะต้องมีการสร้างความสำนึกร่วมกันขึ้นมา ด้วยการยกระดับทางความคิดจากปรากฏการณ์รูปธรรมปลีก ๆ ให้กลายเป็นความคิดนามธรรมที่สามารถอธิบายครอบคลุมปรากฏการณ์ปลีก ๆ นั้นได้อย่างมีพลัง ซึ่งการยกระดับการอธิบายจากรูปธรรมมาสู่นามธรรมนี้จะทวีพลังขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อความคิดนามธรรมนั้นๆ ได้กระแทกเข้าไปในจิตใจของกลุ่มคนจำนวนมาก ซึ่งก็หมายความว่าประสบการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ปลีกๆ นั้นเป็นประสบการณ์ร่วมกันของคนจำนวนมากและเป็นประเด็นที่คับข้องขุ่นใจมาเนิ่นนาน แล้ว ความคิดนามธรรมที่ได้รับการสร้างขึ้นจึงจะสามารถทำให้คนจำนวนมหาศาลเกิดความรู้สึกร่วมอย่างเข้มข้นและเข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่เรื่องที่ใครคนใดคนหนึ่งจะสร้างขึ้นมาได้จากสูญญากาศ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อสีแดงก็เช่นกัน แกนนำได้สร้างความคิดนามธรรม จากหน่อเชื้อทางการเมืองที่ดำรงอยู่แล้ว เพื่อปลุกเร้าผู้คนให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว ความคิดนามธรรมที่สำคัญที่เป็นแกนกลางร้อยประสานกันได้แก่ความคิดเรื่อง “สองมาตรฐาน” ซึ่งจะประกอบด้วยความคิดนามธรรมอีกชุดหนึ่งคือ “ไพร่และอำมาตย์” ซึ่งคำว่า “ไพร่” และ “อำมาตย์” นี้เป็นส่วนที่สนับสนุนความคิดหลักเรื่อง “สองมาตรฐาน” ด้วยการตอกย้ำว่าคนสองชนชั้นได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันราวฟ้ากับดินนั่นเอง

นักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่กังวลในเรื่องการสร้างความคิดนามธรรมนี้ก็มักจะออกมีโต้แย้งในความหมายของคำว่า “ไพร่-อำมาตย์” โดยที่ส่วนใหญ่ก็มักจะอธิบายว่าระบบไพร่นั้นหมดไปแล้วตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงยกเลิกทั้งระบบไพร่และระบบทาส ส่วนคำว่า “อำมาตย์” นั้น ก็มักโต้แย้งทำนองว่าเป็นตำแหน่งของขุนนางซึ่งก็หมดไปตั้งแต่มีการสร้างระบบราชการสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นนั้น รวมทั้งมักจะบอกว่าหากยังมีอำมาตย์อยู่ อำมาตย์ตัวพ่อก็ได้แก่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรนั่นเอง การโต้แย้งในประเด็น “ไพร่-อำมาตย์” จึงไม่ตรงกับประเด็นความคับข้องใจของชาวบ้าน เพราะในความคิดนามธรรม “สองมาตรฐาน” นั้น “ไพร่-อำมาตย์” ไม่ได้มีความหมายตรงตามตัวอักษร

แต่อย่างใด หากแต่สะท้อนความรู้สึกถึงความไม่เสมอภาคที่ได้รับจากปฏิบัติการทั้งหมดของสังคมเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ การที่จะเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงพลังของความคิดนามธรรม ที่มาจากการยกระดับความอยุติธรรมในชีวิตประจำวัน ยังจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่อง "การเมืองของความหวัง" ที่สัมพันธ์อยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนกลุ่มใหม่ในสังคมด้วย ความเปลี่ยนแปลงทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงของระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เมื่อประกอบเข้ากับนโยบายประชานิยมของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ทำให้เกิดความหวังที่จะเลื่อนชนชั้นหรือเลื่อนสถานะได้ โดยเฉพาะกลุ่มคนทำงานที่เพิ่งหลุดออกมาจากภาคเกษตรกรรม และเมื่อความหวังสูญสลายหรือมีแนวโน้มที่จะไม่เป็นไปดังที่หวัง จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้นมา โดยมีกลุ่มผู้นำการเคลื่อนไหวเป็นผู้ยกระดับความคิดนามธรรมเรื่องความอยุติธรรมในชีวิตประจำวันให้กลายเป็นเรื่องของ **"ความอยุติธรรมของชีวิตพลเมือง"** ขึ้นมา

แม้ว่ากลุ่มคนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในนาม "แนวร่วมประชาชนเพื่อประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ" จะอธิบายการเคลื่อนไหวของตนว่าเป็นเพราะการรัฐประหาร แต่ในการเคลื่อนไหวที่กว้างขวางในความเป็นจริงนั้นเกิดขึ้นหลังจากมีการยุบพรรคไทยรักไทย ซึ่งเคยให้ความหวังแก่พวกเขาอย่างมาก

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่เกิดขึ้นหลังจากการยุบพรรคไทยรักไทย เพราะรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ จุลานนท์ไม่สามารถที่จะทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของคนกลุ่มใหม่นี้ได้ โดยรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ จุลานนท์พยายามที่จะเน้น "เศรษฐกิจแบบพอเพียง" เนื่องจากเป็นความชอบธรรมเดียวเท่านั้นที่รัฐบาลอ้างอิงได้ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่ได้ส่งผลให้พรรคที่เป็นเสมือนตัวแทนความหวังของพวกเขาชนะการเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาลสองรัฐบาล ได้แก่ รัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช และรัฐบาลของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ แต่ก็ถูกกลไกระบบราชการล้มรัฐบาลลงไป และเกิดรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ขึ้นมา คนกลุ่มนี้จึงรู้สึกว่า "ความหวัง" ของพวกเขาถูกทำลายไปอีกแล้ว และหากพวกเขาไม่เคลื่อนไหวต่อไป ก็ย่อมไม่มีทางที่ระบบการเมืองจะกลับไปสู่ทิศทางที่จะทำให้ความหวังในการเลื่อนสถานะกลายเป็นความจริง ชาวบ้านในจังหวัดเชียงใหม่สองคนได้ให้สัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกันนี้ว่า

พี่ไร : *ความเป็นอยู่ช่วงที่ท่านทักษิณเป็นนายกฯ กับช่วงหลังที่ท่านไม่ได้เป็นนายกฯ มีความแตกต่างกันมาก ช่วงหลังจากเกิดเสื้อเหลือง ต่อมาก็เสื้อแดง คนเข้ามาเที่ยว มาดูมาชม มาดูน้อยลงมาก ยกตัวอย่างเรื่องสินค้าโอท็อปเมื่อก่อนมีคนมาเยี่ยมดูชม ละซื้อเป็นจำนวนมาก มาช่วงหลังคนหายหมด ทำให้ความเป็นอยู่ของเราลำบากมากๆเลย จากที่เราเคยขายของที่ถนนคนเดินได้ประมาณอาทิตย์ละ 1,000 - 2,000 บาท มาช่วงหลังขายได้ไม่ถึง*

ครึ่งจากรายได้เดิม บางอาทิตย์ขายไม่ได้เลย ทุกๆ คนที่ขายของในย่านเดียวกันจะบ่นเหมือนกันหมด

พี่ดา : *หลังจากช่วงปิดสนามบิน ที่ทำให้การท่องเที่ยวซบเซาลงต่อเนื่องมาจนถึงช่วงม๊อบเสื้อแดง การทำมาค้าขายเราก็ซบเซาลงด้วย บางร้านก็ต้องเลิกขายไป เช่นพี่เปิดร้านขายอาหารตามสั่งขายตามชุมชนก็จริง แต่ปรากฏว่าการขายอาหาร ลดน้อยลง คงเพราะการอยู่-การกินของชาวบ้านมีความยากลำบากมากขึ้น การซื้อกินก็คงน้อยลง เพราะคงทำกินอยู่ที่บ้าน ในช่วงที่ท่านทักษิณเป็นนายกฯ ความเป็นอยู่ของพวกเราดีขึ้นเป็นอย่างมาก มีงานทำ มีความเจริญทางวัตถุเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ทุกอย่างมันดีขึ้น*[74]

คำกล่าวของผู้นำชุมชนแออัดในเชียงใหม่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกนี้อย่างชัดเจน

"...ป้าว่าตอนนี้ประชาชนฉลาด...คนได้ออกบ้านไปเรียนรู้โลกกว้าง อีกอย่างเราซื้อจานดาวเทียม ก็หมุ่นหาช่องเอา เราก็รู้อะไรเยอะขึ้น อย่างลุงบุญ (สามีป้าอ้วน ซึ่งป้าบอกว่าไม่รู้และไม่สนใจอะไรเลย) ยังบอกเลยว่า ข้าก็เพิ่งมารู้ว่าประชาธิปไตยแปลว่าอะไร ถ้าคนเรามีประชาธิปไตย มันจะต้องแปลว่าถ้าทำผิดก็ต้องผิดเหมือนกัน ทำถูกก็ต้องถูกเหมือนกัน มันจะต้องเท่ากัน ไม่ใช่คนนี้ทำไม่ผิด คนนี้ทำผิด ทั้งๆที่รูปแบบเดียวกัน มันไม่ยุติธรรม ถ้าเรามีประชาธิปไตย ความยุติธรรมจะเกิดขึ้น และก็เสมอภาคกัน คนจนลักขโมยของก็โดนจับ คนรวยลักของก็ต้องโดนจับ สมัยนี้คนรวยขโมย มันไม่โดนนะ แต่คนจนโดน เขา (แกนนำเสื้อแดง) ก็เลยบอกว่าถ้าเราสู้ตรงนี้ได้ คนจนก็จะได้ทัดเทียมกับเขา เราก็คิดว่า อ๋อ!อันนี้นะเรียกว่าประชาธิปไตย อีกอย่างลูกเราก็อาจเป็นนายกฯได้ ขอให้มีความรู้ ถึงไม่มีเงินก็เป็นนายกฯได้ บริหารประเทศได้ แต่ถ้าอยู่ในสภาพแบบนี้ไม่ได้หล่ะ ลูกท่าน หลานเธอ คนรวยๆ ทั้งนั้นที่จะเข้ามาทำ คนที่มีอำนาจกว่าเราก็จะเข้ามาทำ ทั้งๆที่เราควรจะมีอำนาจบ้างก็ไม่มี... ถ้าเช่นนั้น (ไม่ต่อสู้) ไม่มีแหละ คนข้างบนเขาก็เลือกเอาคนของเขาเข้าไปเป็น ทุกวันนี้เขาก็เลือกคนเดียวหมด ..."[75]

จะเห็นได้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองในมิติ "การเมืองเรื่องความหวัง" ทำให้ชาวบ้านสนใจการเมืองมากขึ้นมา

"ตอนนี้ชาวบ้านสนใจเรื่องการเมือง แกนนำเขามา แต่ก่อนที่เขามาพูดเรื่องการเมือง ชาวบ้านแทบจะไม่ไปฟังหรือว่าต้องเอาเงิน เอาของมาแจก แต่ตอนนี้อย่างที่เราจัดที่แม่ฮ่าง

---

[74] "บทสัมภาษณ์ คนเสื้อแดงชุมชนเมืองเชียงใหม่ : ประชาธิปไตยในทัศนะชาวบ้าน",**ประชาไท.**พฤหัส ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

[75] ศศิธรศศิธร ไชยประสิทธ, **โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิต พื้นที่ภาคเหนือ** หน้า ๕๗-๕๘

ต้องซื้อบัตรเข้าไปนั่งฟัง อันนี้ต้องยอมรับว่าความคิดของชาวบ้านไปถึงไหน แต่ชนชั้นปกครองไม่รู้ มันนึกว่าชาวบ้านเป็นแบบเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีที่แล้ว"[76]

การเมืองเรื่องความหวังจึงสัมพันธ์อยู่การโอกาสในการที่จะเลื่อนสถานะ ไม่ว่าด้วยการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่ง่ายมากขึ้น และเป็นแหล่งเงินทุนที่พวกเขาสามารถควบคุมและจัดการกันเองให้ตรงกับความต้องการของพวกเขา และการลดความเสี่ยงในชีวิตชีวิตประจำวัน ซึ่งด้านหนึ่งก็ทำให้พวกเขาสามารถที่จะลดต้นทุนในการที่จะเลื่อนสถานะด้วย เช่น การรักษาพยาบาลซึ่งแต่เดิมจะเป็นเงินที่สูงมาก

ผู้นำชุมชนแออัดอีกท่านหนึ่ง ได้อธิบายในเรื่องนี้ความว่า

"เสื้อแดงเราก็ร่วม ทั้งแดงทั้งเหลือง แต่แดงนี้มันก็เยอะหน่อย เพราะพี่น้องเรามันเป็นชุมชน (แออัด:จน:ทำงานในภาคการผลิตไม่เป็นทางการ) ความรุนแรงที่เกิดขึ้น มันมีความคับแค้นใจหลายอย่าง...ผมเห็นว่าบางคนที่เข้าร่วมกับกลุ่มเสื้อแดงไม่มีวัตถุประสงค์ล้มล้างสถาบัน มันแค้นใจว่าที่ผ่านมาอาชีพรายได้ของเรามันไม่ดี ทุนรอนที่มีอยู่ก็หดหายไปหมด อีกอย่างบางคนก็มาเพราะการประกอบอาชีพ ไม่ส่งเสริมอะไร ท้องถิ่นก็ไม่ประสานกัน มันก็เลยแค้นว่ากูจะไปกับมึง ลองแยกออก ทุกคนไม่ได้มาเรื่องนี้ (ล้มล้างสถาบัน) เรื่องเดียว มันมีหลายเรื่อง เรื่องคนจนเมืองบ้าง ที่อยู่อาศัยบ้าง แก้ พรบ.ป่าชุมชน เรื่องปากเรื่องท้อง ไปจนถึงเกษตรโน่น เกษตรก็คับแค้นใจว่าต่อสู้มานานเรื่อง พรบ.เรื่องที่ดิน คนรวยก็รวยขึ้นเรื่อยๆ แต่คนจนก็ยังจนอยู่ ภาคประชาชนรากหญ้าส่วนใหญ่เข้าร่วม"[77]

"การเมืองเรื่องความหวัง" จึงเป็นเรื่องของความต้องการการบริการจากรัฐในรูปแบบใหม่ เนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ หลายประการ

ประการแรก ชาวบ้านเข้าสู่การผลิตสมัยใหม่อย่างที่ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐเลย กฎหมายประกันสังคมหรือกฎหมายที่ใช้กับแรงงานประจำทั่วไปไม่สามารถครอบคลุมถึงแรงงานในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการและอยู่ชายของของระบบการผลิตสมัยใหม่นี้ได้ ดังนั้น **การได้รับการดูแลจากรัฐจึงเป็นความหวังที่สำคัญอย่างน้อยในด้านการดูแลรักษาพยาบาล**

ประการที่สอง การผลิตภาคที่ไม่เป็นทางการต้องการระบบการเงินที่มีเงินไหลเวียนอย่างเพียงพอ เพราะการไหลเวียนของระบบเงินตราที่มากขึ้นย่อมหมายความถึงโอกาสของแรงงานนอกระบบที่จะมีรายได้มากขึ้นตามไปด้วย อาจจะกล่าวได้ว่าพวกเขาไม่กังวลเรื่องเงินเฟ้อเท่ากับภาวะเงินฝืด แต่สภาวะเงินฝืดและเงินเฟ้อในเวลาเดียวกันจะทำร้าย

---

[76] สืบสกุล,สิบสกุล กิจนุกร, **ประชาธิปไตยชายแดน": ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของ "คนเสื้อแดง" ในอำเภอฝาง แม่อาย และ ไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่"**,หน้า ๑๒

[77] ศศิธร ไชยประสิทธิ์. โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิต พื้นที่ภาคเหนือ.หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

พวกเขามากกว่าชนชั้นกลางในเขตแกนกลางของการผลิตสมัยใหม่มากมายนัก ดังนั้น การรัฐประหารหรือความวุ่นวายทางการเมืองจะมีผลกระทบต่อการทำมาหากินอย่างมาก

ประการที่สาม การบริการจากรัฐมิได้เน้นการให้สวัสดิการที่เท่าเทียมและเสมอภาค ทั้ง ๆ ที่นโยบายสวัสดิการของแรงงานนอกระบบเหล่านี้ควรเท่าเทียมกับผู้ประกันสังคม เพราะต้นทุนของความเสี่ยงในการประกอบอาชีพแรงงานนอกระบบนั้น ตัวแรงงานเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงไว้เพียงลำพัง

อนึ่ง การเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงในเรื่อง "การเมืองเรื่องความหวัง" เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะกลุ่มคนเสื้อแดงส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้หญิงอายุกลางคนขึ้นไป ผู้หญิงกลุ่มนี้คือคนที่ต้องดูแลเศรษฐกิจของครอบครัวตามพันธะในวัฒนธรรมไทย ดังนั้น ความมั่นคงทางเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง การเมืองของคนเสื้อแดงจึงเป็น "การเมืองของผู้หญิงในภาคการผลิตไม่เป็นทางการ" อีกโสดหนึ่งด้วย

ในช่วงแรกของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหาร ฝ่ายเสื้อแดงรุ่นแรกๆซึ่งเป็นปัญญาชนได้พยายามเคลื่อนไหวด้วยประเด็นของประชาธิปไตย ซึ่งก็ได้ผลระดมคนได้ไม่มากนัก แต่ภายหลังมาเมื่อกลุ่มนักการเมืองเสื้อแดงที่มาจากสมาชิกสภาแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งไม่ได้มีฐานเสียงระบบอุปถัมภ์แบบสมาชิกสภาแบบเขตพื้นที่ นักการเมืองกลุ่มนี้น่าจะมีความรู้สึกสอดคล้องหรืออย่างน้อยน่าจะมีความรู้สึกร่วมกับคนที่อยู่ในภาคการผลิตไม่เป็นทางการ การเคลื่อนไหวทางการเมืองจึงได้เปลี่ยนแปลงจากการรณรงค์ประเด็นประชาธิปไตยแบบชนชั้นกลางมาสู่การสร้างชุดคำอธิบายการเคลื่อนไหวการเมืองประชาธิปไตยแบบเน้นความแตกต่างทางชนชั้น ซึ่งได้แก่ " อำมาตย์-ไพร่"

พลังดึงดูดและแรงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มออกมาสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเร่าร้อนและรุนแรงเช่นนี้ จึงไม่ใช่แค่ประเด็นของอดีตนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตรเท่านั้น แม้ว่าพวกเขาจะรอฟังเสียงของอดีตนายกรัฐมนตรี แต่ลึกลงไปนั้นเป็นประเด็นของความคับข้องใจที่ฝังอยู่ในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดมาเนิ่นนาน

สรุป

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่ใช่แค่การเปลี่ยนแปลงที่พื้นผิวเท่านั้นหากแต่เป็นพลังที่จะกำลังเปลี่ยนรูปสังคมทั้งหมด ความในส่วนสรุปที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นความพยายามที่จะยกระดับเสนอภาพร่างความเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ให้เป็นกรอบความเข้าใจสังคมไทยโดยรวม โดยจะศึกษาความเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างสี่ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างที่เหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาเศรษฐกิจสู่ประเทศอุตสาหกรรมที่ผ่านมาในช่วงสามสิบปี ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ ที่ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงภาคการผลิตที่เป็นทางการ กลุ่มคนที่อยู่ในภาคการผลิตนี้มีสัดส่วนถึงร้อยละหกสิบห้าของกำลังแรงงานทั้งประเทศ

การขยายตัวของภาคการผลิตไม่เป็นทางการในเขตพื้นที่ของเมืองเกิดขึ้นเป็นทางเลือกและการสร้างสรรค์ของคนในชนบทที่ไม่สามารถจะยังชีพบนฐานการผลิตภาคเกษตรกรรมได้อีกต่อไป และต้องเข้ามาทำงานในเมือง ซึ่งส่งผลให้สังคมชาวนาสูญสลายไปจนหมดสิ้น

คนกลุ่มใหม่ในสังคมนี้มีรายได้โดยเฉลี่ยของพวกเขาสูงกว่าเส้นระดับความยากจนแบบเดิม คนกลุ่มนี้จึงทำให้เกิดการขยายตัวของการบริโภคออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีผลทำให้เศรษฐกิจภายในขยายตัวตามไปด้วย พร้อมกันนั้น พวกเขาก็ได้สร้างความฝันร่วมกันที่จะเลื่อนฐานะขึ้นมาสู่ชนชั้นกลาง

แต่พวกเขาต้องพบกับความผันผวนตลอดเวลา เพราะไม่มีความแน่นอนและความมั่นคงในการประกอบอาชีพการผลิตไม่เป็นทางการ ดังนั้น พวกเขาจึงต้องการการสนับสนุนจากรัฐ รวมทั้งโอกาสในการเข้าถึงการบริการของรัฐ เพื่อที่จะช่วยให้ลดความเสี่ยงในชีวิตประจำวัน ซึ่งพวกเขาไม่เคยได้รับทั้งการสนับสนุนและโอกาสจากรัฐบาลก่อนหน้านี้เลย จนกระทั่งถึงรัฐบาลของทักษิณ ชินวัตร จึงทำให้คนกลุ่มใหม่ในสังคมไทยกลุ่มนี้ศรัทธา และสนับสนุนอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

การขยายตัวของคนกลุ่มใหม่ในสังคมไทย ซึ่งการประกอบอาชีพต้องอาศัยทักษะและเครือข่ายแบบใหม่ จึงทำให้พวกเขาได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมจากเดิมที่คนในชนบทต้องพึ่งพิงอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของคนในเมืองหรือคนในชนบทที่มีสายสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจในเมือง คนกลุ่มนี้ได้สร้างเครือข่ายแนวระนาบขึ้นมาระหว่างพวกเขาด้วยกัน ในขณะเดียวกัน ก็ได้เริ่มสร้างความสัมพันธ์ ที่เสมอภาคมากขึ้นกับคนในเมือง

แม้ว่าระบบอุปถัมภ์จะถูกใช้ในความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ แต่ก็ไม่ใช่ระบบแบบเดิม เพราะเริ่มเป็นความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์มากขึ้น ซึ่งหมายความว่า ความสำนึกใน

ระบบอุปถัมภ์นั้นเริ่มสั้นลงและเป็นการแลกเปลี่ยนเฉพาะเรื่องมากขึ้น เมื่อแลกเปลี่ยนกันแล้วก็ไม่จำเป็นต้องรักษาความจงรักภักดีอีกต่อไป

เครือข่ายแนวระนาบที่ขยายตัวมาก และการใช้ทักษะส่วนตัวในการประกอบอาชีพได้ทำให้ความสำนึกในความสามารถของตนในฐานะปัจเจกชนเพิ่มมากขึ้น จนกล่าวได้ว่าพวกเขาเองสำนึกว่าการเลื่อนฐานะด้วยศักยภาพของตนเองนั้นเกิดขึ้นได้ หากได้รับโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

พร้อมกันนั้น อำนาจในการบริโภคที่ขยับมาใกล้เคียงกันมากขึ้น ยิ่งทำให้พวกเขามองไม่เห็นความแตกต่างของคนบนฐานของศักยภาพส่วนตนอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองพิจารณาได้ในสองระดับ ระดับแรก ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบรัฐในสมัยของทักษิณ ชินวัตร ระดับที่สอง ได้แก่ จังหวะของการเปลี่ยนอำนาจทางวัฒนธรรม

การปรับเปลี่ยนรูปแบบรัฐในสมัยทักษิณ ชินวัตร ได้แก่ การขยายตัวของรัฐทางด้านบริการ โดยที่ทักษิณได้ขยายบทบาทของรัฐในการแบ่งสรรทรัพยากรลงสู่คนกลุ่มใหม่นี้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปช่วยแบกรับความเสี่ยงของชีวิตทางด้านสาธารณสุข รวมทั้งการเปิดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐกว้างขวางมากขึ้น

แรกเริ่มความตั้งใจในการปรับเปลี่ยนบทบาทรัฐทางด้านการบริการของทักษิณเป็นเพียงความต้องการช่วงชิงคะแนนเสียงจากมวลชนคนกลุ่มใหม่จากพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น แต่เมื่อพบว่าการขยายบทบาทรัฐเช่นนี้ ทำให้ตนเองได้รับความศรัทธามากขึ้น จึงทำให้มุ่งเน้นมากขึ้นในการให้ทรัพยากรแก่คนกลุ่มนี้ ซึ่งส่งกระทบของชนชั้นนำที่เป็นผู้กุมอำนาจทางวัฒนธรรมอยู่

ผลกระทบต่ออำนาจวัฒนธรรมนั้นเห็นได้ชัดเจนมาก เพราะสังคมไทยกำลังตกอยู่ในจังหวะของการเปลี่ยนอำนาจทางวัฒนธรรม เมื่อทักษิณเริ่มได้รับความศรัทธาจากคนกลุ่มใหม่ในสังคมมากขึ้น คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมไทยเริ่มต้นระแวงว่าทักษิณกำลังจะรวบอำนาจเบ็ดเสร็จจากอำนาจเศรษฐกิจมาสู่อำนาจทางการเมืองและกำลังก้าวเข้าสู่อำนาจทางวัฒนธรรม ซึ่งสังคมไทยสมัยใหม่ตั้งแต่ยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้สร้างระบบประสานอำนาจระหว่างอำนาจการเมืองและเศรษฐกิจและยกอำนาจวัฒนธรรมไว้สูงกว่าอำนาจอื่นๆ

ความกังวลต่อการก้าวล่วงอำนาจวัฒนธรรมจึงได้ปะทุขึ้นมา การพุ่งเป้าโจมตีทักษิณในข้อหาก้าวล่วงสถาบันพระมหากษัตริย์จึงแรงมากขึ้นๆ และขยายเป้าออกไปสู่กลุ่มคนที่ศรัทธาทักษิณด้วย

ส่วนที่ต้องทำความเข้าใจกันให้ชัดในส่วนต่อไป คือ โครงสร้างที่เหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง หากสังคมไทยเข้าใจความเปลี่ยนแปลงนี้และใช้หนทางประชาธิปไตยในการ “ดูดซับ” คนกลุ่มใหม่เข้ามาร่วมอยู่ในระบอบอำนาจชุดเดียวกัน ก็น่าจะทำให้สังคมไทยเดินหน้าไปสู่ประชาธิปไตยได้ แต่คนหลายกลุ่มในสังคมไทยกลับไม่สามารถที่จะเข้าใจความ

เปลี่ยนแปลงนี้ และไม่สามารถที่จะเปิดโอกาสให้หนทางประชาธิปไตยรองรับคนกลุ่มใหม่นี้ จึงนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น

การทำความเข้าใจเรื่องความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของโลก มักจะลงท้ายด้วยการตัดสินที่ประณามกลุ่มคนที่ขัดขวางความเปลี่ยนแปลง ทำนองว่าเป็นสาเหตุของการสูญเสียของสังคมเพราะไม่สามารถจะปรับตัวได้ทันเวลา แต่สำหรับสังคมไทยในวันนี้ น่าจะพอมีเวลาเหลือที่จะให้แก่การปรับตัวของคนทุกกลุ่มในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย เพียงแต่ว่าเราจะต้องพยายามรู้ให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทุกมิติที่เกิดขึ้น และหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงโครงสร้างเดิมที่เหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างที่เหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง

ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการที่คนกลุ่มใหม่ได้เกิดขึ้น และต้องการพื้นที่ทางการเมืองสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันคนอีกหลายกลุ่มกลับไม่สามารถที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ คนหลายกลุ่มนี้ก็ได้ถักสานกันเป็นเครือข่ายในการต่อต้านและเหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง

เครือข่ายที่ถูกถักสานขึ้นมานี้มีพลังสำคัญอย่างใหญ่หลวง และจะสามารถดึงสังคมไทยให้ก้าวพ้นจากบ่วงความขัดแย้งนี้ได้ หากเครือข่ายนี้สามารถเข้าใจและยอมรับในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

กล่าวได้ว่า ฐานของเครือข่ายนี้ ได้แก่ กลุ่มคนชั้นกลางที่เติบโตมาในทศวรรษ ๒๕๐๐ ซึ่งได้ต่อสู้ดิ้นรนสร้างตัวขึ้นมาในช่วงของการพัฒนาในสมัยสฤษดิ์และถนอม จำนวนไม่น้อยได้สร้างมายาคติเรื่องตระกูลของตนหอบเสื่อผืนหมอนใบมาสร้างตนเอง และพวกเขาก็ได้ลงแรงลงทุนในการศึกษามาตลอด ไม่ว่าจะเป็นส่วนตัวหรือของลูกหลาน พวกเขาจึงรู้สึกสำนึกถึงความเหนือกว่าที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของตนและบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันก็ได้ปลูกฝังถึงการมองคนอื่นที่ไม่สามารถก้าวขึ้นอย่างพวกเขาด้วยสาเหตุอุปนิสัยส่วนตัว เช่น ขี้เกียจ ขี้เหล้า เล่นการพนัน เป็นต้น พวกเขาจึงรู้สึกอึดอัดเมื่อรัฐให้โอกาสแก่คนกลุ่มใหม่ขึ้นเท่าเทียมอย่างเสมอภาคมากขึ้น

พร้อมกันนั้น คนกลุ่มนี้ได้รับรู้และซึมซาบถึงอำนาจทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยผ่านทางสื่อต่างๆ มายาวนานกว่าคนกลุ่มที่กล่าวถึงข้างต้นก่อนหน้านี้ การเรียกกลุ่มตนเองว่า “ลูกจีนกู้ชาติ” จึงมีความหมายควบรวมกันระหว่างความสำนึกบุญคุณที่ได้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และความสำนึกถึงภารกิจของคนที่เหนือกว่า จึงไม่น่าแปลกใจอันใดที่คนกลุ่มนี้ได้เข้าร่วมในขบวนการต่อต้านทักษิณด้วยข้อกล่าวหาไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

นอกจากนั้นแล้ว ชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมรุ่นก่อนหน้าทักษิณก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้พระราชอำนาจนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เชื่อมต่อกับบางส่วนของระบบราชการที่ถูกปลูกฝัง

ให้เป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เป็นส่วนสำคัญในการเข้าร่วมกับคนสองกลุ่มทำงานเป็นเครือข่ายในการต่อต้านทักษิณ

กลุ่มชนชั้นนำทางวัฒนธรรมก็รู้ดีว่าอำนาจทางวัฒนธรรมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีศูนย์กลางเพียงหนึ่งเดียว หากมีความศรัทธามากกว่าหนึ่งศูนย์ ก็ย่อมหมายถึงอำนาจทางวัฒนธรรมเดิมก็จะลดลง จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของชนชั้นนำทางวัฒนธรรมผ่านตัวแทนหลายกลุ่มในการถักประสานเครือข่ายขึ้นมาเพื่อยุติการเถลิงอำนาจของทักษิณ

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเครือข่ายที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มใหม่ที่กล่าวในคราวที่แล้วไม่ได้เกิดขึ้นในมิติทางเศรษฐกิจแท้ๆ เพราะหากคนกลุ่มใหม่สามารถมีอำนาจการบริโภคเพิ่มขึ้น ก็ย่อมส่งผลดีให้แก่คนกลุ่มเก่า หากมีการจัดสรรงบประมาณลงพื้นที่ชนบทมากขึ้น ก็ส่งผลต่อการค้าขายของคนกลุ่มนี้อย่างแน่นอน

แต่ความขัดแย้งเกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจ-วัฒนธรรมเพราะความเสมอภาคกับคนที่ชนชั้นกลางคิดว่า “ไม่ขยัน กินแต่เหล้า เล่นแต่การพนัน ”ย่อมเป็นสิ่งที่รับไม่ได้ ขณะเดียวกันความเสมอภาคนี้จะนำมาซึ่งการทบกระเทือนกับอำนาจวัฒนธรรมแล้ว พวกเขายิ่งทนไม่ได้มากขึ้นไปอีก

ความขัดแย้งในสังคมไทยเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดคนกลุ่มใหมขึ้นในสังคมไทย และคนกลุ่มนี้ได้โอกาสในการเพิ่มพื้นที่ของการเข้าถึงทรัพยากรจากรัฐบาลของทักษิณ แต่ขณะเดียวกัน ชนชั้นนำเดิมและชนชั้นกลางรุ่นเก่ากลับมาไม่เห็นและไม่สามารถที่จะ “ดูดซับ” คนกลุ่มใหม่นี้ให้ก้าวเข้ามาร่วมเป็นสังคมชนชั้นกลางได้ เนื่องจากว่าโครงสร้างทางอำนาจแบบเดิมนั้นไม่สามารถที่จะปล่อยให้ทักษิณเป็นผู้ชักนำให้คนกลุ่มใหม่มีพื้นที่มากขึ้นได้ เพราะจะกระทบกระเทือนกับรากฐานอำนาจทางวัฒนธรรม ภาวะชะงักงันทางการเมืองประชาธิปไตยอันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งเช่นนี้จะดำเนินต่อไปอีกช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อที่รอเวลาให้แก่การปรับตัวของชนชั้นนำที่จะต้องยอมรับพื้นที่ทางการเมืองของคนกลุ่มใหม่เพราะหากจะนิยามความคิด “ ชาตินิยม” ให้กว้างขวางขึ้นว่าเป็นการทำให้คนเกิดจินตนาการว่าตนเองมีส่วนร่วมอยู่ใน “ ชาติ ” การเกิดขึ้นของคนกลุ่มนี้ก็อยู่ในกระบวนการของการเข้ามามีส่วนร่วมในความเป็น “ชาติ” เช่นเดียวกันกับที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ การปฏิเสธไม่ยอมรับให้คนกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมใน “ ชาติ” ย่อมเป็นไปไม่ได้ หากสามารถ “ กีดกัน” คนกลุ่มนี้ออกไปจาก “ชาติ” ชาติไทยก็อาจจะเหลือพลเมืองมามากนัก

ความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง/ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง และความเปลี่ยนแปลงของผู้คนที่เป็น “ผู้ปฏิบัติการณ์” แต่ละกลุ่มในสังคมไทยน่าจะเอื้ออำนวยให้แก่การมองเห็นซึ่งกันและกันและน่าจะเอื้อให้มองเห็นทางออกจากปัญหาความขัดแย้งได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

Chaiwat Satha-Anand. “The emotions of institutions” **Bangkok post.** ๒๗/๑๒/๒๐๑๑ Retrieved....๕/๑/๒๐๑๒ . From http://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/๒๗๒๕๕๙/understanding-the-emotions-of-institutions

Theda Scokpol. **States and Social; Revolution : A Comparative Analysis of France, Russia, and China**. London: Cambridge University Press, ๑๙๗๙.

กนกพร กระบวนศรี. **ตลาดนัดหมุนวียนชนบทในภาคเหนือ : กรณีศึกษาในเขตเชียงใหม่-ลำพูน.**วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิจ สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๑.

กรุงเทพมหานคร, ผู้รวบรวม, **ปฏิทินการจัดกิจกรรมในกรุงเทพมหานครในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.** กรุงเทพฯ: ห.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๔.

กฤษณธรรม ถาพันธ์.. “ **การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย: กรณีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพเกษตรกรรม”** เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. ๒๕๕๓

เกษียร เตชะพีระ. **สงครามระหว่างสี: ก่อนถึงจุดที่ไม่อาจหวนกลับ.** กรุงเทพฯ:โอเพ่น. ๒๕๕๓.

เกษียร เตชะพีระ. **สงครามระหว่างสี: ในคืนวันอันมืดมิด.** กรุงเทพฯ:โอเพ่น. ๒๕๕๓.

“กอดศพตายซาก : ชะตากรรมเอ็น จี โอ หลังวิกฤติการเมือง” ค้นจาก www.localtalk ๒๐๐๔.com/V๒๐๐๕/detail.php?file=๑&code. (๑๗ กันยายน๒๐๐๘)

การสำรวจแแนวโน้มลักษณะทางประชากร ของ อสม. ในอนาคต. ค้นจาก www.thaiphc.net/journal/evaluate/charter๑.doc

กิตติกาญจน์ สมฤทธิ์. **เงื่อนไขการดำรงอยู่และหายไปของการทำนาภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

กุศล สุนทีธาดา. “*ความหลากหลาย สุขภาวะ และหลักประกันของแรงงานนอกระบบ ในกทม.*". ใน วรชัย ทองไทย และสุรีย์พร พันพึ่ง. บรรณาธิการ. **ประชากรและสังคม ๒๕๕๐.** นครปฐม: ประชากรและสังคม, ๒๕๕๐.

ข่าวสด ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๑

คณะกรรมการปฏิรูป (คปร), **แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย : ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง,** กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูป (สปร), ๒๕๕๔.

คณะอนุกรรมการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, สำนักนโยบายและแผนมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย. **รายงานติดตามประเมินผลโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.** ม.ป.ท. : ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา).

" คำปราศรับบางตอน จตุพร พรหมพันธ์ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๒ จังหวัดนครสวรรค์" ใน **Voice of TAKSI. ๑,** ๗ (ตุลาคม ๒๕๕๒): ๑๒.

โฆษิต ไชยประสิทธิ์,**การสังเคราะห์งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ:สมบัติสาธารณะ.** เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. ๒๕๕๓.

โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์,**ชนบทไทย:ความก้าวหน้าและล้าหลัง**,กรุงเทพฯ:เอกสารวิชาการสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.๒๕๒๖.

จารุณี ปัญควนิช. "**การสังเคราะห์งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ : การปรับตัวและการย้ายถิ่น"**เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.๒๕๕๓.

จรรยา ยิ้มประเสริฐ. เอาชนะความกลัว-พระบรมเดชานุภาพ-Overcoming-Fear-of-Monarchy-in-Thailand . Retrieved ๒๐/๒ /๒๐๑๒…From http://www.scribd.com/doc/๕๒๐๗๓๑๔๕/#source:facebook

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต.** กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.๒๕๒๗.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. *"แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน "* ใน ชาคริต ชุมวัฒนะ และอุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ (บก.). **สายธารแห่งความคิด.** กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดกิจกรรมวิชาการฉลองครบรอบ ๖๐ ปี อาจารย์คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา.๒๕๓๒.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน.** กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.๒๕๕๓.

ชนิดา ชิตบัณฑิต. **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจ (พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๔๖).** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๗.

ไชยรัตน์ ปราณี, "**การสังเคราะห์งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานี** "เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.. ๒๕๕๓.

ณรงค์ เพรชประเสริฐ และ นฤมล นิราทร. **หาบเร่แผงลอยอาหาร : ความสำเร็จและตัวบ่งชี้** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (สหวิทยาการ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ณัฏฐพงษ์ สกุลเลี่ยว. **ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๒๐.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ทรงศักดิ์ ปัญญา. **การยึดที่ดินเอกชนโดยชาวบ้านในเขตจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๓** .วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๕๑.

ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. **สภาพปัญหาทางกฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชนและแนวทางการใช้หลักกฎหมายเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหา : รายงานวิจัย.** เชียงใหม่: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.๒๕๕๔.

ธิติญา เหล่าอ้น. **ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของ "สังคมชาวนา"อีสานตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐-๒๕๔๐ : ศึกษากรณีหมู่บ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **พระผู้ทรงปกเกล้าฯ ประชาธิปไตย : ๖๐ ปีสิริราชสมบัติกับการเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ.** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ชาตินิยมในขบวนการประชาธิปไตย " ใน **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์.**กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๘.

"บทสัมภาษณ์ คนเสื้อแดงชุมชนเมืองเชียงใหม่ : ประชาธิปไตยในทัศนะชาวบ้าน" **ประชาไท**, พฤหัส ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

เบลโล,วอลเดน. **โศกนาฏกรรมสยาม:การพัฒนาและการล่มสลายของสังคมไทยสมัยใหม่ .** แปลจาก A Siamese Tragedy : Development &Disintegration in Modern Thailand โดย สุรนุช ธงศิลา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๔๓.

ประภาส ปิ่นตกแต่ง. **การเมืองบนท้องถนน ๙๙ วันสมัชชาคนจน.** กรุงเทพฯ:โครงการหนังสือเล่ม อันดับที่ ๑๔ มหาวิทยาลัยเกริก ๒๕๔๑.

ประวิตร โรจนพฤกษ์. "วิกฤตการเมืองและอคติ นสพ.ไทย: กรณีพระเทพฯ ตอบเรื่องพันธมิตรฯ" **ประชาไท** วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๒

ปลายอ้อ ชนะนนท์. **บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๖๔ – ๒๕๒๓.** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, **การกลายเป็นแดง: จิตสำนึก ตัวตน ความทรงจำ และพัฒนาการของขบวนการเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่.** บทความนำเสนอใน the ๑๑th International Conference on Thai Studies ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพฯ จัดโดยสถาบันภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

"ผู้ว่าเชียงใหม่ลั่นดำเนินคดีถึงที่สุดคนดึงธงสัญลักษณ์ทิ้งน้ำปิง **ASTV ผู้จัดการ**. อังคารที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓

"พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี" **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.** กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๔๕.

พิพัฒน์ อินกองาม. **รายงานความก้าวหน้าระยะที่ ๑ โครงการพัฒนาฐานข้อมูลการทำนาของเกษตรกรผู้ทำนา ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน.** เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.

รัตติกาล หินแก้ว. **ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (พ.ศ.๒๕๓๓-ปัจจุบัน).** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑.

โรงเรียนไกรในวิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดสุโขทัย. ***โครงงานการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่พอเพียงของชาวนาชุมชนบ้านหนองเสาเถียร ตำบลไกรใน อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก. ***โครงงาน ผ้าทอบ้านม่วงหอม อำเภอวังทองกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชุมชน.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนชุมชนบ้านแม่ข้าวต้มหลวง จังหวัดเชียงราย. ***โครงการ "วิถีชีวิตของชาวไทยเขินในตำบลแม่ข้าวต้มจากอดีตถึงปัจจุบัน " (กรณีศึกษา บ้านแม่ข้าวต้ม อำเภอเมือง เชียงราย จังหวัดเชียงราย)*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.

โรงเรียนชัยมงคลวิทยาคม จังหวัดสุโขทัย. ***โครงการ "มองปัจจุบันย้อนอดีตชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก กรณีศึกษา : หมู่บ้านใหม่ ตำบลเขาแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย"*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนทุ่งทรายวิทยา จังหวัดกำแพงเพชร. ***โครงงานประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านโนนสวรรค์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีทำบุญกลางบ้าน.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , ๒๕๕๒.

โรงเรียนเทศบาล ๔ (ชุมชนวัดธรรมจักร) จังหวัดพิษณุโลก. ***โครงงานการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนเทศบาลวัดดอนแก้ว จังหวัดตาก. ***โครงการเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนา กรณีศึกษา : ชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนเทศบาลวัดดอนแก้ว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.),๒๕๕๒.

โรงเรียนนครบางยางพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก. ***โครงงานวิถีชีวิตของชุมชนตำบลบ้านแยง จากเกษตรครัวเรือนสู่เกษตรอุตสาหกรรม***. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนเนินมะปรางศึกษาวิทยา. ***โครงการวัฒนธรรมประเพณีของชาวเนินรัง ผู้มาใหม่จากแดนอีสาน***.โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านแก่งวิทยา จังหวัดสุโขทัย. ***โครงการมองหน้าแลหลังวิถีชีวิตชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านห้วยหยวก.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านแม่เทิน จังหวัดสุโขทัย. ***โครงการความเป็นมาและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านแม่เทิน.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ,๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านวังดิน จังหวัดอุตรดิตถ์. ***โครงงาน การทำนาของชุมชนบ้านวังดิน : การสืบสานประเพณีสู่ขวัญข้าวจากอดีตถึงปัจจุบัน.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ-วิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านวังตะเคียน จังหวัดตาก. ***โครงงานการเปลี่ยนอาชีพของชุมชนวังตะเคียนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำน้ำอ้อยแผ่นแบบโบราณของบ้านวังตะเคียน ม.๔ ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก***. โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ,๒๕๕๒.

โรงเรียนบ้านวังลึก จังหวัดสุโขทัย. ***โครงการวิถีชีวิตของชาวบ้านวังลึกกับสายน้ำแม่ลำพัน.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ-วิจัย,๒๕๕๒.

โรงเรียนปูแกง (อินทราราษฎร์อุปถัมภ์) จังหวัดเชียงราย. ***โครงงานการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพของชนเผ่าอาข่า เมื่อชนเผ่าอาข่าใหม่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดงน้ำล้อม ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.*** โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ-วิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.

ลาวัณย์ ถาพันธ์. **การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีที่นำไปสู่การท่องเที่ยว.** เอกสารการสัมมนา

โครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.๒๕๕๓.

วสิษฐ์ เดชกุญชร. " แปลพระราชดำรัส". **มติชน**. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๑.

วัฒนา สุกัณศิล และ กิ่งแก้ว ทิศดึง. "บ้านเชตวัน : จากบ้านป่าตึงแร้งส่ายกลานเป็นบ้านคนงานในนิคมฯ" ใน จามะรี เชียงทอง, วัฒนา สุกัณศิล, จิรวัฒน์ รักชาติ, ปรีญาวัลย์ ใจปินตา. **ชนบทไทย : เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน.** เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

วารสารเศรษฐกิจและสังคม. ๑ (มกราคม-กุมภาพันธุ์ ๒๕๓๔): ๖๔ .

วาสนา นาน่วม. **เส้นทางเหล็ก พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีคนที่๒๔**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๙

วิเชิด ทวีกุล. **พลวัตการเมืองภาคประชาชน : กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พ.ศ. ๒๖๓๐-๒๕๔๗.** เชียงใหม่ : โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่.มูลนิธิชุมชนไท, ๒๕๔๘.

ศศิธร ไชยประสิทธิ์. โครงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์หลายชีวิต พื้นที่ภาคเหนือ เอกสารงานวิจัยสนับสนุนโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินทร (องค์กรมหาชน) กันยายน ๒๕๕๔

ศุภมิตร ปิติพัฒน์. "บทวิพากษ์ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของประกาศปัญญาชนไทยร่วมสมัย เกษียร เตชะพีระ, ธงชัย วินิจจะกูล และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล " ใน โครงการวิจัยชุดของ สกว. เรื่อง,วิกฤตความแตกแยกของธรรมวิทยาแห่งพลเมือง: การศึกษาการประกาศธรรมของประกาศกร่วมสมัย (เอกสารอัดสำเนายังไม่พิมพ์)

" ศึกแดงเดือด ปะทะ ขุนศึกแต๋วแตก: สัมภาษณ์พลโทมะ โพธิ์งาม และพลโททวนทอง อินทรทัต" ใน **Voice of TAKSI.** ๑, ๑๗ (มีนาคม ๒๕๕๓): ๓๓-๔๐.

สมเดช แก้วสัก, สัมภาษณ์. บ้านหนองไซ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๑

สว่าง มีแสง, " การกลายเป็นแรงงานรับจ้างในหัตถอุตสาหกรรมในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท" ใน จามะรี เชียงทอง, วัฒนา สุกัณศิล, จิรวัฒน์ รักชาติ, สว่าง มีแสง, ปรีญาวัลย์ ใจปินตา. **ชนบทไทย : เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน.** เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

"สัมภาษณ์พิเศษ เลื่อน ศรีสุโพธิ์ : คนเสื้อแดงอีสานกับความปรองดองแห่งชาติ" ค้นจาก http://thaienews.blogspot.com/๒๐๑๐/๐๖/blog-post_๖๙๒.html

สายชล สัตยานุรักษ์. **คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม "ความเป็นไทย."** กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๐.

สายชล สัตยานุรักษ์. "วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทย" ใน **เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ ประจำปี ๒๕๕๔** เรื่อง **"ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย"** ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ ๒๓-๒๔ มีนาคม ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **๒ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเศราษฐกิจและสังคม**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: กองทุนสวัสดิการ นักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๔๗.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่. **รายงานคุณภาพชีวิตคนในชนบทจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี ๒๕๕๔ จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน(กชช.๒ค)** ค้นจากhttp://www๓.cdd.go.th/chiangmai/infor/jpt%๒๐๕๔.doc

สิริพร เดชผดุง. **การสังเคราะห์งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธ์.** เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. ๒๕๕๓.

สืบสกุล กิจนุกร. **การต่อรองความหมายของงานในอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร:กรณีศึกษาคนงานผลิตอาหารแช่แข็งจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๔.

"เสวนาโต๊ะกลม: ทบทวนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย (พร้อมบทวิจารณ์) " ค้นจาก www.prachatai.com/journal/๒๐๑๐/๐๙/๓๑๑๓๔ **(๑๘ กันยายน ๒๐๑๐)**

อนุชน หวลทรง.**วิถีชีวิตและการปรับตัวของผู้คนในภาคเกษตรกรรมพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ช่วงระหว่าง ปี.พ.ศ.๒๔๔๗-๒๕๕๒ : บทสังเคราะห์งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือประเด็นการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธ์.** เอกสารการสัมมนาโครงการยุววิจัยท้องถิ่นภาคเหนือ เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. ๒๕๕๓.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **จะรักกันได้อย่างไร หากไม่เข้าใจกัน.** กรุงเทพฯ: โอมายก็อด, ๒๕๕๓.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. **นิเวซประวัติศาสตร์: พรมแดนความรู้.** กรุงเทพฯ: คบไฟ, ๒๕๔๘.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. "ภาพรวมงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ " ใน ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (บก), **บันทึกลับ : กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ.** เชียงใหม่: มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, ๒๕๔๓.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์."มือที่สาม" ใน**ประวัติศาสตร์การเมืองไทย** . กรุงเทพฯ:โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๙

อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, สัมภาษณ์. ผู้ประสานงานและนักวิจัยประจำ สกว.ภาคเหนือ บ้านสันคะยอม, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๑

อุกฤษฏ์ ปัทมานนท์ และรัตพงษ์ สอนสุภาพ . " ถามังกรหมดเขี้ยวเล็บ : ธนาคารพาณิชย์ไทยหลังวิกฤติเศรษฐกิจ" ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บก.). **การต่อสู้ของทุนไทย ๒ : การเมืองวัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๙.